

vi människor

nr 5-6 1983 årlig avgift 35,20 kr
(beträffande från moms)

BYGG
Gräv
där du
står!

477-5

OM BOENDE

innehåll

I går, i dag, i morgon: Vi lever som vi bor – bor som vi lever. Av Monica Dalin	sid 04
Det gäller vårt liv – boendet berör alla. Kvinnors byggforum presenteras av Barbro Larsson	sid 13
– Fanns det två rum hyrdes det andra ut. Vivan Nyström, idag 74 år, berättar om hur hon bott i sitt liv. Av Pia Axelsson	sid 17
Ornamentik eller slaskrör? ”Manligt” och ”kvinnligt” i byggnadskonsten. Av Susanne Johansson	sid 22
– Arbetet gav oss styrka och stolthet. Om Sofiorna i Rosengård, Malmö, som rustade upp sin boendemiljö. Av Barbro Larsson	sid 26
Godnattsagan. Serie av Christina Alvner	sid 30
Kollektivhus – på gott och ont. Eva Ekelöf har pratat med några av hyresgästerna i kollektivhuset Fristad i Stockholm	sid 32
Bygg där du står – börja i boendet. Kan boendet bli en plattform för en framtida samhällsförändring? Av Gun Fälth	sid 36
Sagan om den hemlösa Flickan. En berättelse för stora och små av Susanne Johansson	sid 41
Hotet – kommer det inifrån eller utifrån? Om rädsla och våld i den offentliga miljön – ur ett kvinnoperspektiv	sid 47
I ingenmansland sker fler överfall. Kan man bygga in våld och rädsla? Arkitekt Henrik O Andersson intervjuas av Susanne Johansson	sid 49
USA: Våldet – städernas gissel. Ett kapitel ur Inga-Lisa Sangregorios kommande bok om hur den amerikanska kvinnan påverkats av bl a bostadspolitikerna	sid 54
Det växer violer på soptippen. Tankar kring boendet, livet och framtiden hos en ockupant. Av Monica Dalin	sid 62
Intervju med Trille. Av Ann-Christine Jansson ..	sid 69
Bokrecensioner	sid 71
Förbundssidor	sid 75

*Vi människor
utges av Svenska
Kvinnors
Vänsterförbund*

Nummer 5–6/83

Årgång 35

Postadress:

Solidaritetsrörelsens hus
Barnängsgatan 23
116 41 Stockholm
tel: 40 90 65

Redaktion:

Monica Dalin
Susanne Johansson

Distribution:

Progressiv Ekonomitjänst AB

Ansvarig utgivare:

Lotta Schüllerqvist

Prenumerationspris:

Helår: 80:–
Stödprenumeration: 100:–
Gåvoprenumeration: 65:–

Postgiro:

90 24-1

Vi människor utkommer
med 6 nummer per år.

Redaktionskommitté:

Eva Ekelöf
Gun Fälth
Agneta Gustafsson
Ann Rudberg
Lotta Schüllerqvist

Omslagsfoto: Maud Nycander
Redaktionen ansvarar endast
för beställt material.

Tryck:

Tryckeri AB Federativ,
Stockholm, 1983

Det blir inte alltid som man tänkt...

Det finns ett talesätt som lyder:

"Vägen till helvetet kantas inte sällan av goda intentioner."

När vi försökt begripa utvecklingen i samhället och på bostadsmarknaden de senaste decennierna, har de orden då och då flimrat förbi i huvudet.

Så här är det ju:

- När kvinnor lyckats kämpa sig in på arbetsmarknaden krävs det plötsligt två löner för att klara hyra och mat.
- När arbetstiden förkortats tar det timmar att transportera sig mellan arbetsplatsen, bostaden, affären, daghemmet och vännerna.
- När det blev lättare att få sextimmarsdag för småbarnsföräldrar halkade kvinnor efter i karriären.
- När bara några få hade bil var det praktiskt och bekvämt. När de flesta fick en, så förstördes stadskärnor och åkerjordar av vägnätet. Bilköerna kryper fram. Parkeeringsplatserna räcker inte till. Men många måste ha bil för de allmänna kommunikationerna fungerar inte.
- När många köpte villa var det inte längre någon bra affär, och områdena blev tråkiga och husen dåliga.
- När "alla" äntligen fick stora moderna lägenheter, kostade de också skjortan. Ville man byta till billigare, så fanns det ingenstans att flytta.
- När bostadsbristen är bortbyggd finns det 5 000 hemlösa bara i Stockholm. Och portarna går inte längre att sova i eftersom de låses med portkod.

Vi menar inte att det är fel med yrkesarbete, bra bostäder, villor och bil. Vi menar bara att vi kanske skulle ha satsat på alternativen i

stället. Kanske var det inte höjden av lycka att få tillgång till det som en borgerlig överklass roffat åt sig.

Det verkar som om alla individuella lösningar är samhällsbevarande och konserverar en föräldrad kvinnosyn.

Kollektiva lösningar tycks däremot gynna jämställdheten och kvinnorna, men också andra förtryckta grupper som barn, gamla och handikappade.

För sju år sedan ägnades ett annat nummer av Vi människor åt boendet. Så här lät det i inledningen den gången:

"Vi vill bo så att vi kan ha ett fungerande samspel mellan arbete, fritid och samhällsengagemang, möjlighet till ensamhet och möjlighet till gemenskap, samvaro med barn och vuxna i olika åldrar."

"Skall kvinnofrigörelsen bli en realitet måste den få fysiska förtecken i form av en förändrad boendepolitik (och trafikpolitik och arbetsmarknadspolitik och...). Annars hänger en aldrig så "jämställd" familjepolitik i luften."

Inga-Lisa Sangregorio skrev:

"Allt kan inte uppskjutas till efter revolutionen". Och: "Det är just alternativen som behövs, inte minst som råmaterial för nya drömmar. Ty idag är inte bara verkligheten utan också människors drömmar ockuperade av borgarna och deras ideal. Men den som behärskar människornas drömmar behärskar inte bara nuet utan också framtiden. Det är för att erövra framtiden vi behöver utopierna."

För sju år sedan skrevs det här.

Det finns ett annat talesätt:

"Gräv där du står!"

Varför inte utveckla det? "Bygg där du står – strunt' i om du får!"

Redaktionen

I går, i dag, i morgon:

Vi lever som vi bor – bor som vi lever

Det svenska folkets boende har förändrats dramatiskt under de senaste 25 åren.

Vi har byggt bort bostadsbristen, trångboddheten, de läckande rören och utedassen. Men det har inte skett gratis.

Hyrorna är dyra. Bostadsområdena är tråkiga. Småaffärer och verkstäder har försvunnit. I städerna har bilen trängt bort barnen. Mångfald har ersatts av likriktning. (Eller enfald?)

Var, hur och under vilka omständigheter vi bor, reglerar vårt dagliga liv på ett avgörande sätt. Hur vi lever påverkar också boendet.

Och det är nu vi avgör hur vi kommer att bo i framtiden.

1955 var jag tio år. Min pappa var handelsresande och tjänade ungefär dubbelt så mycket som en industriarbetare. Det vet jag, för jag och min bästa kompis, Inga-Lill, slog upp taxeringskalendern. Min pappa stod där men inte hennes. Gränsen för att komma med låg strax över en arbetares lön.

Eftersom pappa tjänade såpass, kunde vi bo i en stor lägenhet, fem rum och kök, i ett hyreshus från sekelskiftet. Min mamma var hemmafru. På fredagarna hade hon städhjälp. Jag hade två yngre bröder. Min

mormor och morfar bodde i lägenheten mittemot vår, och min morbror och moster på tredje våning i samma trappuppgång.

Inga-Lill var enda barnet. Hon och hennes föräldrar bodde i en etta med badrum i ett större, modernare men enklare hyreshus på samma gata som jag. Båda hennes föräldrar jobbade på fabrik. Det var alltid hemma hos henne, som vi lekte. När vi lekte inomhus alltså. Oftast lekte vi på gatan, flyttade oss några gånger om dagen, när det kom en bil, eller vi lekte

på gårdarna, i uthusen, i källarna, i trappuppgångarna eller på vindar och tak. Vi kände till vilka portvakter man måste akta sig för och vilka som var ofarliga, vi hade lärt oss de olika hyresgästernas toleransströsklar.

Fina villor och risiga kåkar

Den gata jag bodde på, Tredje Villagatan i Borås, var ungefär 300 meter lång. Det är vad jag beräknar nu i alla fall, kanske var den kortare, jag hade ju be-

Foto: Gunnar Hahné

Foto: Tommy Olofsson/MIRA

Foto: Martine Durand

1955 var jag tio år...

tydligt kortare ben på den tiden. I ena ändan av gatan, runt en rundel, låg de bästa husen, villorna med de stora trädgårdarna. Den finaste hade en hög mur, med porttelefon vid ingången. Där innanför i trädgården fanns de godaste äpplena på hela gatan. Det gav också högst status att palla där.

I andra ändan av gatan låg de sämsta husen, de förfallna hyreskasernerna, med dass på gården. Mellan dessa ytterligheter fanns flerfamiljshus med trädgårdar, sekelskifteshus med stora pampiga lägenheter mot gatan (en sån som jag bodde i) och mindre lägenheter, med lägre standard åt gårdarna. Och så relativt nybyggda hyreshus, med både stora och små lägenheter, flest små, ettor och tvåor.

På gatan eller i omedelbar närhet av den fanns speceriaffär, tobaksaffär, mjölkaffär, bageri, två charkuteributiker, två fruktaffärer, en cykellaffär, en sybehörsaffär och dessutom skomakeri, plåtslageri, bryggeri, frisör och damfrisering. Varje vecka kom också en fiskbil. När fiskbilens signalhorn tutade, viste man att nu blir det

strömning till middag.

Vi var en femton, tjugo ungar som lekte ihop. Det var vi på Tredje Villagatan. Någon gång kom barn från Fjärde eller Andra, men för det mesta var det bara vi. Det berodde på vad vi lekte, vilka åldrar som fick vara med, men oftast var vi från fem år och upp till tretton, fjorton. Mest sporadiskt deltog barnen från villorna. De gick på internatskolor, eller gick och red, eller var på weekends-tället på helgerna och fick inte gå ut på vardagarna. Eller också besökte de sina kamrater från privatskolan.

Även några av barnen från andra ändan av gatan, från de förfallna hyreskasernerna försvann ibland. Dels flyttade de familjerna oftare, men ibland bodde föräldrarna kvar, men barnen var borta. De var hos släktingar, eller i fosterhem. Barnavårdsnämnden hade tagit dem viskades det. Efter ett tag var de tillbaka igen. Vi talade aldrig om det.

Vi lärde av varandra

Vad jag kommer ihåg, lekte vi helst inne hos de "fattigaste"

barnen. Där fick man vara i fred. Jag hade eget rum, och några andra också, men lekte vi där, så kunde det när som helst hända att mamman stack in huvudet genom dörren. Kanske för att fråga om man ville ha saft, eller om man hade roligt, men det kändes ändå som om hon kontrollerade. Och då kände man sig så mycket som barn, plötsligt. Nä, det var mycket bättre där mammorna arbetade.

Men vi var ju inne hos varandra allihop ibland. Särskilt de rikare barnen hade julgransplundringar och födelsedagskalas, dit alla var bjudna. Vi följde också med varandra hem, för att till exempel hämta varmare kläder eller för att fråga om kamraten fick vara ute lite till.

Vi visste ganska väl hur det såg ut i de olika hemmen, hur föräldrarna var, vilka regler som gällde och vilka vanor varje familj hade. Vi såg klassamhället inifrån, och drog erfarenheter av det. Vi kunde placera in oss själva i hierarkin, fast vi visste ju inte att det var olika klasser utan kallade det "fina-re" familjer eller mindre "fina".

Men det var inte självklart att det var bättre att tillhöra de finare familjerna. För vilka människor som var bra eller dåliga, hade vi andra normer. Då gällde sådant som rättvisa, mod, humor, kamratlighet, öppenhet, generositet, fantasi, vänlighet viljan att lyssna, att inte vara "mallig", att stå för vad man sagt. Både när det gällde vuxna och barn.

"Mitt" område var ganska representativt för bostadsområden i städerna för trettio år sedan. Bostäderna låg i kvarter, där allt som behövdes för det dagliga livet fanns på nära håll. De som bodde i husen var i olika åldrar och kom från olika samhällsklasser. Vid rivning och nybygge, tog man ett hus i taget, och det blev alltså inget större ingrepp i det sociala mönstret i området.

Detta var före bilen, kapitalkoncentrationen och miljonprogrammet.

Sovstäderna byggdes

Det fanns förorter på femtiotalet, men riktig fart i byggandet av dem blev det inte förrän miljonprogrammet kom igång 1965. Man skulle bygga bort bostadsbristen. Under tio år skulle en miljon bostäder byggas. Det skedde också. De snabbt uppbyggda sovstäderna blev torftiga och tråkiga, aningen de dominerades av enorma flerfamiljshus eller av massfabricerade enfamiljshus.

Eftersom de byggdes upp på några få år, befolkades de av människor i samma ålder, oftast unga familjer med barn, istället för olika åldrar och husstyper. Detta i sin tur skapade problem, som köer till dagis, stora skolklasser och så vidare. De som kunde flyttade snabbt till mer heterogent sammansatta områden, eller till egna hus i bättre områden. Vi fick

en nästan total boendesegregation.

Sovstäder kallades de. Det låter som ett skällsord, och innebär att det inte finns något annat att göra där än att sova. Men det var faktiskt också vad funktionalisterna, som är grundare till den här formen av stadsplanering hade tänkt sig. Bostaden skulle vara ett ställe för vila och avkoppling. Skapande verksamhet, gemenskap, nya impulser och möjligheter att experimentera och att lära sig något nytt skulle människor få i sitt arbete, inte hemma. Funktionalisterna ville bygga för framtidens människor, och de var utvecklingsoptimister.

De var mycket positiva till teknikens framsteg och trodde att tekniken skulle befria människan, bland annat från tungt och alienerande rutinarbete.

Så har det inte gått. De undersökningar som finns, visar att de flesta ser sitt arbete endast som något nödvändigt, för att skaffa pengar. Inte så att de vantrivs med arbetet, men det är inte under arbetstid livet **levs**, det är på fritiden, i hemmet, eller på fritidsstället.

Funktionalisterna planerade alltså för ett samhälle som inte finns. Men man kan ändå inte skylla på dem. Hade arkitekterna ritat småskaliga, intima och gemensamhetsbefrämjande

På "min" gata fanns det butiker som tillfredsställde de dagliga behoven av mjölk, bröd och matvaror.

Foto: Karl Jantzen

hus, hade antagligen en annan yrkeskår av ingenjörer och stadsbyggnadstekniker tagit över ledningen av samhällsbygget.

På samma sätt som småföretagen slagits ut genom en kombination av politiska beslut och en allt mer utvecklad kapitalism, har markspekulation och kapitalkoncentration påverkat byggandet, och mer hänsyn har tagits till byggföretagens maskinpark och krav på en "rationell" stordrift, än till de människor som skulle bo i husen.

Vart tog småaffärerna vägen?

Butiker som tillfredsställde de dagliga behoven av mjölk, bröd, och matvaror fanns det på min gata när jag var liten. Nu har de lagts ner, eller ersatts av boutique, antikvitetsshopar, konstsalonger, pizzerior och hamburgerbarer. Lokalyrorna i de nybyggda husen är för dyra för affärer som inte gör höga vinster, och i de äldre husen höjs lokalyrorna, med varje ny ägare.

Bilens genombrott fördärvade också kundunderlaget för småaffärer. Folk som reste långa vägar till jobbet, passade på att handla på vägen i billigare storköp.

Tillgången till bil är fortfarande mycket olika i olika typer av hushåll. Nästan alla barnfamiljer med två vuxna har bil. Men bara varannan ensamstående förälder. Äldre saknar bil oftare än yngre.

Även om oftast både mannen och kvinnan har körkort, är det han som kör bilen till jobbet. Hon blir mer beroende av att arbetsplats och affärer ligger nära hemmet.

Ändå har bilen tillåtits att dominera stadsplaneringen och det har gått fort. Numera är det bara var fjärde människa som

kan gå eller cykla till jobbet. 1950 var det tre av fyra.

Vi bor mycket rymligare

Sextio och sjuttioalets byggnade ledde i alla fall till två bra saker.

Vi har byggt bort bostadsbristen. Ungefär 40 000 lägenheter står tomma. (Fast många har inte råd med dem, eller tycker inte om lokaliseringen.) Men det finns tillräckligt många bostäder, trots att antalet hushåll också har ökat betydligt. Ungdomar flyttar hemifrån tidigare än förr, skilmässorna skapar fler och mindre hushåll, äldre människor behåller sin bostad så länge som möjligt. 1920 bestod genomsnittshushållet av 4,3 personer, nu är det bara 2,3 personer per hushåll.

Vi har också byggt bort trångboddheten. Om vi räknar efter statens normer. Statens normer för trångboddhet är högst två personer i varje sovrum, vardagsrum och kök oräknade. En ensamstående kan dock ha en etta utan att räknas som trångbodd. En familj med två barn skall ha minst en trea. Enligt dessa normer var 33 procent av de boende trångbodd 1960. Nu är siffran 4 procent.

Hyresgästföreningen anser att varje boende skall ha ett eget rum, förutom vardagsrum och kök. Räknar man så är 40 procent fortfarande trångbodd. Men det finns också många som bor mycket rymligare än normerna. 27 procent 1980.

Nästan alla bor modernt. Ungefär hälften bor i småhus. 40 procent av alla hushåll har också tillgång till fritidsbostad.

Det är naturligtvis bra att ha gott om plats, och modernt, men det har också kostat. Trots att samhället subventionerar boendet med ungefär 30 procent så har hyror och kostnader för villaboende under hela

sjuttioalet, tagit en allt större del av hushållens pengar.

Därför ser vi nu en ny grupp med ekonomiska problem på socialbyråerna. Det är unga familjer, där båda arbetar, men som ändå inte får ekonomin att gå ihop. De kan inte heller sänka sin standard, för att klara hyran, för det finns inga mindre lägenheter att få tag i, och inga äldre heller.

Vi använder tiden annorlunda

Hur vi använder vår tid påverkar också boendet. Ju mer tid man tillbringar i bostaden och bostadsområdet, desto viktigare är utformningen av dem. Det omvända gäller också; stadsplaneringen påverkar vårt sätt att använda vår tid.

Numera är det i stort sett lika många kvinnor som män som yrkesarbetar. Även de som har små barn. Men ungefär hälften av kvinnorna har deltidsarbete, och är nöjda med det. Många av dem som inte har betalt arbete och dem som arbetar heltid skulle vilja ha deltidsarbete.

Bara fem procent av männen har deltid. Allra mest arbetar faktiskt småbarnspappor!

Men många grupper som tidigare funnits på arbetsmarknaden, finns där inte idag. Tonåringar arbetar inte, tiden för studier är längre. Pensionärer arbetar inte lika ofta som tidigare. 1950 arbetade en av fyra pensionärer, alltså 25 procent. Nuförtiden har bara 3 procent av pensionärerna något slags jobb. Förtidspensioneringarna har ökat. Arbetslösheten har ökat.

Ungefär 30 procent av alla över 16 år försörjs genom olika sorters offentlig inkomstöverföring, som pensioner, arbetslöshetskassa, studiebidrag.

Detta betyder att det finns stora grupper av människor

Foto: Eija Lempiäinen

Markspekulation och kapitalkoncentration har påverkat byggandet, så att det är mer anpassat till byggföretagens stordrift, än till de människor som skall bo i husen.

Foto: Lars Granstrand

Den "formella" arbetstiden har blivit kortare, men vi har händerna fulla i alla fall.

som tillbringar huvuddelen av sin tid i eller i närheten av bostaden.

I det förindustriella samhället hade man och hustru, barn och gamla sina väl definierade uppgifter. På den tiden var "arbete" en helhet som innefattade all produktion och all service antingen det var innanför eller utanför hemmet.

Arbeta borta och hemma

Med industrialiseringen kom uppdelningen i produktivt arbete, dvs betalt arbete som utfördes borta från hemmet, oftast av män, och reproduktivt arbete, huvudsakligen inom hushållet, utfört av kvinnor och obetalt.

Detta är grunden för skillnaden mellan "formell ekonomi" och "informell ekonomi". Under de senaste hundra åren har mycket av det som var "informellt arbete" inom hushållet övertagits av industrin, omsorgsförvaltningen, sjuk- och socialvården. Men den "formella ekonomin" har också lämnat över- eller förlorat arbetsuppgifter – till den informella sektorn.

Tjänster som har blivit för

dyra på marknaden, dyker nu åter upp innanför hemmets väggar, ofta på en "gör det själv" basis.

Detta i sin tur stimuleras av olika företag. Det är förstas lönsammare att sälja 100 enlitter färgburkar, penslar, slippapper och förtunningsmedel till 100 olika hemmamålare, än en hundralitersdunk till en yrkesmålare, som redan har redskap och annat.

Arbetstiden i den formella ekonomin har blivit kortare, men det är frågan om inte tiden för det informella arbetet blivit längre, särskilt om vi räknar in

den tid det tar att transportera sig själv, barn och varor, mellan hem och arbete, hem och skola, hem och dagis, hem och affärer.

När det inte går att förverkliga sig själv, som det så vackert heter, på arbetet, för att arbetet inte är sådant, eller för att vi inte har något, försöker vi göra det någon annanstans. Kanske i föreningslivet, inom politiken eller andra ideella föreningar. En del försöker också påverka i sitt bostadsområde, men det är svårt. De flesta gör det i hemmet. Eller i fritidshuset. Men då behövs större utrymme, fler saker (tänk bara på alla verktyg). Vi får slita för att få ihop pengar till kapitalvarorna, och vi får arbeta mer hemma för att städa de stora ytorna, tvätta all tvätten, vårda alla prylarna.

Kvinnor gör minst tre gånger så mycket hemarbete som männen.

Förändringar i attityder

Varor har blivit billigare och tjänster dyrare. Vi köper mer och mer kapitalvaror. Tjänster vi måste betala för skär vi ner på. Tvättmaskin, hobbyapparat och TV har fått ersätta tvätteriet, hantverkarna och teatern.

Men efterfrågan på de tjänster som vi inte behöver betala för, eller som är starkt subven-

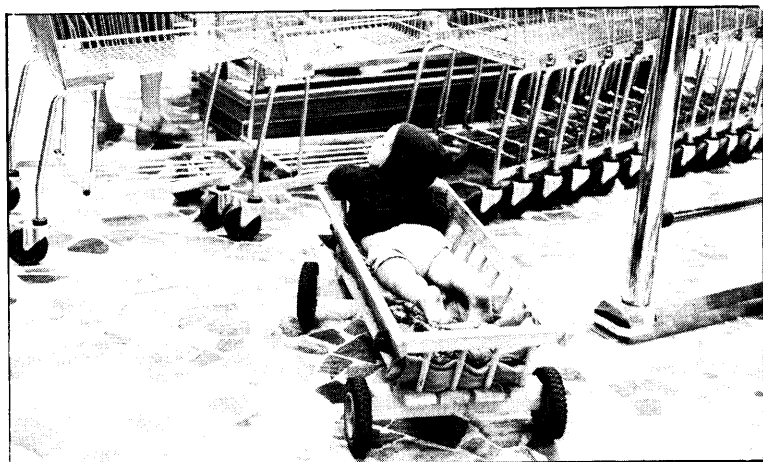

Foto: Martine Durand

Det tar tid att transportera barn, varor och sig själv.

tionerade, som sjukvård, äldreomsorg, barnomsorg och utbildning ökar.

Sjukvård och socialvård har mångdubblats och ungefär en sjättedel av arbetskraften i Sverige arbetar nu med detta.

I gengäld är skatten hög, 55 procent i genomsnitt, och många tycker att vi inte orkar med högre skatt.

Det är svårt att sja om hur attityderna till fortsatt ökning av konsumtionen.

Å ena sidan har vi den högsta materiella standarden i världen, och det är frågan om ytterligare ökning av den, verkligen ökar vår känsla av välbefinnande.

Å andra sidan har köpkraften hos den genomsnittlige industriarbetaren sjunkit med tio procent under de senaste årens ekonomiska stagnation.

Klart är i alla fall att allt fler människor hävdar att ökad materiell tillväxt inte betyder mycket för dem, att de är mer intresserade av att vi kommer till rätta med miljöförstörelsen, rustningsraseriet, sociala problem och liknande.

Hur blir det i framtiden?

Vi utgår från två saker. Båda kan diskuteras.

För det första, det blir inte fler arbeten, fram till år 2000. Men arbetskraften kommer att vara lika stor, som nu. (Var det inte det vi drömde om en gång? Att maskinerna skulle befria oss från arbetets slaveri.)

För det andra: det byggs inga fler hus. Jo, naturligtvis några, men inte alls i den omfattning som tidigare.

Hur det framtida samhället kommer att se ut, och hur vi då kommer att bo, beror på vilka politiska beslut som fattas.

Christer Sanne, som är civilingenjör och framtidsforskare vid Linköpings universitet har skrivit en forskningsrapport för FN:s Europakommission.

Många av tankegångarna du hittills läst i den här artikeln kommer från den rapporten.

Boken heter "Living People". Christer Sanne försöker beskriva hur vi kommer att bo och leva år 2000.

Tre möjliga framtider

Han skisserar upp tre möjliga framtidsperspektiv.

□ Scen A, (Alternativ). Här delar alla på allt arbete, både det betalda, och "sammanslagningen", d v s omsorg för de äldre, barnpassning, planering och liknande. För att uppnå detta införs sextimmarsdag för alla.

Även de ekonomiska resurserna delas av alla. Genom ekonomiska bidrag försöker samhället jämna ut boendekostnaderna men också motverka

Foto: Lars G. Sälström/MIRA

Ju mer tid en person tillbringar i bostaden eller bostadsområdet, desto viktigare är utformningen av dessa. Idag står 30 procent av alla vuxna utanför den normala arbetsmarknaden.

överkonsumtion i boendet.

Det byggande som sker, rör främst gemensamma lokaler och renoveringar.

Den lokala utvecklingen i bostadsområdena styrs – med hjälp av bidragsregler, subventioner, lagstiftning m m – mot mer lokalt självstyre, lokalt ansvar och lokal samverkan. De strukturer som redan finns, kontaktkommittéer, bostadsrättsföreningar, samfälligheter, ges ökad makt och ökat ansvar. Det kan gälla bostadsbyten, inflyttning i området, renoveringar, nybyggnad, gemensamma lokaler, eller gemensamt arbete.

Hemkänslan blir inte så starkt knuten till själva bostaden, utan mer till området och de människor och organisationer som finns där.

□ Scen B (Business) ger spelrum för de fria marknadskrakterna. (Om de nu är så fria.) Människors arbete används till fortsatt materiell tillväxt, men de mest framgångsrika får större del av den än andra. Samhället sörjer för att ingen svälter eller fryser i alla fall.

Vi har fortfarande 40 timmarsvecka och på arbetsmarknaden utvecklas ett A och B-lag, de som har arbete, som då är ganska bra betalt, och de som är undersysselsatta eller arbetslösa.

Det byggs inte så mycket nytt, men det är lätt att få bostad om man har pengar. Boendet bygger i hög grad på ägande. De fattigare blir hänvisade till statliga bostadsprojekt. Segregationen blir ännu större än nu. Det bildas subgrupper i samhället, grupper av människor som skapar sina egna regler och normer.

Mer och mer av de offentliga tjänsterna blir avgiftsbelagda. Men olika välgörenhetsorganisationer blomstrar, eftersom fler kvinnor är hemmafruar.

□ Scen C (Konventionell). Här läggs vikten vid en stark nationell ekonomi och en omfattande offentlig sektor. Arbetstiden krymper, både när det gäller arbetsvecka och arbetsliv. Man fortsätter att satsa på omsorg och byggande för att skapa arbetstillfällen.

Genom bostadsbidrag och stärkt bostadsförmedling försöker man fördela bostäderna så rättvist som möjligt.

Fackföreningarna kan komma att motverka att människor

mer praktiskt försöker påverka sina bostadsområden. □

Monica Dalin

Källor:

Lena Jarlov: Boende och skarpglädje, Chalmers tekniska högskola, Göteborg 1982

Christer Sanne: Living People, Svenska rådet för byggforskning, Stockholm 1983

Bostäder och boende 1980, rapport från bostadsstyrelsen, Liber förlag 1983

Vi människor nr 1/77

Foto: Lena Karlsson

Hur vi kommer att bo i framtiden beror på vilka politiska beslut som fattas.

Det gäller vårt liv, boendet berör alla

□ – Boendet berör alla människor. Därför tror vi att just boendet är en av de viktigaste utgångspunkterna för hur vi kan förbättra jämställdheten i samhället.

– Kvinnors kunskaper och erfarenheter har nästan inte alls tagits tillvara i samhällsplaneringen.

Detta är några av argumenten bakom att Kvinnors Byggforum startades 1979. Frilansjournalisten Barbro Larsson som själv är medlem ger här en presentation av vad Kvinnors Byggforum är och gör – och vilka tankar och argument som ligger bakom.

Stå vid spisen och föda barn. Så brukar man – lite föraktfullt – sammanfatta den roll som i alla tider och i alla samhällen tilldelats kvinnan. Men faktum är ju att dessa funktioner; att förse familjen med mat och att föra släkten vidare, är förutsättningar för människors fortbestånd. Ändå har kvinnors kunskaper och erfarenheter i så ringa grad tagits tillvara i sam-

hällsplaneringen. Detta vill vi i Kvinnors Byggforum ändra på och därför har vi satt den något storslagna rubriken "Det gäller vårt liv" på vårt Manifest, där vi sammanfattar vår syn på hur samhället kan förbättras ur jämställdhetssynpunkt.

Vi tror att boendet är en av de viktigaste utgångspunkterna för en sådan förändring, därför att det berör *alla* människor.

Hela ens liv påverkas av hur man bor: vilka vänner man har, hur man umgås, social ställning, ekonomiska villkor mm. Bostadsområdena är ofta utformade på ett sätt som innebär stora nackdelar för främst kvinnor och barn – de grupper som vistas där mest! Kommunikationerna är dåliga med tyngdpunkten lagd på biltrafik. Tunnelbana, bussar, gång- och

Det gäller att skapa en mellannivå mellan det privata och det offentliga. En grannskapsnivå som bygger på gemenskap, och omfattar fler än den egna familjen.

cykelvägar ligger långt från husen. Den yttre miljön är torftig och det saknas naturliga kontaktpunkter för de boende.

I den närmaste framtiden kommer dock inte många nya bostäder att byggas. Man räknar med att när vi går in i 2000-talet, kommer ca 90 proc av oss att bo i hus som redan är byggda. Därför måste förändringen ske i de existerande bostadsområdena.

Mellannivå mellan privat och offentligt

– Det viktigaste är att skapa en mellannivå mellan det privata och det offentliga, säger Liivi Hotz, som är ordförande i Kvinnors Byggforum.

– En ”grannskapsnivå” som bygger på gemenskap inom en mindre grupp människor, men som omfattar fler än den enskilda familjen. Man kan mins-

ka privatiseringen och isoleringen i boendet genom t ex sambruk och samägande av tvättmaskiner, hobbyrum mm.

Kvinnors Byggforum har också gjort förslag på hur man kan utforma trapphallar och entréer till husen så att de blir inbjudande och kan fungera som rum för grannsamvaro och ge trivsel och hemkänsla i husen. Gemensamma balkonger, sittmöjligheter, eluttag vid dörren (för egna lampor, kaffebryggare etc) kan planeras in från början. Sen kan de boende själva sätta sin prägel med egna namnskyltar, anslagstavlor, lampor, tidningshylla kanske, tavlor, möbler... Det ska synas att här bor människor! Människor som känner varann. Är det inte en lockande tanke med en trapphall där man kan slå sig ner och läsa en tidning medan barnen spelar spel? Man kan fira Lucia tillsammans, ha glögg-

träff, julgran på balkongen och mycket annat.

Lokal för gemensamma aktiviteter

I vårt Manifest talar vi också om behovet av en lokal i grannskapet för gemensamma aktiviteter. Helst bör lokalen vara bemannad så att där alltid finns någon som ansvarar för att t ex hobbyutrustning, fotolabb och dyl sköts som det ska. En sådan lokal kan också fungera som träffpunkt för människor som arbetar i området: hemvårdare, fastighetsskötare m fl. Det är bra om lokalen ligger i anslutning till dagis och fritis – då får barn, ungdomar och vuxna en chans att träffas och knyta vardagliga kontakter.

– På många ställen finns redan lokaler som inte utnyttjas särskilt väl, påpekar Liivi och nämner i sammanhanget också möjligheten att använda skolan

som "kulturellt centrum" för ett område. På kvällarna står många skolor tomma och kan då användas för möten, fester, teater, kurser och mycket annat. Vettigt ur både social och ekonomisk synvinkel...

Kvinnors Byggforum vill också ha en ökad integrering av bostäder och arbetsplatser. Idag ligger de två funktionerna ofta på långt avstånd från varandra, särskilt i storstäderna. Det drabbar kvinnorna hårt, när de flesta kvinnor förvärvsarbetar och samtidigt har huvudsansvar för hem och barn.

Påverka boendemiljön

När man talar om att föra fram kvinnosynpunkter på boendet, tror många att det handlar om mer lättstädade lägenheter, praktiska kök o dyl. Men i Kvinnors Byggforum koncentrerar vi oss inte i huvudsak på den enskilda lägenheten, utan vill hellre poängtera vikten av gemenskap och möjligheter att påverka sin boendemiljö.

Men givetvis vill vi ha bra lägenheter också – framförallt ska de vara flexibla med tanke på att hushållsbildningen ser helt annorlunda ut idag än för några årtioende sedan. Andelen små hushåll har ökat mycket kraftigt och de ökande skilsmässorna med barn som bor på olika håll har skapat nya krav på bostädernas utformning. Olika grader av kollektivt boende blir också alltmer aktuellt. Då är det bra om lägenheter kan slås samman.

Det märkliga är att dagens lägenheter i huvudsak planeras för en familj med förvärvsarbetande man och hemarbetande kvinna, trots att denna hushållstyp blir allt ovanligare. Ett grundläggande jämställdhetskrav är t ex att bygga kök där fler än en person kan arbeta samtidigt!

Nu undrar kanske någon hur vi kan vara så säkra på att våra åsikter och krav stöds av alla

kvinnor. Vi kan naturligtvis inte *uttala* oss på några andra än våra medlemmars vägnar, men de många kontakter vi haft och har med kvinnor har stärkt vår övertygelse att de förändringar vi föreslår upplevs som förbättringar av de flesta kvinnor. Även om alla kvinnor inte vill bo i kollektiv, så är det i de flesta fall kvinnorna som har störst nytta och glädje av en minskad privatisering av boendet. Ofta är det själva ordet "kollektiv" som fungerar som "rött skynke" – man tror att ett kollektiv betyder total avsaknad av eget liv och egna prylar t ex. Så är det förstås inte tänkt. Graden och arten av kollektivitet kan variera, alltifrån gemensam tvättstuga till att leva ett regelbundet familjeliv tillsammans "under samma tak".

Gemensamt ansvar och intresse

En äldre kvinna som vi träffade sa sig bestämt vara emot kollektiv, "men jag har lagt in en matta i hissen och så har jag en kaffepanna utanför dörren om nån kommer på besök när jag är borta, det tycker jag är trevligt". Ja, men det är ju just sånt det handlar om! Att känna något för sin boendemiljö, ha ett gemensamt ansvar och intresse.

Kvinnors Byggforum startade 1979 och har idag ca 200 medlemmar från många olika yrkesgrupper: arkitekter, inredare, ingenjörer, journalister, psykologer, socionomer, jurister, ekonomer, lärare m fl. Vår första stora uppgift var att medverka i utställningen Boplatz 80 där några av oss byggde upp fullskalemodeller av en trapphall i ett hyreshus, enligt det ovan nämnda förslaget och av en hall i en lägenhet – en del av bostaden som fortfarande planeras dåligt.

Sedan dess har vi varit mycket aktiva med att skriva re-

missvar, arrangera och medverka i olika konferenser om kvinnor/boende/teknik, starta studiecirklar, göra studiebesök, medverka i press, radio och TV, göra uppvaktningar mm mm. Vi jobbar mest i arbetsgrupper under en begränsad period, med frågor som just då är viktiga och aktuella. En av de grupper som just nu är i gång kallar sig "Kvinnor bygger". Gruppen har inlett ett forskningsprojekt om kvinnliga arkitekter och deras arbeten i Norden under 1900-talet.

Vi ser det som en viktig uppgift att bli hitta förebilder för de kvinnor som idag jobbar med de här frågorna, ofta i motvind. Genom vårt arbete i Kvinnors Byggforum vill vi också själva skapa förebilder, visa att det faktiskt går att åstadkomma förändringar. Därför jobbar vi på olika vägar och på både "kvinnliga" och "manliga" villkor. Ett exempel på detta är vårt Manifest som egentligen är ett remissvar över planeringen av området Hansta utanför Stockholm. Vi måste komma in på männens nivå, med t ex remissvar, för att bli delaktiga i beslutsprocessen. Men samtidigt vill vi visa på andra sätt att arbeta och valde därför att utforma just det här remissvaret som ett Manifest med ett mer allmängiltigt innehåll än det annars skulle ha fått.

"Bygga och bo på kvinnors villkor"

Vartannat år anordnas samnordiska konferenser, kallade "Bygga och bo på kvinnors villkor". I år hölls konferensen i Östra Grevie utanför Malmö. Det oerhört späckade programmet innehöll både teoretiska och praktiska exempel på byggande och boende ur kvinnosynvinkel: olika boendeformer, kvinnoarbetsplatser, kvinnokultur, kvinnohistoria. Ett 30-tal olika projekt från de

nordiska länderna redovisades och den norska författarinnan och psykologen Berit Ås talade om "strategier i kristid". Man fick en stark känsla av att här formas framtiden!

Vad kan man då göra i sitt eget hus eller område, om man inte nöjer sig med att vänta på att politiker och andra makthavare ska fatta galoppen? Man kan starta matlag - träffas en gång i veckan t ex och laga och äta mat tillsammans några stycken i området. Man kan ordna klädbytardagar, man kan starta en "blom- och djurpassnings-central" där man turas om att hjälpa varann, man kan ta hand om varandras barn etc. Allt sånt som hör vardagen till och måste göras, men som blir roligare och meningsfullare om man gör det tillsammans! □

Barbro Larson, journalist i Frilansgruppen och medlem i Kvinnors Byggforum.

Ur Kvinnors Byggforums stadgar:

”Föreningens syfte är att verka för att kvinnors villkor tillgodoses när samhället planeras, byggs och förändras, bl a genom att **samla** kvinnor med intresse för plan-, bygg- och förvaltningsfrågor, **synliggöra** kvinnors erfarenheter av byggd miljö, **formulera** kvinnors krav på boende och arbetsmiljö, **främja** kvinnors deltagande i planering och beslut som rör den byggda miljön samt **verka för** och **sprida** kvinno- och jämställdhetsforskning.”

Om du vill veta mer, eller bli medlem, skriv till Kvinnors Byggforum, Kvinnocentrum, Birger Jarlsgatan 22, 114 34 Stockholm.

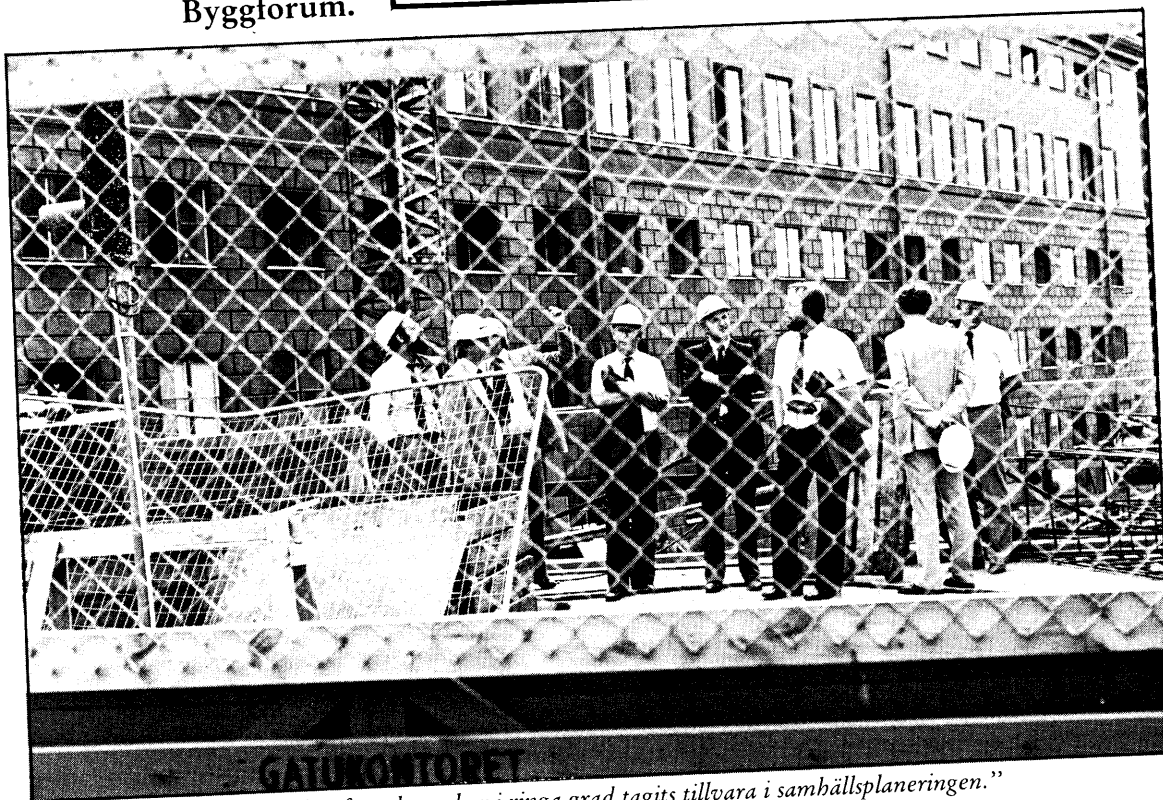

Foto: Martine Durand

”Kvinnornas kunskaper och erfarenheter har i ringa grad tagits tillvara i samhällsplaneringen.”

– Fanns det två rum hyrdes det andra ut

□ – Du ska veta att det här, det kunde jag inte ens drömma om som barn, säger Vivan när vi kliver in i hennes moderna, varma tvårummare i Fruängen.

Jahap, tänker jag. Det är först på hemvägen det slår mig hur talande det här jahap:et var. Talande för min aningslöshet inför den historia som nyss har varit. Men det var före mötet med Vivan.

Syftet bakom mötet med Vivan Nyström, född 1909, idag 74 år gammal, är att få lite av hennes erfarenheter från ett långt liv av flyttande. Från barndomens ett rum och kök, över villan i Segeltorp till den egna tvåan i Fruängen. Men med Vivan är det inte så att det ena kan särskiljas från det andra. Det mesta hänger ihop och hon pratar och berättar och kan inte låta bli att reflektera över en hel del annat här i livet också.

– Du förstår, säger Vivan, det var ett hårt liv för en arbetare, vi var unga men vi var på något sätt mogna för det ändå.

Det finns inget av bitterhet eller beklagande hos henne. Saker och ting var som dom var.

Den ilska och försvarslöshet som den ännu inte treåriga Vivan måste ha känt när hon blev bestulen på sina nya lackskor första gången hon gick ut med dem, kan vi förmoda. Vivan

skrattar här hon berättar om detta som ett av sina första minnen från sin uppväxt.

Ett rum och kök på Söder

Sina första år bodde hon på Söder i Stockholm, då en ganska ny arbetarstadsdel. Med mamma, pappa, morbror och storsyster bodde hon strax nedanför Sofia kyrka i ett rum och kök.

– Det var ju bara så, tillägger Vivan. Ett rum och kök hade man. Fanns det två rum hyrdes det andra alltid ut.

När det var dags för Vivan att börja skolan flyttade familjen till Nacka. Nu med ytterligare två barn, Vivans yngre bröder.

Här hyrde familjen rum och kök i en villa. Varken vatten eller avlopp fanns det inne, men Vivans mamma bidrog till försörjningen genom att sköta

andras tvätt. Vivans pappa var garvare.

Några år senare var det dags att flytta tillbaka till Söder igen. Renstiernas gata den här gången och nu till två rum och kök. Det extra rummet hyrdes ut. Så skilde sig föräldrarna och mamman försörjde sig och barnen som städerska på Bonniers för 75 kr i månaden. För att komma närmare arbetsplatsen flyttade familjen till Sveavägen.

– Ett gammalt ruckel, säger Vivan.

Vägglöss och kyla

Man kunde flytta en gång i månaden om man så ville, men aldrig var det till något bättre. Vägglössen fanns överallt och frös gjorde man, hemma som på jobbet.

Det är fuktig vinterdag ute, december 1983, och det går lätt att glida med i Vivans minnen. Vatten som måste bäras upp

Foto: Martine Durand

I gathuset bodde överklassen. Efterhand har många förfallit. Till sist går det så här.

och ner för trappor, torrdass på gården, lössen som kryper och biter, barn som i skydd av mörkret stjal ved eller tomma fruktlådor. Och så denna fuktiga kyla som man aldrig kan komma undan. Inte för att jag vet hur Vivan lyckas förmedla det, men plötsligt har minnets svartvita förställningar av Sveriges 20- och 30-tal fått ett djupare innehåll.

Vintern -31 när Vivan träffade Jimmy första gången hade familjen flyttat igen. Nu till två små rum och kök på Kammargatan. Jimmy var en av många unga arbetslösa.

– Dom gick i par dom arbetslösa. Sov i portarna och levde på maten som lades ut i trapporna.

– Jodå, så gjordes det, försäkrar hon. För att slippa springa och tiggande vid dörrarna lades det ut bredda smörgåsar i trappen.

– En hel vinter levde Jimmy utomhus. Han klarade det men kamraten han gick tillsammans med dog i lunginflammation. Vivan, som tidigare jobbat både i blomsteraffär och livsmedelsbutik på Söder, lyckades i

hård konkurrens få ett jobb i en delikatessaffär på Östermalm. Varen flicka gick med en DN under armen och sökte jobb.

Flyttade ihop med Jimmy

Jimmy fick jobb som bilplåtslagare på en verkstad vid S:t Eriksgatan. Dom flyttade snart ihop i en etta högst upp i Atlasområdet.

– Vi bodde ihop några år utan att gifta oss. Jag hade föreställningar om att man skulle kunna göra det. Men det gick inte. Till slut gifte vi oss i alla fall hos borgmästaren.

Vivan trivdes aldrig i delikatessaffären. Den betjänade en överklassmiljö som också satte sina spår på arbetsplatsen. Den dag Vivan bad om en halv dags ledigt för att gifta sig blev hon uppsagd: "Giftnar är vi inte intresserade av här".

Drömmen var värme och vatten

Att få bo med värme, vatten och avlopp var en dröm för Vivan. När Jimmy och Vivan nu gifte sig flyttade de till en liten

modern lägenhet på Drottninggatan 100.

– Men min bröllopsnatt glömmar jag aldrig, säger hon och skrattar glatt. – Vi hade ställt sängbenen i fotogen för att slippa vägglössen men dom ramlade ner från taket istället. Vägglössen var ett otyg. Aldrig kunde jag tro att de skulle gå att utrota.

Priset för bekvämligheterna på Drottninggatan blev för högt, 100 kr i månaden. Så det var bara för Vivan och Jimmy att byta ner sig igen. Nu till en lägenhet utan vatten och avlopp på Wallingatan. 40 kr i månaden kostade den och vatten fick Vivan hämta nere på gården. Lägenheten, som senare blev lagerlokal, låg i gårds huset förstås.

Överklassen bodde i gathuset

– Det var bara överklassen som bodde i gathuset.

Nu började Vivan och Jimmy planera för framtiden. Nästa flyttning skulle bli till något bättre.

På Katarina Bangata på Söder projekterades det för ny-

bygge och Vivan och Jimmy bestämde sig för att hyra "på ritning".

– Det är så att vissa år av ens liv är bättre än andra, säger Vivan.

– På Katarina Bangata var det paradiset. Det kändes som om jag hade flyttat hem.

Här träffade Vivan också den väninna som skulle komma att stå henne närmare än någon annan väninna gjort. Båda flyttade senare också ut till Segeltorp med sina familjer.

Tre år senare skulle andra världskriget bryta ut. Vivan och Jimmy tyckte att livet började ordna upp sig nu och vågade börja planera för barn. Sonen Jimmy föddes -37. Vivan trivdes och var nöjd, men nu började det komma idéer från vännerna i grannskapet om att bygga eget. Ute i Segeltorp fanns billig mark eftersom den saknade vatten och avlopp.

Och det som hos Vivan och Jimmy börjat som planer på en sommarstuga slutade med att de också byggde eget vinterbonat hus.

– Det var svärfar som påverkade Jimmy. "En arbetare kan inte hålla sig med sommarhus", sa han.

– Villa var ingen dröm för mig, säger Vivan. Och inte ställde jag väl upp som jag borde heller. Men Jimmy längtade ut till landet. Och en arbetare som ville ha ett eget hem fick bygga det själv. Efter en lång arbetsdag på bilverkstan fortsatte han ut till Segeltorp och det egna bygget.

Det finns ingen arbetarromantik eller självklar solidaritet grannar emellan i Vivans berättelser. Hon skrattar, om än vänligt, när jag frågar.

– Det handlade om att klara sig själv och överleva. Och det var dom starka som gjorde det,

säger Vivan.

– Visst fanns det en sammanhållning under tiden vi byggde i Segeltorp. Vi sprang hos varandra, lånade verktyg och hjälptes åt. Men när husen blev färdiga, då stängdes dörarna. Nej, sammanhållningen hittade inte Vivan förrän senare, i sitt kvinnopolitiska arbete.

Livet i Segeltorp började nästan samtidigt med andra världskriget.

– Alla karlar mobiliserades och där satt jag och lille Jimmy i en halvfärdig kåk. Ingen ved, olja eller koks fanns det och vi fick tränga ihop oss i köket.

Huset ockuperades

– 1944 trodde vi att tysken var på väg över Liljeholmsbron. Alla trodde det. Krigsmakten förberedde sig för invasion, ockuperade huset som ledningscentral, och då fick vi i alla fall ved att värma upp det

Foto: Lena Karlsson

Vivan bodde på Söder i Stockholm, när Söder var en ganska ny arbetarstadsdel. (Den ligger på andra sidan vattnet, på bilden.)

med.

Samma år föddes Jill, hennes dotter. Det var i augusti, en varm sommar, och brunnen sinade lagom till att Vivan och Jill kom hem från BB. Vatten var en dyrbar vara i Segeltorp där alla hade fått gräva sina egna brunnar. Därför var också alla rädda om sitt. Men Vivan hittade en läcka i en av Stockholms stads ledningar. Dit gick hon dagligen och samlade upp dropparna i flaskor.

– Det tog tio år innan jag började trivas i Segeltorp. Och

då var det tack vare arbetet med Svenska Kvinnors Väns-terförbund (SKV).

Hon hade varit med redan på det första stora mötet efter krigsslutet. Det historiska möte som leddes av Ada Nilsson och som samlade alla de kvinnor som jobbat i den antifascistiska kampen. Nu började lokala kvinnogrupper organisera sig runt om Stockholm med förorter.

– Det var de intellektuella kvinnorna som tog initiativet. Men de var oförmögna till att

organisera. Det var här vi arbetarkvinnor kom in i bilden, påpekade Vivan.

Klassmedvetande

Än idag finns klassmedvetandet hos Vivan, också i kvinnofrågor.

– Första gången jag träffade de här välkända, duktiga kvinnorna grät jag. Ja, jag gick ut, knöt händerna och grät. Dom var välutbildade, hade alltid haft det så förspänt, och jag, jag gick ut och grät av ilska. Dom ska få lära mig, tänkte jag.

Det var tankar i vrede och stolthet men också en reaktion som säger en hel del om Vivan. Kanske är det en av förklaringarna till att hon fortfarande är en aktiv, glad och kämpande kvinna. Det var i och med SKV som hennes politiska arbete började.

Lokalgrupperna i de södra stockholmsförorterna samarbetade. Det var möten och diskussioner. Det var försök att påverka och förbättra förhållandena i sin närmaste omgivning. Men också daghem och abort var frågor som diskuterades då. Och nu började Vivan trivas i Segeltorp.

– Vi jobbade för samhället där vi stod, säger hon. Samma inställning har hon fortfarande.

En tvåa i Fruängen

1964 dog Jimmy i cancer. Några år senare flyttade yngsta barnet hemifrån. Sju år levde hon ensam i villan innan hon fått nog. Sedan 11 år bor Vivan i en modern tvåa i Fruängen.

– Här är det bra. Här känner jag mig hemma igen, säger hon.

Inte minst sedan hon lyckats få till stånd studiecirkel kring de bemärkta kvinnor som gett namn åt nitton av Fruängens gator.

– I många år gick jag och funderade och fantiserade om

Foto: Lena Karlsson

Vivan flyttade till höghus, några år efter att hennes man dött. Här känner hon sig hemma igen.

de här kvinnorna. Kata Dahlström, Elsa Brändström, Jenny Nyström, Elin Wägner, Fredrika Bremer, Karolina Widerström bl a.

– Jag ville veta mer om dom och tyckte att det borde finnas andra som också skulle kunna vara intresserade.

Studiecirkel om gatunamn

Med stöd från ABF och PRO har Vivan nu fått igång sin studiecirkel runt Fruängens gatunamn. Samtidigt som cirkeln handlar om att hålla liv i en ung kvinnohistoria blir mötena också en studie i Fruängens egen historia och struktur.

– Först läser vi om personerna bakom namnen, sen fortsätter vi med att ta reda på vilka som bor vid just den gatan idag, vad som händer där, vilka affärer, daghem m m som finns där, berättar hon.

Hela sitt liv har Vivan arbetat. Tiden i Segeltorp arbetade hon i Konsum. Som pensionär har hon arbetat mycket med SKV och numera också med PRO.

– Man måste ta tag i det som händer där man bor, menar Vivan Nyström. Och det kan handla om att sälja kvinnopolitiska tidningar, agera för att pensionärerna ska våga använda parksofforna vid torget (som idag är samlingsplats för Fruängens utslagna gäng) eller starta studiecirklar. Men fortfarande är det kvinnofrågorna som ligger henne närmast och bekymrar henne mest.

– Först var det kärnkraften, sen blev det fredsfrågan. Det har sugit musten ur oss. Vi ser resultatet idag när vi verkligen skulle behövas. □

Pia Axelsson

Foto: Martine Durand

***”Man måste ta tag
i det som händer
där man bor!”***

Ornamentik eller slaskrör?

Tänk dig att du promenerar över en öppen plats, kanske ett lastområde bakom en fabrik, och du ser ett berg av tomlådor framför dig.

Föreställ dig sedan att någon ber dig bygga ett hus av dessa tomlådor.

Hur tror du att just din skapelse skulle se ut?

Om du är vuxen och anser dig vara en rationell människa tycker du antagligen att uppgiften är fjanstig, tidsödande och utan mening. Då ber du ditt barn bygga huset i stället.

Kanske vågar du plocka fram barnet inom dig och skrider till verket.

Vem som än bygger: resultatet av detta husbyggande är intressant.

Kanske börjar du stapla lådorna på varandra, bygger en gedigen grund, fortsätter med en symmetrisk, estetiskt tilltalande fasad och sedan kommer det roliga. Tornet. En efter en staplar du lådorna ovanpå varandra. Tornet blir högre och högre, vingligare och vingligare. Du känner en pirrande lust att radera alltsammans.

Ditt sätt att bygga utgår från formen. Din utgångspunkt som byggare är den som står utanför och tittar på.

Eller så börjar du bygga på ett annat sätt. Du staplar lådorna runt om dig, bygger in dig själv i huset och känner efter hur du vill att huset skall fungera:

"Här skall jag ha en öppning, det får bli fönster. Och dörren tror jag skall vara här; mot öster så jag ser solen gå upp när jag går ut på morgonen. Låt mig sedan se, hm . . . bord och stolar skall vara i närheten av fönstret. Sängen skall kännas mysig att krypa upp i. Den får stå i en hörna, kanske skall den ha en sänghimmel så att man får den rätta grott-feelingen när man

går och lägger sig. Köket sedan . . ."

Så där kanske du håller på.

Tänker i form eller funktion.

* * *

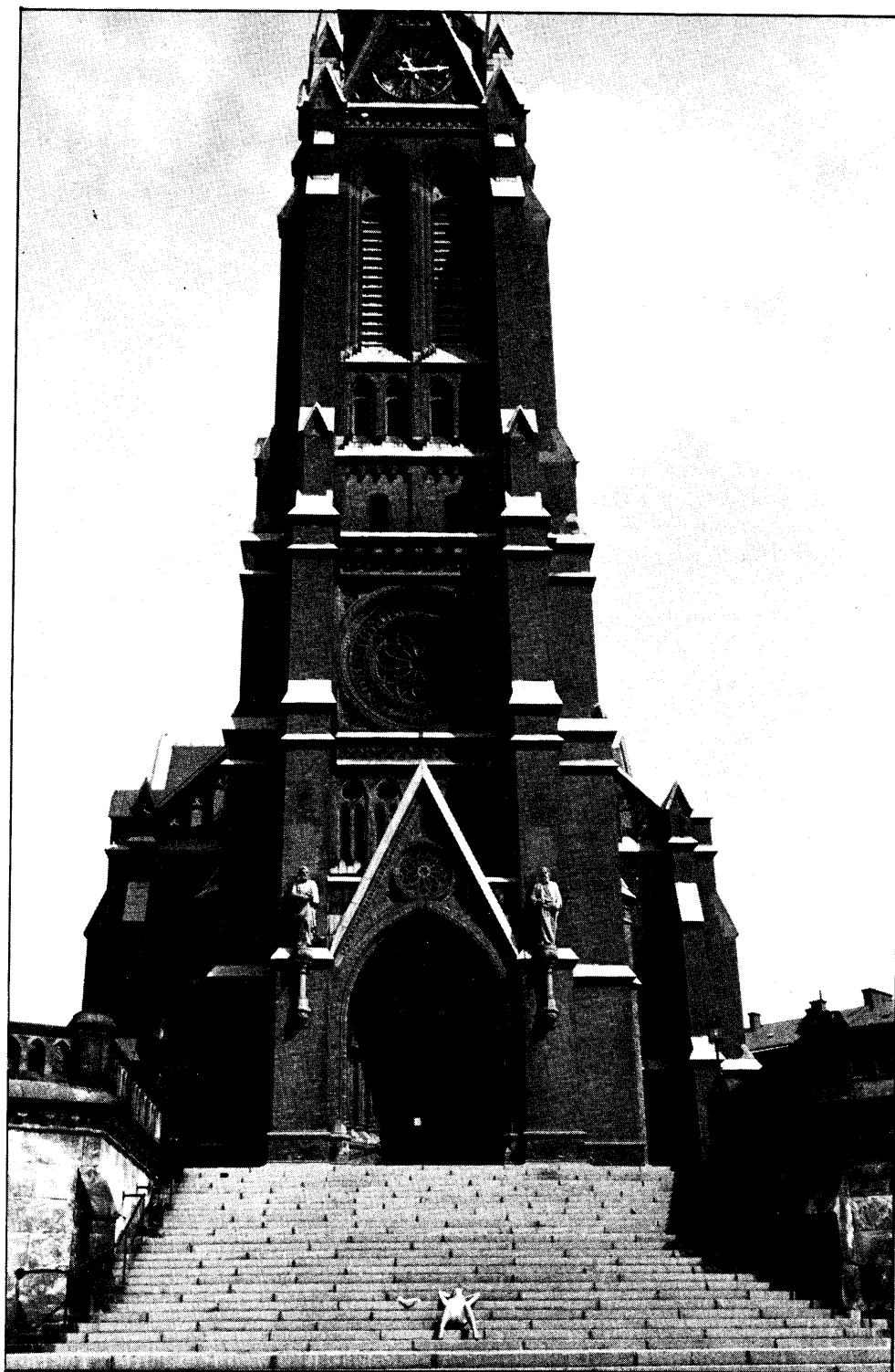
Margrit I Kennedy är en kvinnlig tysk arkitekt som har funderat över och forskat i det här med form och funktion. Hennes utgångspunkt är att detta hör ihop med "manliga" och "kvinnliga" principer inom arkitektur och byggande. I "Kvinnovetenskaplig tidskrift" nr 1 1982 finns en översatt artikel av henne, tidigare publicerad i "Women's Studies International Quaterly".

Hennes teorier utgår ifrån att det moderna byggandet nu befinner sig i en kris som grundar sig på att de "manliga" principerna ensidigt har övervägt vid byggandet i den industrialiserade delen av världen.

Detta är vad som hänt inom arkitekturen, menar Margrit Kennedy, trots att kvinnorna var de ursprungliga byggarna i nästan alla tidiga kulturer. I Tredje världen har kvinnorna på många håll fortfarande samma roll som inom byggandet.

"Förutom att arkitekturen speglar en epoks tekniska prestationer, reflekterar den emellertid också dess individuella och sociala prioriteringar och värderingar. Om ett samhälle är militaristiskt eller teknikorienterat kommer dess byggnader och städer att avspejla denna hållning; om ett samhälle värderar känslor och stämningar kommer dess byggnader att utveckla denna känslighet.

Eftersom byggandet har blivit en specialiserad aktivitet dominerad av män och vanliga värderingar, har följden blivit en växande brist på

Lena Karlsson

...en till...

Foto: Erja Lempinen

överensstämmelse mellan de verkliga sociala och psykologiska behoven å den ena sidan och den miljö som planeras och byggs å den andra", skriver Margrit I Kennedy.

Vad har nu detta med form och funktion att göra?

Jo, menar Kennedy, psykologisk och socialhistorisk forskning visar att det finns skillnader i mäns och kvinnors sätt att bygga. Kennedy refererar till Paola Coppola Pignatelli som försökt definiera och förklara det här.

Pignatelli har gjort en analys av hur rummet använts av man och kvinna: mannen, till en början krigare och jägare, har upplevt rummet som en obegränsad resurs – medan kvinnan i egenskap av frambringare och skapare av hem i praktiken ser rummet som begränsat.

Med denna socialhistoriska grund har Pignatelli sedan tittat på olika nutida formgivning-principer. Hon har upptäckt att kvinnliga arkitekter tycks rita inifrån och ut, börjar med en byggnads funktioner och slutar med dess form, medan männen ofta gör tvärtom.

Margrit Kennedy tar också psykoanalytikern Erik Eriksons forskningsresultat som belägg för sina teorier. Erikson gjorde vid upprepade tillfällen experiment med barn som fick byggklossar och uppgiften att forma en spännande bakgrund till en historia de själva hittat på. Erikson upptäckte en markerad skillnad mellan flickors och pojkars sätt att bygga:

Pojkar konstruerar torn och gator, en av deras favoritsysselsättningar är att sedan förstöra dessa. Flickorna bygger interiörer och rum, med eller utan väggar, som bakgrund till historier ur familjelivet.

Nu skall man inte förhastna sig och dela upp det här med form och funktion, "manligt" och "kvinnt", i bra och dåligt, manar Margrit I Kennedy.

Båda sakerna behövs. Det behövs en balans.

Vad Kennedy vill ha sagt är att det finns olika principer för formgivning och byggande som är orsakat av hur vi uppfostrats, formats i våra sociala könsroller till man eller kvinna.

Flickan uppmuntras till känslighet, omtanke och att bry sig om.

Pojkars uppfostran är rationell, en strävan efter styrka och att klara saker själv.

Detta är en kraftig generalisering. Uppfostran rymmer ofta båda delarna, därför har vi bå-

...nu trüüuillar den...

de "manligt" och "kvinnligt" i oss. Oavsett vilket kön vi tillhör.

På så sätt är det inget som säger att kvinnliga arkitekter enbart skulle bygga utifrån de "kvinnliga" principerna, eller att män helt och hållet tänker utifrån de "manliga".

De ena principerna utesluter inte de andra, men man kanske kan förklara skillnaderna mellan "kvinnligt" och "manligt" byggande med *mer* och *än*:

- mer brukarorienterat än skaparorienterat
- mer ergonomiskt än storskaligt
- mer rörligt än orörligt
- mer socialt än vinstinriktat
- mer långsamt framväxande än snabbt konstruerat

Det här var lite kort om Margrit I Kennedys tankar. Läs gärna artikeln i sin helhet i "Kvinnovetenskaplig tidskrift".

* * *

Ellen Key förespråkade i början av 1900-talet arkitektyrket som en av de "naturliga arbetsområdena för kvinnor".

Inom byggnadskonsten såg hon möjligheter – men också begränsningar för kvinnorna. Följande ord sade hon när hon vid denna tid höll ett föredrag:

"Inom arkitekturen, denna manligaste af alla de sköna konsterna, torde kvinnan väl knappast komma att skapa nya stilar eller monumentala storverk. Men genom att skaffa sig yrkesduglighet som arkitekt skulle kvinnan, någon gång som självständig, annars som assistent hos de manliga arkitekterna komma att i stort öfva samma inflytande på hemmens anordningar, som hon i allmänhet öfvar, när en familj åt sig bygger ett hus."

försiktigt...

Mot sådana här resonemang reagerade en del kvinnor i början av seklet. En kvinna vid namn Ellen Idström gick till attack med raderna:

"Skall mannen ha på sin lott ornamentiken, kvinnan inläggningen av slaskrören? Hvilken härlig sämja mellan könen och hvilken rasande strid om utrymmet mellan den marmortrappsbyggande mannen och den solbarnkamarinredande kvinnan!"

Så fördes diskussionerna om kvinnors insatser som arkitekter i Sverige i början av det här århundradet. Men meningsutbytena var tämligen teoretiska för ännu hade inte Sverige fått sin första kvinnliga arkitekt. Hon utexaminerades 1919.

Susanne Johansson

aaabbbbbb...

Sofiorna rustade upp sin Rosengård:

– Arbetet gav oss styrka och stolthet!

Det var en gång några hus som ingen ville bo i...

Så kunde sagan ha börjat – om den varit en saga. Men verklighetsflykt och romantik är knappast det som präglat de senaste årens utveckling bland människorna i den ökända stadsdelen Rosengård i Malmö. Alltihop började för nästan tio år sedan då Malmös kommunala bostadsföretag MKB anställde några "hemma-mammor" för att ansvara för Socialförvaltningens och Fritidsförvaltningens Integrations- och Aktiveringsprogram (!). Det blev SOFIA.

Så här ser hon ut, Sofia i Rosengård. En av dem vill säga. Iréne Johansson, Rosengårdsbo sen 17 år och en av dom som kämpat hårt för sin hembygd.

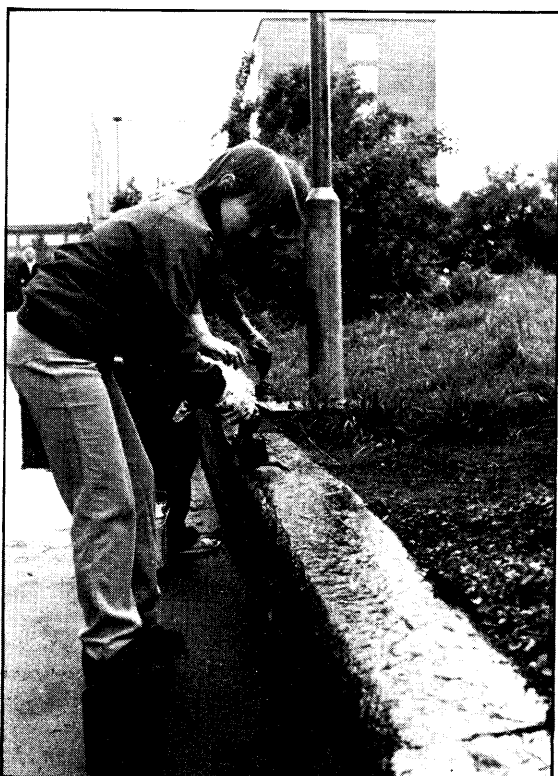
Varje gård i området fick en lokal, där två mammor turades om att hålla öppet på dagtid 16 timmar i veckan. Meningen var att det skulle ordnas aktiviteter för barnen kring gårdarna för att därigenom skapa grannkontakter och ökad trygghet och hemkänsla i området. Till hjälp första halvåret hade man sex fritidsledare.

Men "hemma-mammorna" visade sig vara starka och initiativrika tjejer, som på kort tid utvecklade verksamheten till att omfatta också aktiviteter för vuxna, som bordtennis, studiecirklar, syjuntor m m. Sofiorna gick runt och knackade dörr, presenterade sig och sin verksamhet och bjöd in de boende till lokalen som nu också började hållas öppen om kvällarna.

När verksamheten växte, började de aktiva också ställa krav och komma med förslag. Sånt ses inte alltid med blida ögon av makthavarna. Särskilt inte om dessa är män och de som ställer kraven är kvinnor. Från politikerhåll började det talas om att Sofiorna borde gå in i "redan etablerade organisationer" och att det kommunala bidrag man hittills fått för dagverksamheten innebar "orättvisa mot andra föreningar".

Detta var sommaren 1977.

– Vi blev väldigt starka under den här tiden, berättar Iréne Johansson, som bott i Rosengård i 17 år och var en av dem som drog igång Sofia. Vi fick börja slåss för att få pengar redan efter några månader och då visade det sig hur många som verkligen brydde sig om sin miljö och som ville kämpa för att bygga upp ett självförtroende och gemenskap bland de boende.

För dyrt att måla om, sa hyresvärden. Då gjorde vi jobbet själva...

Demonstrationer och uppvaktningar ordnades, men när ärendet kom upp i fullmäktige, inträffade det som Iréne beskriver som ett stort svek.

– De enda som gick emot oss var socialdemokraterna! Det kändes bittert, eftersom de flesta i Rosengård röstar socialdemokratiskt. Men det hade gått vägen ändå, om inte vpk just i den vevan hade splittrats. En apk-röst fällde förslaget till vår nackdel.

Vid det här laget hade så många kommit med i Sofia-verksamheten, att man beslöt fortsätta. För att kunna söka statliga bidrag, gick Sofiorna med i Riksförbundet svenska hem- och fritidsgårdar.

– Arbetet med Sofia har vänt upp och ner på hela mitt liv! Det är värme och entusiasm i Irénés röst och orden flödar med sådan fart att det är svårt att hinna stoppa in de frågor jag trots allt vill ställa.

– Jag var nog lite knepig förr, hade lätt att döma andra och så. Tyckte folk betedde sig konstigt, fast jag över huvud taget inte kände dom. När man känner en person eller en familj vet man ju mer om bakgrunden och eventuella problem och har lättare att förstå t ex ett lägenhetsbråk. Utan att bara fördöma. Mitt livs bästa skola!

– Många har nog tyckt att vi i Rosengård har varit väldigt passiva och ointresserade. Men nu vet jag att när det gäller, då reser människor sig!

Hon berättar om hur de lyckades rädda högstadiet vid Värner Rydénsskolan i området från nedläggning.

– Det första protestmötet anordnade vi i en liten lokal och hoppades att åtminstone några skulle komma. Det kom 300 stycken! Jag var tvungen att prata i mikrofon för att höras!

Rosengård består av 7 000 lägenheter och är planerat för ca 20 000 människor. Det byggdes under miljonprogrammets dagar och husen ser ut därefter. Betongklossar i obestämbar smutsgrå färg. ”Statarlångor på höjden” var det hånfulla omdömet – från dem som slapp bo där. Alla negativa omdömen och skrivelser om Rosengård har inte gjort det lättare för de boende. Det är svårt att känna identitet med och stolthet över sin hemmiljö, när alla utgår från att man innerst inne skäms över den.

Området är indelat i tre bitar: MKB:s, som omfattar 1 200 lägenheter, ett HSB-område och ett område med privata fastighetsägare. Störst har problemen varit i det allmännyttiga MKB:s område – förstås, kunde man tillägga, eftersom allmännyttan måste ta alla hyresgäster som bostadsförmedlingen anvisar, och därför får en högre kvot av boende med sociala problem, invandrare etc. Ca hälften av Rosengårds invånare är av utländsk härkomst. Arbetslösheten är tre gånger större än i kommunen i övrigt, medelinkomsten är lägst i stan och bara 2 procent av de boende är högtbildade.

Genom att Rosengård snabbt fick låg status, blev omflyttningstakten hög. Många flyttade så snart de fick en bättre bostad. Man kom in i en ond cirkel med ökande sociala problem, vantrivsel och hårt slitage på den redan från början torftiga miljön.

Husen är byggda antingen som uppradade höghus eller som låghus runt en gemensam gård. Gårdarna och friytorna var tidigare knappast värda namnet. Stora visserligen, men oskyddade och föga inbjudande, utan annan växtlighet än lite torrt gräs.

Den syn som nu möter en besökande är en annan: lummig grönska bäddad in i gårdarna, som nu även innehåller lekplatser, bord och bänkar, pergolor m m. Lägenheterna i bottenplanet har på många håll fått egna uteplatser med markkontakt och mot bostadsgatorna har man på en del håll byggt upp avskärmningar i form av staket, häckar och grindar. Det ödsliga och kala har ersatts av intimitet och variation.

Genom att de boende själva deltagit i både planering och plantering, har varje gård fått sitt

eget utseende och samtidigt har människorna hunnit utveckla en särskild känsla och ansvar för "sin" gård.

– Vi har länge tjatat på MKB att få allt trä på vår gård – planeringslådor, lekutrustning m m – ommålat, men dom har sagt nej. Det kostar för mycket, berättar Kerstin och Annelie på en av höghusgårdarna. Då erbjöd vi oss att göra allt jobbet själva om vi bara fick färg. Det fick vi.

När jag hälsar på i Rosengård har skolorna just slutat för dagen och flera av husets barn och ungdomar är i farten med penslar och färg.

– Det har gått enormt fort, säger Iréne, som bor vid samma gård. Alla har hjälpts åt på kvällar och helger och jobbet är inte svårare än att också ungarna kan vara med.

– När man kommer hem ser man en "målare" uppe på skärmtaket, en bakom sandlådan – det känns jättefint . . .

Det som möjliggjort den här snabba och märkbara förändringen av den fysiska miljön i Rosengård är – förutom det starka engagemangent bland de boende – Projekt Bättre Bostadsmiljö.

Det kom igång 1977 som ett samarbete mellan MKB och Hyresgästföreningen och omfattar också några andra "problemområden" i Malmö. Kontaktkommittéer bildades i Rosengård och i många fall bestod dessa av gamla "sofior". Iréne talar fortfarande om "min Sofia" när hon berättar om arbetet i gårdsgruppen, trots att Sofia-projektet formellt är upplöst.

Målet med Projekt Bättre Bostadsmiljö är just att aktivera de som bor i husen för att de ska känna ansvar och intresse för sin miljö. Därför valde man att börja med upprustningen av gårdarna, för att människorna på ett naturligt sätt skulle komma i kontakt med varandra och knyta både ytliga och mer privata bekanskap.

– Man kan ju inte bli bästis med alla, men det är väldigt viktigt för trivselen att känna grannarna så pass att man kan låna saker av varann, eller be om hjälp att fylla i en krånglig blankett t ex, säger Iréne. Vilket var och en som nån gång bott i ett anonymt hyreshus kan instämma i.

Att projektet kom igång berodde naturligtvis inte på någon allmän välvilja från kommunen, utan det hade helt enkelt blivit en tvingande nödvändighet att göra något åt de växande problemen – och sofiorna hade redan visat vilka resurser som faktiskt fanns bland Rosengårdsborna. Däremot var deras ekonomiska resurser mycket begränsade.

Det ökande antalet tomma lägenheter i Rosengård hade blivit en tung ekonomisk börda för MKB, vilket föranledde socialdemokraterna att motionera i fullmäktige om åtgärder för att förbättra boendemiljön. En välkommen, om än något senkommen, seger för sofiorna.

När motionen antogs, anslogs samtidigt nästan tre miljoner kr, som två år senare spädades på med ytterligare en miljon. De här pengarna har inte budgeterats, utan använts som "restpost-pengar", när man inte kunnat få loss pengar från de ordinarie förvaltningarna. Det betyder att projektet har haft ganska gott om pengar, och alltså kunnat genomföra kostsamma förbättringar, som t ex att dela de breda asfalterade bostadsgatorna på mitten med träd, gräs och lyktstolpar – en mycket märkbar miljöförbättring. Det har gällt att hitta vägar bort från det omänskligt storskaliga. Arbetet med gårdsförbättringarna har också gått snabbt, vilket har betytt mycket för att hålla människornas intresse levande. De många förberedande planeringsmötena har varit mycket välbesökta; ca hälften av alla i Rosengård har på något sätt deltagit i gårdsjobbet.

– Det har hela tiden varit viktigt för oss att fördela ansvaret på många, framhåller Iréne. Dom som är mest aktiva får inte bli "fixare" som kväver andra initiativ!

– Vi var glada över det när ett kollektiv flyttade, som hade bott vid vår gård i många år och där alla varit mycket aktiva. Visst saknade vi dom, men det märktes inget avbrott i själva arbetet på gården eller i lokalen.

Den lokal Iréne nämner är den som varje gård tilldelats av MKB för planering och aktiviteter. All verksamhet drivs av dem som bor vid gården och på vissa gårdar är det fullt upp varje dag, hela veckan. Bakning, keramik och annan hobbyverksamhet finns på många gårdar och på helgerna har gårdens ungar diskotek.

Under "sofia-tiden" trodde många att det rörde sig om ett kvinnoprojekt. Det berodde inte bara på namnet, utan på att många kvinnor var aktiva i jobbet och att det var tjejer som var pådrivande. Fortfarande spelar kvinnorna en viktig roll i förbättringen av Rosengård och kanske framförallt i jobbet med att skapa – och upprätthålla! – ett socialt nätverk. De flesta gårdar har fortfarande kvinnogrupper en dag i veckan. Då får män och barn stanna hemma.

Ännu är inte alla problem i Rosengård lösta. Men sakta men säkert "vinner de sin hembygd åter" som Hyresgästföreningen i södra Skåne så

Eija Lempiäinen

poetiskt kallar det i sitt bostads- och miljöpolitiska program.

Totalt är ca 10 procent av Rosengårds lägenheter fortfarande outhyrda. Men MKB:s område står hela 25 procent av lägenheterna tomma. Några av dessa används som gemensamhetslokaler, och de övriga har MKB försökt samla till ett hus i områdets utkant, som så småningom ska bli kollektivhus, om tillräckligt många är intresserade av den boendeformen.

Runt de gårdar som gjorts fina med planteringar och annat, märks redan en klar tendens till minskad omflyttning. Folk stannar kvar när de ser att deras eget arbete ger resultat. Och vilket resultat sen! Man kan inte låta bli att imponeras av den rika och väl komponerade florán. På vissa gårdar kan man räkna till 100 olika växter! Hur klarar "vanliga människor" av så pass avancerade trädgårdar?

– Varje gård som ställts i ordning har haft en landskapsarkitekt till hjälp, bekostad med kommunala pengar, berättar Ulla Johansson på Bostadsbyrån. Hon arbetar nu som projektsekreterare i Rosengård och är med rätta mycket stolt över allt som åstadkommit.

– Rosengård är en oerhört kraftfull stadsdel. Ibland blir all den här kraften snedriktad, när den inte har något meningsfullt att vändas mot. Det är de här möjligheterna vi vill ta till vara och jag tror att vi är på rätt väg!

Som "utomstående" kan man ana en viss "konkurrens" mellan kommunens folk och de gamla sofiorna, om vem som egentligen har gjort förändringen möjlig. Den konflikten härrör sannolikt från åren då sofiorna kände sig motarbetade av kommunen, som nu kan tyckas komma och sno åt sig äran mitt för näsan på dem som gjort det tunga initialjobbet.

Sanningen ligger väl som vanligt någonstans mitt emellan. Den ena parten skulle omöjligen ha kunnat åstadkomma en så genomgripande förbättring, både fysiskt och socialt, utan den andra partens medverkan. Samarbete och pengar – en oslagbar kombination i miljöförbättringsarbete.

Så blir det också allt färre som frågar "Hur kan du bo i Rosengård...?" Arbetet med att lösa alla problem har stärkt sammanhållningen. Så här formulerar Leif Hoffman, rosengårdsbo sen tio år, sin känsla:

– Jag kan inte tänka mig att flytta från Rosengård, jag trivs jättebra och är stolt över min stadsdel.

– Folk har fått klart för sig att vi som bor här tycker att vi har något att ta strid för!

Barbro Larson, Frilansgruppen

GOD NATT SAGAN

© ALVNER - ALMER

①

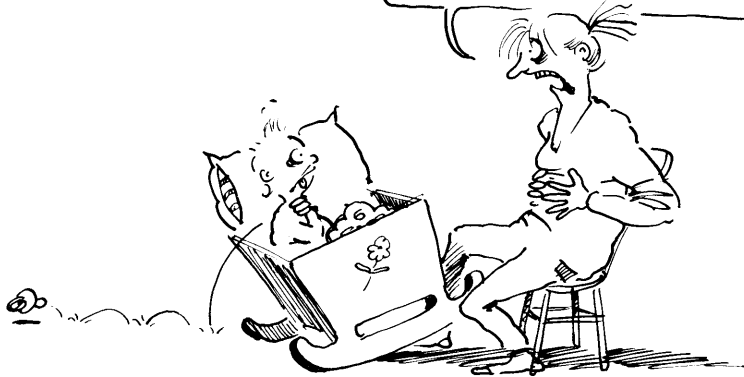

②

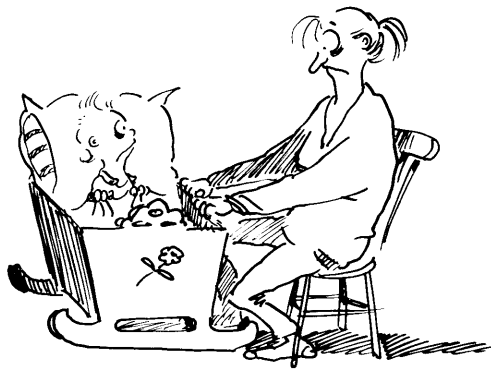

③

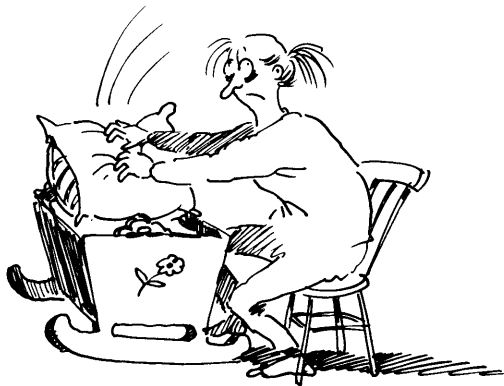
...OCH NÄR NI ÄNTLIGEN SKAFFAT RADHUS
SÅ INSER DU ATT HAN ÄR EN TÖLP... OCH
UNGARNA FLYTTAR HEMIFRÅN...

④

⑤

⑥

KOLLEKTIVHUSLIV

– på gott och ont

Matsalen i kollektivhuset Fristad, Stockholm

Lena Karlsson

□ Stolplyckan i Linköping, Stacken i Göteborg, Fristad i Bromsten, Stockholm. De senaste åren har flera bostadsbolag satsat på kollektiva experiment, bland annat för att få sina lägenheter uthyrda.

Det öppnar nya möjligheter till gemenskap, inflytande och ömsesidig hjälp i boendet – men kollektiven riskerar också att bli skyddade oaser för de unga, rika och välutbildade.

Kollektivhuset är ingen ny uppfinning. 1934 presenterade arkitekten Sven Markelius ett kollektivhus på Kungsholmen i Stockholm med skälen: "Många gifta kvinnor och

mödrar måste ha ett yrkesarbete för att med sin arbetsinkomst bidra till familjens uppehälle... Många gifta kvinnor och mödrar vilja ha ett yrkesarbete på grund av intresse,

begåvning eller viljan till ekonomiskt oberoende". Ren och skär omtanke om kvinnorna alltså. Sympatiskt.

Idag blir kollektivhus allt populärare. Många kommuner

planerar eller är i färd med att bygga. Vilka är anledningarna? Intresset har ökat, det är tydligt. Varför? Sven Markelius' skäl är 50 år senare fortfarande gångbara.

Ca 80 proc av alla kvinnor förvärvsarbetar i Sverige idag, många på deltid. Det är tungt. Männens arbetsinsats i hemmet har ju inte ökat nämnvärt under dessa 50 år. Samtidigt oroar sig framtidsminister Ingvar Carlsson och andra över att det föds så få barn i Sverige.

– Det är naturligt för mig som politiker att försöka ta reda på varför det föds allt färre barn, säger han och har tagit initiativet till en bok om detta, som just kommit ut.

Kanske hade det varit enklare att fråga vilken dubbelarbetande småbarnsmamma som helst. Svaret: Vi har de barn vi orkar med.

Tillåtet med barn

Barnen är ett tungt skäl för de kvinnor jag möter i kollektivhuset Fristad i Bromsten i Stockholm, när jag frågar varför de valt det här sättet att bo.

– Här har man byggt in ungarna. Det är tillåtet att ha barn i det här huset, säger Katarina, 34 år, som har ett barn.

Katarina bodde tidigare i storfamilj, men tyckte att det var alltför nära inpå. Hon och hennes man ville inte överge kollektivtanken och hoppas nu att Fristad skall bli en lagom kompromiss.

– Det är skönt med en egen lägenhet. Den allra intimaste cirkeln orkade jag inte öppna.

De andra tre kvinnorna jag pratade med har alla bott i vanliga lägenheter, köat och drömt om att få flytta in i kollektivhus. De har inte hamnat här av en slump. Trots det finns det i huset familjer, som bostadsförmedlingen placerat där, därför att de behöver bostad, inte för att de vill bo kollektivt. Det är

synd på själva idén, men man hoppas att också kunna integrera dessa familjer i arbetet och gemenskapen i huset, som nu håller på att byggas upp.

Ingen har bott här länge och långtifrån alla har ännu flyttat in. Huset, som är sammanbyggt med ett pensionärshotell och ett sjukhus, kommer att få 133 lägenheter. 80 av dem är nu bebodda.

Storleken på lägenheterna är från ett rum till fem, alla utrustade med kompletta kök. Matsalen är gemensam med pensionärshotellet. Hyresgästerna måste varje månad köpa 10 kuponger till restaurangen á 20 kr. Det blir en ganska hög kostnad, hyran är redan i taket. Kupongsystemet är inte populärt. Någon annan gemensam mathållning är inte inplanerad, matlagen spirar i stället för fullt.

Den gemensamma ytan i övertaget är 80 m² och dessutom finns två gästlägenheter. Vad som skall bli av dem är ännu inte bestämt.

Lotta, 29, och hennes man, som har två barn, har just separerat och skaffat sig varsin lägenhet i Fristad. Ett sätt att lösa skilsmässans problem. Hon

har stora förväntningar.

– Jag har kämpat i kontaktkommittéer i nyproduktionen. Hit flyttar folk för att de vill något annat, det är lätt att hitta likasinnade, som har samma värderingar om livet. Här känner jag mig alltid trygg. Jag kommer att satsa mycket av mitt liv, för här kan jag få en helhet.

Kerstin, 37, med ett barn och ensamstående och Gerd, 33, två barn och sammanboende, tror också att mycket av deras samhällsengagemang kommer att investeras i kollektivhuset. Särskilt i början, innan huset är inbott och fått en egen stabilitet. Det finns redan åtta-nio grupper som arbetar med allt från utsmyckning till hyresförhandlingar. Huset skall, när det är klart förvaltas av hyresgästerna själva, som därigenom får direkt inflytande i boendet.

Ett socialt skyddsnät

En av idéerna bakom kollektivhustanken är inbördes hjälp, samarbete, inte bara avlastning av hushållsarbete. Att vara förälder måste vara betydligt lättare i kollektivhuset t. ex. Inte bara delad barnpassning, när

Kollektivhuset Fristad kommer att rymma 133 lägenheter. 80 av dem är idag bebodda.

Lena Karlsson

det behövs, utan också delade problem, som kan göra ansvaret mindre tungt, särskilt om man är ensam.

Barnen får kontakt och lär känna flera vuxna. Grannar kan stötta och hjälpa. Ett socialt skyddsnät kan byggas upp, särskilt viktigt i en tid när familjer och generationer splittas. Ensamma får mer okomplicerat en personlig kontakt, gamla får extra-barnbarn och hjälp. För det är meningen att ett genomsnitt av befolkningen skall bo här.

– Det målet är inte uppnått, tror Gerd. Det finns fyra-fem invandrarfamiljer från Latinamerika, som speciellt valt att flytta hit, men annars måste man ha ganska bra ekonomi för att ha råd. Hyran är hög. Så visst finns det risk för en viss segregation.

– En annan fara, säger Katarina, är att vi får en slags skyddad tillvaro. Våra sociala behov blir tillgodosedda. Vi når resultat med vårt politiska arbete (äntligen) och kan gotta oss i det. Vi blir fast i huset och behöver inte gå ut.

– Men vi kan återhämta oss också, menar Gerd, och kommer tillbaka med förnyade krafter.

Vill vara öppna

Småstadsideyllen och landsortshålan föresvävar, med skvaller

och social kontroll på gott och ont. De hoppas att lära sig tackla det. Att förändringen kan innebära förändring inte bara socialt, men att de blir öppnare människor, som inte stänger om sina problem, utan pratar öppet om dem och lär sig av dem. Privatlivet blir avprivatiserat. Det kan fungera så, att människor kan komplettera och berika varandra i ett ömsesidigt samspel.

– Det vet vi inte nu. Kom igen om fem år, när huset är inbott, då vet vi bättre.

Kanske kan kollektivhuset bli lösningen på många problem i Sverige idag. De byggs och projekteras över hela landet. Fördomar om sovsalar och köksbaracker har försvunnit. Fler och fler är intresserade.

Flera kommuner satsar

I Upplands Väsby utanför Stockholm byggs Sveriges första kollektiv-villor, avsedda för fyra hushåll. Sju villor ligger grupperade i en sluttning, med gemensam undervåning för bastu, garage m m och övervåningen enligt de boendes önskemål. Där finns olika grad av kollektivisering. Från ganska traditionell uppdelning med enbart gemensamt trapphus, till gemensamt kök, vardagsrum och TV-rum, där själva lägenheterna bara har pentry,

sovrum och badrum. Den första inflyttningen blir i dagarna.

De sju kollektiven, som består av vänner, av släktingar och av ett ganska slumpartat ihopsatt gäng, har varit med i planeringen från början. Samma idé som Fristad, men i mycket mindre skala. Upplåtelseformen är bostadsrätt utan profitintresse och medlemmarna bestämmer själva ev nya delägare om någon flyttar.

Sedan finns det Stolplyckan i Linköping, och Stacken i Göteborg, och i Sundsvall, Umeå, Lund...

Det är otvivelaktigt så att kollektivhusens renässans bottenar i nya livsmönster, nya familjebildningar. Den livslånga kärnfamiljen har försvunnit, generationerna bor miltals från varandra. Och inte byggdes småhusområdena, långt från arbetsplatserna, för att underlätta kvinnornas förvärvsarbete!

Det är dags att tänka om. Stadsplanerare och arkitekter måste liera sig med sociologer och feminister och undersöka hur livet levs. Hur drömmar om gemenskap och delat ansvar fortfarande pyr och glöder hos det svenska folket. Hur kvinnor vill bo för att orka med fler barn. Skall familjen överleva måste den byggas om och öppna sig. □

Eva Ekelöf

Lena Karlsson

”– Här har man byggt för ungarna.”

Gårdsfest i kvarteret Utkiken, Stockholm, 1980.

Göran Fredriksson/MIRA

Dröjer revolutionen?

Bygg där du står – börja i boendet

□ Boendet som plattform för en framtida samhällsförändring?

Många börjar fråga sig det idag – och går ifrån tanken att det är i arbetslivet en förändring kan starta.

Alla bor – inte bara den halvan av befolkningen som förvärvsarbetar.

– Man måste ju börja nånstans. Boendet är en bortglömd del av livet, säger Kerstin Kärnekull, arkitekt.

Samhällsförändringar börjar i arbetslivet. Det har länge varit utgångspunkt både för vänstern och alternativrörelsen. Det är på arbetsplatsen som människor upptäcker att de har gemensamma intressen. Det är där som de börjar kämpa för högre lön och hota med strejk. Jobbet är det som syns utåt; löneförhandlingarna refereras som fotboll i massmedia.

Boendet däremot är osynligt och privat. Och självklart. Alla bor – inte bara den halvan av befolkningen som förvärvsarbetar. Därför har många börjat fråga sig om det inte är i boen-

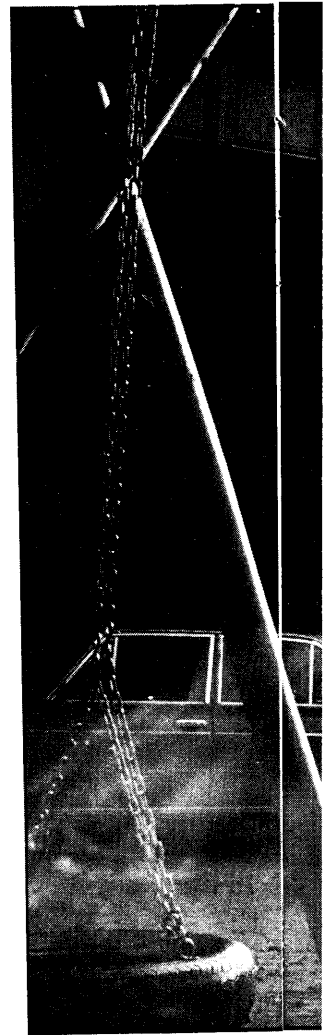
det samhällsförändringarna skall börja istället.

Kerstin Kärnekull är arkitekt på SABO (Sveriges allmännyttiga bostadsföretag) och har lång erfarenhet av bostads- och planeringsfrågor. Hon är en av dem som ser boendet som plattform för framtida förändringar.

– Man måste ju börja nånstans. Människor som har passiva och stressiga jobb med små möjligheter att vara med och bestämma har ofta samma situation där de bor. Arbetslivet är svårt att förändra. Det är så omgärdat av regler och avtal.

Det är inriktat på ekonomi. Andra frågor kommer ofta i andra hand. Se bara på kravet på 6-timmars arbetsdag som är som bortblåst lagom till varje avtalsrörelse! Boendet däremot är en stor bortglömd del av livet. Lars Ingelstam uppskattar den obetalda tid vi lägger ned på arbetsinsatsen under vår fritid som mer omfattande än all tid på våra jobb.

– Vår livskvalitet i vid mening är beroende av inte bara vad vi tjänar utan också vad vi gör av vår fritid. Vi hushållar,

Lena Karlsson

– Det viktiga är vårt beroende av varandra, och att vi måste samarbeta för att komma nånständ.

målar tapetserar, syr, ändrar osv. Det är det som gör att vi kan hålla en högre standard än om vi skulle köpa allting. Det har man bortsett från tidigare då vi hade en stigande löneutveckling. Tidigare fick man kunskap av grannar, föräldrar, släktingar, människor i grannskapet. När man flyttade från det förlorade man inte bara värme, kunskap, kontakter utan också ekonomiska fördelar. När man pratar om nyfattiga menar man nog människor som flyttat till stora anonyma bostadsområden och utarmats just på det sättet.

Börja i boendet

– Att börja i boendet är också en solidaritetsfråga. Alla bor ju. Och det är inte bara gamla, sjuka, barn, hemmarbetande och hemmafruar som skall lägga ned tid på boendet utan också vi andra. Det viktiga i samhället är vårt beroende av varandra och att vi måste samarbeta för att komma nånständ.

Kerstin Kärnekull skrev 1977 en artikel i Vi Mänkor om de förlorade förorterna. Hon försökte beskriva kvinnornas situation så långt det

var möjligt. Uppgifterna var könlösa, dolda bakom begrepp som hushåll och familjeförsörjare. Men pusselbitarna bildade det mönster som hon själv som småbarnsmamma i ett förortsområde anat. Kvinnorna var isolerade och ensamma.

– Det är inte bättre idag. Snarare tvärtom med vår nuvarande arbetslöshet som drabbar kvinnor allt hårdare, tror Kerstin.

Men idag finns åtminstone fakta bakom det påståendet. En studie i det nordiska forskningsprojektet "Det nya vardagslivet" visar hur unga,

danska, arbetslösa kvinnor upplever sin situation. De blir isolerade, passiviserade och får svårt att ta initiativ. De gör sig själva ansvariga för sin situation på kvinnans urgamlas sätt.

Psykologen Maria Nordström beskriver i en rapport vad som händer när en familj flyttar in i ett villaområde. Kvinnorna blir mer isolerade; avstånden är längre och det är färre människor hemma. Männens däremot får dels något meningsfullt att göra på fritiden med huset och trädgården dels får de kontakt med andra män "över häcken."

Lena Jarlöv avslöjar i sin avhandling myten om sommarstugedrämmen. Kvinnornas arbetsbörda i hemmet blir dubbel medan männen upplever att de i den egna täppan kan skapa och bestämma på ett sätt som är omöjligt för dem både på jobbet och i lägenheten.

Kvinnor och barn bor "mest"

Barnen, de som skall fortsätta våra förändringar och genomföra det vi inte förmått blir också isolerade i välfärdens förorter. Det är de och kvinnorna som bor "mest".

Kerstin:

– Bilismen har t ex begränsat barns och ungdomars möjlighet att röra sig fritt. De kan inte utforska samhället på egen hand. Avstånden blir längre, samhället glesare och mer uppdelat i områden för olika ändamål. Barn blir beroende av sina föräldrar som vakter och chaufförer. Men bilismen är bara en av de faktorer som påverkar barns relationer till andra människor. Arbetsplatserna ligger långt från bostaden. Affärer och serviceinrättningar samlas i centrum. Barn får inte längre anledning att träffa andra vuxna än föräldrarna kring bostaden. Lägenheterna är

också stereotyp planerade. De inbjuder inte till vardagsgemenskap. Det största rummet blir TV-rum och blockeras av en enda verksamhet. Barnen liksom föräldrarna passiviserar.

– För att bostadsområdena skall se annorlunda ut måste kvinnorna vara med i planeringen, menar Kerstin.

Men kvinnorna har sällan en sån ställning eller sånt yrke att de via sina arbeten kan vara med och påverka. Bristen på forskning och erfarenhetsåterföring ur ett kvinnoperspektiv är nästan total. I nämnder och styrelser som har ett direkt inflytande på samhällsplaneringen t ex byggnads- och fastighetsnämnder, kommun- och länsstyrelser är andelen kvinnor särskilt låg; i bästa fall 10–20 procent, men ofta ingen alls.

Kerstin:

– Fortfarande jobbar kvinnor genomsnittligt mer än männen. Utöver barn och arbete hinner vi inte jobba politiskt och fackligt. Och så länge vi inte är med i planeringen får vi ha detta tunga vardagsliv som tar all vår tid osv osv. Så uppstår en ond cirkel.

Inte bara en kvinnofråga

– Men detta är inte bara kvinnofrågor. Det angår ju i högsta grad männen hur barnen har det. Däri ligger också lite av strategin att börja i boendet. Vi kan aldrig förändra vare sig arbetsliv eller samhällsplanering om inte män och kvinnor gemensamt har erfarenheter av hur boplatserna och livet där fungerar.

– Men män har också hamnat i en ond cirkel. Arbetslivet fångar dem hårdare inte minst nu när kraven på effektivitet blir mer uttalade. Det tillåter inte dem att ta fullt ansvar för hushållsarbete och barnuppfostran.

– Hur bryter vi de onda cirkelarna?

– Det vet jag inte. Men jag vet att det inte finns någon väg tillbaka till 1800-talet fastän det ibland verkar som om kvinnorna skulle fösas tillbaka till mikroågsugarna för att föda barn. Ett självklart krav är kvinnors rätt till egen identitet och rätt – och möjlighet – att försörja sig själva. Och att föda barn! Både ett och flera. Om vi vill! Men idag är samhället så snålt och ovänligt mot barn att man inte kan säga att det valet är fritt. Och faktum är att det föds allt färre barn. Både arbets- och vardagslivet måste utformas för barn och föräldrar. Ett första självklart steg mot den förändringen är daghem åt alla barn och 6-timmars arbetsdag så att kvinnor får möjlighet att orka och män får tid till sina barn.

Jämställdhetskommittén har i ett åtgärdsförslag redovisat hur föräldraskap och förvärvsarbete kan kombineras. Men ingenstans får vi tips om hur vi skall klara av den övriga vardagen: städning, tvätt, umgänge, politiskt arbete.

Forskningsprojektet Det nya vardagslivet har blivit klart med en förstudie. Avsikten med projektet är att teoretiskt försöka utveckla nya modeller för hur man skall kunna förena boende, omsorg och arbete.

En av huvudtankarna är att uppdelningen mellan arbete och boende måste överbryggas. Den uppdelningen föddes med industrialismen. Innan dess delade män, kvinnor och barn samma verklighet och hade nödvändiga men inte alltid gemensamma arbetsuppgifter.

– Det är den klyftan mellan produktion och reproduktion som bidragit till att målet – ett bra liv – förväxlats med ett av medlen – produktion till varje pris, menar Kerstin.

En annan huvudtanke i för-

Om hushållen samarbetade, skulle arbetsfördelningen i hemmen bli jämlikare. Både mannen och kvinnan kunde få mer tid över till barnen, tror Kerstin Kärnekull.

studien är att det enskilda hushållet är för litet som bas för arbete och andra funktioner som är knutna till boendet.

Därför behövs det en ny bas – en mellannivå – där flera hushåll samverkar och där arbetsgemenskap och medbestämmande är viktiga inslag.

– Sådana ”växtpunkter” i form av försök med ökat boinflytande och boendekollektiv finns idag, även om framtidsfröna är små, menar Kerstin.

– Syftet med kollektivhus var från början att ge de förvärvsarbetande kvinnorna service. Men de upptäckte så småningom i tvättstugan, i matsalen, på väg till och från dagis att de fick kontakt och gemenskap och att det var minst lika värdefullt som att ha det bekvämt. Man kan inte bygga upp gemenskap i boendet bara för att man har gemensam lokal. Det fungerar inte. Man måste samlas kring något. Mycket av hushållsgöromålen som ändå är grundläggande viktiga kan man göra tillsammans.

– Det gäller att skapa anledningar att träffas. Ju flera desto bättre. Formella träffar skapar informella kontakter. Det kan vara styrelser för dagis och fritidshem eller kontaktkommittéer. Sedan kan man bygga på med t ex matlag. Då kan man mitt i enkla vardagsbestyr också överföra arbetsuppgifter och socialt ansvar till barnen. De får lära känna andra vuxna än föräldrarna. De får plikter och får lära sig ta ansvar. I Danmark där man kommit långt med olika boendeexperiment får barnen verkligen vara med och bestämma. De tas på allvar. Jag kom hem efter ett studiebesök där. Jag jämförde och jag skämdes...

Olika grader av kollektivt boende

– Det finns olika modeller och grader av kollektivt boende. Stolplyckan i Linköping är uppbyggt kring kommunens förskola och dagcenter. Det är ett exempel på hur man utnytt-

jar de kommunala resurser som ändå finns. En annan modell är att de boende löser alla problem gemensamt, ibland ända från planeringen, men inte har något samarbete med den kommunala servicen.

– I arbetsgruppen BIG (Bo i gemenskap) har vi försökt hitta former så att de försök och experiment som finns i dag också skall kunna genomföras hos de allmännyttiga och kooperativa bostadsföretagen. Annars kan det vara lätt att nonchalera försöken, vifta bort dem med att det ändå rör en lite exklusiv grupp. Och Uppsala hem har nu byggt ett nytt kollektivhus medan Landskrona hem byggt om ett 40-talshus för gemensamt boende. Fler försök är på gång runt om i landet.

– Det dominerande synsättet hittills har varit att vi skall lösa alla problem med att bygga nytt. Det går inte längre. Vi har redan fler bostäder än hushåll. Istället måste vi utveckla metoder så att människor kan leva och fungera i de bostads-

områden vi redan har. Men tiden på SABO har lärt mig att det tar tid. Gränserna mellan planering, byggande och förvaltning är fortfarande skarpa.

– Forskningen på det här området är mycket eftersatt. Byggbranschen är så komplicerad och invecklad att vi måste ha exempel och förebilder så vi vet vartåt vi skall sträva. Av de 30–35 000 lägenheter som ändå byggs nya varje år borde vi åtminstone kunna sätta undan några procent till experiment. Det är dags att göra försök i verkligheten.

Gun Fälth

Kerstin Kärnekull har nyligen medverkat i boken

"Barn! – författare, forskare och skolungdomar diskuterar varför det föds så få barn", Liber förlag 1983.

Delar av innehållet i ovanstående artiklar är hämtat därifrån.

Erja Lempiäinen

LITTERATUR- LISTA KOLLEKTIVT BOENDE:

Elly Berg m fl, "Det lilla kollektivhuset". En modell för praktisk tillämpning. Byggnadsnäringsrådet T 14:1982. Distr Svensk Byggtjänst, Box 7853, S - 103 99 Stockholm, tfn 08-730 51 00.

Elly Berg m fl, "Studiehandledning till det lilla kollektivhuset". Byggnadsnäringsrådet G 13:1983. Distr Byggnadsnäringsrådet, S:t Göransgatan 66, 112 33 Stockholm, tfn 08-54 06 40 (gratis).

Maj-Britt Grossman, Dick Urban Vestbro, "Aktuella kollektiva bostadsprojekt". Byggnadsfunktionslära, KTH, rapport R8:1982. Distr Byggnadsfunktionslära, KTH, Fack, S - 100 44 Stockholm, tfn 08-787 85 23.

Gunilla Lauthers, "Kollektivets bostad. Bostadsplanering för storfamiljer". Studiefrämjandet 1982. Distr Litteratur- och Förenings-tjänst, Box 1338, S - 171 26 Solna, tfn 08-730 02 75.

Kerstin Kärnekull m fl, "Nycklar till kollektivt boende. Ett studiematerial om kollektivboende". Brevskolan 1982. Distr Brevskolan, Box 42053, S - 126 12 Stockholm, tfn 08-744 25 00.

Karin Palm Lindén, "Att bo i storfamilj". Byggnadsfunktionslära, LTH rapport R 2:1982. Distr Byggnadsfunktionslära, LTH, Box 1703, S - 221 01 Lund tfn 046-10 70 00.

Barbro Sollbe (red), "Bo kollektivt – erfarenheter och visioner". Rapport från byggnadsforskningsinstitutets kurs "Alternativt boende", Gävle i maj 1982. Statens Institut för Byggnadsforskning. Meddelande M82:20, distr SIB, Informationsgruppen, Box 785, S - 801 29 Gävle, tfn 026-10 02 20.

Dick Urban Vestbro, "Kollektivhus från enkökshus till bostadsgemenskap". Byggnadsnäringsrådet T 28:1982. Distr Svensk Byggtjänst, Box 7853, S - 103 99 Stockholm, tfn 08-730 51 00.

Sagan om den hemlösa flickan

eller Hur den enbenta giraffen Stravinskij äntligen fick se havet

Det var en gång en liten flicka som hade blåst bort i en fasansfull höststorm. Stormen hade fört henne långt, långt hemifrån.

Men det visste hon ingenting om, för när vinden under ett ögonblick släppte sitt grepp om henne, föll hon till marken och tappade minnet. En frostig novembermorgon vaknade hon under en bädd av färggranna höstlöv och kände sig förfärligt ensam.

– Var är jag, undrade hon vilset och gnuggade daggen ur ögonen.

Men hon fick inget svar.

Träden runtomkring henne sa inget, utan knakade bara lite när de rätade ut sina stammar som böjts av den hårda vinden. Flickan reste sig upp, borstade löven från den prickiga kappan och snodde halsduken ännu ett varv runt halsen.

– När man har tappat minnet, så minns man inte var man kom ifrån. Alltså kan man inte gå hem, funderade hon medan dagens första solstrimmor letade sig in bland trädstammarna och fick löven på marken att glittra som guld.

– Å kan man inte gå hem, så brukar man gå bort, å går man bort så brukar man hälsa på nån man känner. Men om man inte kommer ihåg vilka ens vänner är?

Det var en ensam och hemlös flicka som den här morgonen bestämde sig för att hitta nya vänner och ett nytt hem.

Ur flickan drog hon upp en bit papper och en röd krita, tänkte en stund och skrev:

HEMLÖSA VÄNNER SÖKES FÖR EV HUSBYGGANDE. INTRESSERADE MÅSTE VARA FÖRKYLDA MINST EN VECKA VARJE HÖST SÅ VI KAN BÄDDA NER OSS OCH BERÄTTA SAGOR. ATT VARA (LITE) RÄDD FÖR SPÖKEN ÄR ETT PLUS.

Med en nyprantade inbjudningen under armen traskade den lilla flickan iväg. Hon drog den röda kappan med stora vita prickar hårdare om sig, när stigen ringlade ut på en äng där vinden härjade fritt. Om en fågel flugit över ängen just då, hade den säkert trott att det var en liten flugsvamp som knatade iväg där nere på stigen.

Flickan stannade till mitt ute på ängen och mätte trädtopparna i skogsbrynet med blicken. Hon hade fått en strålande idé.

– Jag skall leta upp det högsta trädet, klättra upp i det och hänga min inbjudningsskylt i trädkronan, tänkte hon. Sen är det bara att klättra ner igen och sätta sig på en mjuk, mossig sten och vänta på de hemlösa vännerna.

Då såg hon det plötsligt, skogens högsta träd, sisådär trettisju meter bort.

– Hm, det här blir besvärligare än jag trodde, sa flickan högt för sig själv när hon kommit fram till trädet och kikade upp längs stammen.

– Det här trädet har ju inga grenar!

Men den lilla flickan var en bestämd liten flicka, så hon tog sats, hoppade upp och slog armarna om trädstammen.

– Iiiiiiiiiiiiiiiii, fnissade trädet, som inte var nåt träd, det kiiiiittlas.

– Finns det kittliga träd!?! utropade flickan förvånat. Å kan träd skratta?

– Förvisso, min lilla vän, ropade rösten flera meter upp. Att träd kan skratta det tror jag. Men det får du fråga dem om för jag en giraff. En kittlig, enbent giraff. Gomorron, förresten, jag heter Stravinskij!

– Gomorron själv, jag heter Flickan, sa flickan. jag trodde du var ett träd.

– Jag måste erkänna att likheten är slående, sa Stravinskij och syftade på sitt enda ben och den långa halsen som gick i ett.

– Ska du inte fråga vad som har hänt med de andra benen, frågade giraffen som ville han förekomma en fråga han fått ganska många gånger förut.

– Hur många ben ska en giraff ha då? svarade flickan som hade tappat minnet. Du sa ju att du var en enbent giraff, å du har ju ett ben, så allt är väl som det ska?

Stravinskij drog en suck av lättnad. Äntligen en varelse som förstod.

– Vad har du under armen, frågade Stravinskij undrande.

– Jag letar efter hemlösa vänner som vill bygga ett hus, sa Flickan. Så jag har skrivit en inbjudan. Jag hade tänkt sätta upp den i toppen på dej, så att de hemlösa vännerna skulle se den.

Stravinskij lyssnade uppmärksamt och utbrast:

– I flera dagar har jag vilat mig här i skogsbrynet, för jag är ute på en lång resa. En hemresa kan man nog kalla det fast jag egentligen är på väg bort. Där jag växte upp är det torrt och mycket hett. Jag trivdes inte där. Min innersta längtan är ett hem vid havet. Det är dit jag är på väg. Vill du bygga huset vid havet?

– Varför inte, sa Flickan.

Raskt skrev hon till "VID HAVET" efter ordet "HUS-BYGGANDE" på skylten.

De båda vännerna gav sig iväg mot havet. Flickan klängde sig fast vid Stravinskij som hoppade iväg, värdigt och balanserat på enbenta giraffers vis.

– Det är ganska lustigt egentligen, mumlade Stravinskij, jag har aldrig sett havet. Men jag hade en kompis där borta, en kamel, som hade varit nästan överallt. Han berättade om vågorna som aldrig tröttnar, om hur man kan stå i timmar och titta ut mot horisonten. Att havet har lika många sinnestämningar som det finns olika djur. Havet kan ryta som ett lejon, klucka inbjudande som en förförisk giftorm, vara lugnt och rofyllt som ett sovande lamm... och ... och ...

Stravinskij blev som vanligt filosofisk medan han hoppade. Hoppandet var skapandets källa, brukade han säga till sig själv. Då brukade små visor, lösningar på kluriga problem och ibland några diktrader alltid ta form.

Den lilla flickan hade för länge sedan somnat runt hans midja.

Hoppandet mot havet tog många dagar och många nätter. Stravinskij's rörelser var så mjuka och behagliga att den lilla flickan vaggades till sömns. Men Stravinskij var inte ledsen för några uteblivna pratstunder. Han hade fullt upp med en hexameter om havet som han inte kunde få ordning på.

Under sin djupa sömn drömde flickan om huset de skulle bygga. Ibland vaknade hon till och berättade för Stravinskij hur huset växte fram inne i huvudet.

– Glasveranda och syrenberså!

– Verandan för kulna höstkvällar och mörka vinterkvällar med sagoberättande, frallor med ost och korv, varm choklad, kanske varm punsch till dej Stravinskij, gröna slingrande växter runt glasrutorna, kakelugn, mjuka kuddar och hostmedicin för förkylningarna.

– I syrenbersån serveras hallontårtor med tjock vispgräddde varje sommandag klockan tre...ZZZZZZZZZZZZ.

Christina Alvner

Flickan föll i sömn igen. Hon sov ända tills hon väcktes av mäsarnas skri och drog in en salt, frisk doft i näsborrarna. De var framme vid havet.

Efter tre dagars tystnad och oavbrutet stirrande ut mot horisonten återfick Stravinskij talförmågan.
– Vi måste bygga ett högt torn på huset. Ett utsiktstorn med fönster längst upp så jag kan stå inuti det och se på havet utan att frysa även de kyligaste januaridagar, sa han plötsligt på den tredje dagen.

– Ska bli! ropade flickan som sprang förbi med ett lass bräder i famnen.

Under den tid som Stravinskij borrar ner sig en halvmeter i sanden och tittat på sitt älskade hav, hade flickan satt igång med husbyggandet med en energi som bara en hemlös varelse kan ha.

Hon hade börjat med att bygga vinden, för tror man riktigt mycket på ett hus, så kan man börja i vilken ände som helst.

– Kan du samla damm, frågade hon Stravinskij, en vind måste vara dammig!

– Uppfattat, svarade den enbenta giraffen.

– Jag tar och samlar ihop en massa mystiska saker också. En vind ska vara full av hemligheter som man kan utforska.

När vinden var klar satte vännerna igång med glasverandan. Stravinskij myste åt sin uppfinningsriktedom när han tillverkat glasrutor av strandsatta buteljer och saltkristaller.

– Högst originellt, sa en främmande röst när Stravinskij inspekterade sina mästerverk.

Giraffen vände sig om och såg en figur med stor, rund mage närma sig.

– Tillåt mig presentera mig, sa figuren. Jag är Muminpappan och har fått höra att ni bygger ett hus för hemlösa vänner.

– Alldeles riktig, sa Stravinskij, som genast tyckte om Muminpappan för dennes uppskattande ord om glasrutorna.

– Då tror jag att ni behöver mig, sa Muminpappan. För tillfället är jag också hemlös och jag har lång erfarenhet av byggkonstruktioner.

Han studerade det framskridande bygget på stranden. Huset bestod nu av vind, glasveranda och ett nästan färdigbyggt utsiktstorn till Stravinskij.

– Vad jag kan se så tror jag att vi kan komma mycket väl överens i fråga om hur hus *ska* se ut, sa Muminpappan.

Så blev det tre hemlösa vänner som byggde huset vid havet. Muminpappan hade färdiga ritningar med sig och ganska bestämda byggplaner.

Huset växte och växte.

En dag, strax före julafton var det klart. Kvart i fem den tjugoandra december, när den första snön stilla föll, täljde

Christina Alvner

Muminpappan ut de sista slingorna i det tallkottsmönster som prydde trappträcket upp till glasverandan.

De f d hemlösa vännernas hus var högt och smalt och utsmyckat med en massa balkonger, trappor och skorstenar. I övervåningen låg tre små rum och hela nedervåningen upptogs av en stor, pampig salong. Utsiktstornets spetsiga tak prydde Stravinskij med en vacker knopp i lökform och belsöt att förgylla den någon gång längre fram. I varje rum fanns en kaleugn, en idé som kläcktes av Muminpappan för att de alltid skulle minnas den tid då alla mumintroll bodde bakom kachelugnar.

Syrenbersån skulle de tre vännerna plantera till våren, för tjälen hade redan gått i marken. I stället tänkte man planera för sommaren i syrenbersån genom att hitta på ett nytt hallontårtsrecept för alla sommarens dagar.

Flickan, Stravinskij och Muminpappan betraktade sitt nya hem, och dansade runt på stranden av lycka för att huset blev så fint.

Då prasslade det till bland vassruggarna. Mödosamt vaggande kom en liten åsna fram med nedböjt huvud.

– Det snöar alltså, sa åsnan dystert. Namnet är I-or.

– Snön har ju just börjat falla, sa Flickan. Titta, I-or, den är vacker!

Men I-or lyfte inte på huvudet.

– Det är väl händelsevis inte någon som har sett ett hus eller nånting ditåt här nånstans i krokarna?

De tre husägarna fnissade lite.

– Jo då, sa Stravinskij, vem skulle bo i det?

– Jag kanske. Åtminstone inbillade jag mej det, sa I-or. Men antagligen har jag fel. När allt kommer omkring så kan vi ju inte ha hus allesammans.

– Det kan vi nog, sa Flickan med ett varmt leende och borstade snön från den melankoliska åsnans rygg. Välkommen Hem!!

SLUT

Efterord: Innan vintern hade tagit farväl så hade skaran av f d hemlösa växt. Karlsson på Taket flyttade in i februari. Han hade drabbats av svindel vilket gjorde ett fortsatt boende på Taket omöjligt.

Karlsson grävde ut en källare under huset och startade en Kuckelimuckfabrik (framställning av ffa gélehallon och lakritsbåtar).

Den lille prinsen från planet B 612 flyttade in en månad tidigare och blev vinterns sagoberättare. Ibland blev han orolig över hur hans lilla blomma hade det där uppe bland stjärnorna. Men då brukade hans nya vänner ta med honom upp på vinden och gå på upptäckarstråt.

Då glömde den lille prinsen sin oro.

SJ

Inte utan vissa impulser – om än stulna – från Tove Jansson, A A Milne, Astrid Lindgren och Antoine de Saint-Exupéry tillkom denna saga under en stunds eftertänksamhet i redaktionsarbetet.

***Alla** bor – heter det på flera ställen i denna skrift.*

Det är inte helt sant.

Tyvärr är det inte så att det bara är i sagans värld man hittar de hemlösa, de bostadslösa.

De finns – här och nu.

Ockupera mera!

HOTET...

...KOMMER DET UTIFRÅN ELLER INIFRÅN?

Om rädsla och våld i offentliga miljöer

Dörren slår igen bakom henne. Det dämpade sorlet från festen som nu sakta somnar in hörs inte längre. Dags att ta sig hem. Det är natt, mörket föll för flera timmar sedan.

Hon bor i andra ändan av staden. En storstad.

Hon beräknar och överväger. Hon är rädd. Rädd för vad som ska hända henne i mörkret.

Hon är trött. Trött på att alltid behöva beräkna och överväga.

Trött på att denna stora stad inte alls är särskilt stor för henne om natten.

Hennes rörelsefrihet är begränsad.

Känner du igen dig? Kanske är denna uttalande rädsla för överfall och våldtäkt större eller mindre. Det beror antagligen på vad vi själva, som kvinnor, upplevt.

Glåpord och smaskande invitationer har väl många av oss fått när vi rör oss på gator och torg. En del av oss har också utsatts för direkta övergrepp.

Det är i hemmen som de flesta fall av kvinnomisshandel och våldtäkter sker. Men även i den offentliga miljön råkar kvinnor ut för övergrepp. Och är det inte så att vi upplever vissa miljöer som mer eller mindre hotande? Om vi nu rannsakar oss själva: står den rädsla vi känner för att vistas i de här miljöerna i relation till vad vi egentligen har varit utsatta för? Är rädslan för våldet större än själva våldet?

Svaret på den frågan kan bara du själv ge.

De artiklar som följer handlar om sambandet mellan den offentliga miljöns utformning och våld mot kvinnor. Vad är det i utformningen av en miljö som gör att vi upplever den som extra skrämmande? Kan man bygga in rädsla i det offentliga rummet?

Tittar man historiskt på vilka som format dessa miljöer, så är det så gott som alltid män.

De kvinnliga arkitekterna har framförallt koncentrerat sig på områden som rör hem- och bostadsforskning, miljöer för barn, inredningar och trädgårdsplanering. De har utgått från den välfungerande familjens behov.

Inte många kvinnliga arkitekter har varit med och påverkat utformningen av transportmiljöer, t ex buss-, spårvagns- och tunnelbanehallplatser, industriområden, kyrkor, skolor och köpcentrum.

I ett tidigare nummer av "Vi människor" nr 1-2 1983 fanns en artikel som sammanfattar tyska kvinnliga arkitekters studier av kopplingen mellan våld mot kvinnor och den offentliga miljön i Västtyskland. Har du inte det numret kan du beställa det från oss.

Den första artikeln i det här numret är en intervju med Henrik O Andersson, arkitekt och chef för Arkitekturmuseet i Stockholm. Vi valde att prata med honom om den offentliga miljöns utformning, därför att han intresserat sig för detta i samband med en utställning som handlade skadegörelse och klotter i just dessa miljöer. Utställningen kallades "Skada eller skapa?" och visades hösten 1983.

Intervjun med honom handlar dock inte om klotter och vandalisering. Det är i sig ett intressant ämne: att vissa miljöer inbjuder till spontan utsmyckning eller förstörelse. Det beror på hur man ser det.

Samtalet med museichef Andersson handlar om kvinnors rädsla för våld och det direkta våld som finns i vissa miljöer.

Kvinnors villkor i de amerikanska storstäderna skriver Inga-Lisa Sangregorio om i den andra artikeln. Reportaget är ett utdrag i en kommande rapport hon gjort på uppdrag av Byggforskningsrådet.

Susanne Johansson

I ingenmanslanden sker fler överfall

Erja Lempinen

□ – Jag tror att mycket av den rädsla som kvinnor känner inför att röra sig i vissa områden är en direkt påverkan av vad de läst eller hört om förhållandena i de amerikanska storstäderna.

– Men sedan är det också så att delar av den offentliga miljön inbjuder till aggressivitet och brott. Dessa områden kan vi kalla ingenmansland. De har ingen särskild funktion eller form, inte många människor uppehåller sig där. Risken att brott skall upptäckas är liten.

Två uttalanden av Henrik O Andersson, arkitekt och museichef för Arkitekturmuseet i Stockholm.

Han sitter bekvämt tillbakalutad i soffan i sitt stora arbetsrum på museet. Rummet är klätt med böcker från golv till tak, flera hundra volymer om arkitektur, byggande och planering av mänskliga miljöer.

När han resonerar kring frågor om sambandet mellan kvinnors rädsla, risker för överfall i den offentliga miljön talar han fritt ur hjärtat.

– Vad jag vet så har det inte forskats särskilt mycket på det här området i Sverige. Jag har inte heller hört kvinnliga arkitekter ta upp de här frågorna särskilt ofta.

– I det här sammanhanget är det viktigt att hitta graden av sanning som kan bevisa att vissa miljöer är farliga för kvinnor. Hur många överfall och trakasserier som egentligen sker där. Inte bara hur stor rädslan är för att sådana här saker skall inträffa.

Han tar ett djupt bloss på cigarran och fortsätter:

– Mycket av våra beteenden man och kvinna emellan tror jag är en påverkan av och från den anglosaxiska kulturen. Åtminstone när det gäller våld och rädsla. I de amerikanska storstäderna finns en "naturligare" förutsättning för våld mot kvinnor. USA är ju en smältdegel för olika etniska grupper som inom sig rymmer mer eller mindre respekt för kvinnan.

Rädsla och påverkan

– Jag tror att vi här i Sverige har påverkats i vårt beteende när det gäller de offentliga miljöerna. Kvinnor har lärt sig att inta den passiva rollen: hon blir rädd och försöker undvika faran, t ex genom att inte vistas i vissa miljöer. Män påverkas däremot att inta den aktiva rol-

len: han som utövar våldet, han som förgräper sig.

– Min svägerska som är bosatt i USA förvånade mig oerhört när hon var här på besök. Efter amerikanska mått är hon en utåtriktad och öppen person. Men hon tvekade inte en sekund när hon berättade för mig att hon aldrig kunde tänka sig att åka tunnelbana efter klockan nio på kvällen. Inte ens här i Stockholm.

Känner du själv rädsla eller har varit utsatt för våld t ex när du åker tunnelbana?

– Det är klart, åker man vid sena tidpunkter på helgerna så har det ju hänt att man blivit provocerad. Många har ju alkohol i kroppen då. Kommer det in en berusad nazist på vagnen, då hänger smocken i luften. Men några direkta våldsamheter har jag väl inte varit utsatt för. Däremot ser man

Tommy Olafsson/MIRA

"... kvinnor har lärt sig inta den passiva rollen: hon blir rädd..."

ibland ensamma kvinnor som blir besvärade av någon karl. Tyvärr är det så att hon får värja sig själv rätt länge innan någon ingriper. Man är ju rädd för bråk.

Men om nu de här sakerna förekommer, även om rädslan för dem kan vara större än själva faran, finns det speciella miljöer som är mer "inbjudande" än andra. Och varför, i så fall?

– Allmänt sett, utan att särskilt rikta in problemet på relationen kvinna–man, så finns det miljöer som ger fler möjligheter till våld och kan inbjuda till aggressivitet. Dessa miljöer saknar överskådlighet och människor har svårt att identifiera sig där. Vi kan kalla dem ingenmansland, ytor och områden som inte har någon klar funktion eller form. Typ transportmiljöer som behövdes när avståndet mellan bostad och arbete växte, gångtunnlar, öppna ytor mellan bostadshus som egentligen inte är till för något, miljöer där man delat upp gång- och biltrafik i olika plan.

– Amerikanen Oscar Newman studerade sådana här miljöer och graden av brottslighet. När hans rapport kom för en del år sedan slog den ner som en bomb. Inte många hade funderat över de här sakerna tidigare.

– I en av hans studier jämförde han två bostadsområden i USA som tillhör den bebyggelse som byggts för de fattiga.

Newmans grundföreställning är att den fysiska utformningen av miljön, alltså hur man bygger bostadsområdena, påverkar beteendet hos dem som bor där. Att det därigenom också påverkar antalet brott.

De två bostadsområdena han jämförde hade identiska sociala förutsättningar. Människorna tillhörde samma sociala grupper och det fanns lika hög grad

Lars G. Sälström/MIRA

"Den fysiska utformningen av miljön påverkar vårt beteende"

av olika etniska tillhörigheter i de båda områdena.

– Men de båda bostadsområdena såg helt annorlunda ut. Det första bestod av s. k. skivhus, en serie stora hus som schematiskt ligger utspridda med stora ytor mellan. De här ytorna var sterila och svåra att veta vad man skall använda dem till. Husens entréer var anonyma, inte från någon lägenhet hade man någon överblick över vem som gick ut och in. För att ta sig upp i husen var det tänkt att man skulle använda hissar. Trappor fanns bara

att använda t ex vid bränder.

– Det andra området var helt annorlunda. Här var husen lägre och byggda i vinkelform. På så sätt ringade de in en zon av ytan mellan husen. De som bodde i husen kände att detta inringade område tillhörde deras hus, där fanns planteringar och det var trevligt att vistas där. Denna yta kändes naturlig som husets entrésida. Den var lättare att överblicka. Hyresgästerna i det här huset kände en större tillhörighet med just sitt hus och man kontrollerade bättre vilka som besökte det. ▢

– I det första området, det med skivhusen, hände det oerhört mycket oftare att människor blev överfallna. Dörrar och uppgångar var så anonyma att främmande människor lätt kunde uppehålla sig där utan att någon reagerade. Ofta skedde överfallen vid eller i hissarna. Sedan släpades offret in i någon av brandtrapporna. Därifrån hördes inga rop på hjälp. I det andra området var antalet rån och överfall mycket mindre. De som bodde i huset hade större uppsikt.

– Den här s k informella sociala kontrollen över miljön är viktig för att minska möjligheterna för brott. Som kan vara överfall och våldtäkter mot kvinnor. Att det helt enkelt inte är så anonymt. Att vi känner igen varandra i miljön.

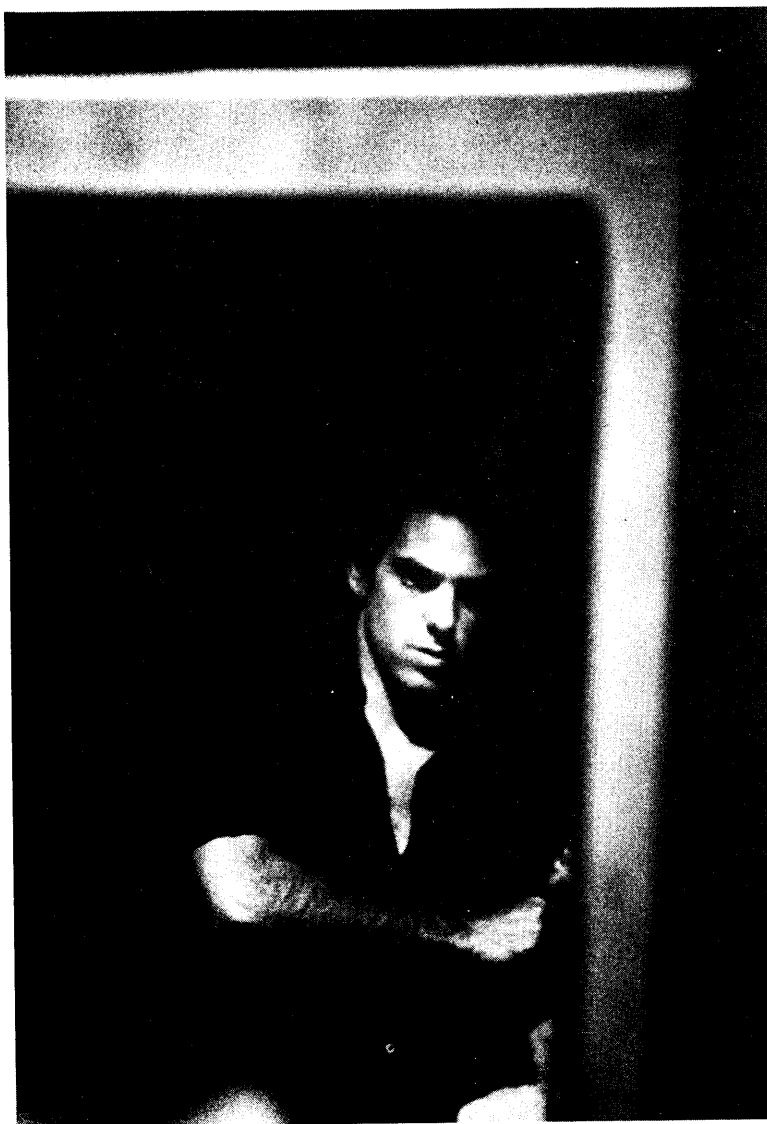
Om man nu har kommit fram till de här slutsatserna, varför lägger man inte större vikt vid dem i planering av miljön?

– Jag tror att det är svårt för en arkitekt att föreställa sig att vissa miljöer kan skapa ångest,

rädsla och möjligheter till brott. När man sitter och planerar tänker man i positiva banor, söker efter harmoniska lösningar.

– Ta till exempel vackra och idylliska ritningar av ett planerat italiensktinspirerat inomhustorg, en piazza med frodig växtlighet, springbrunnar, caféer och harmoniska människor. Vem har nånsin upplevt det färdiga torget, köpcentrat sådant?

Henrik Andersson tystnar och ser eftertänksam ut. Ett

Micke Berg/MIRA

leende sprider sig i ansiktet och han drar sig till minnes:

– I mitten av sextiotalet jobbade jag på ett arkitektkontor i Göteborg. Min uppgift var att försöka gestalta en planerad miljö i Angered-Bergum, ett förortsområde. Där skulle det finnas spårvagnshållplats och transportsträckor för människorna att ta sig från spårvagnen till ett intilliggande buss-torg. I anslutning till bussarna skulle det finnas ett köpcentrum. Då tänkte man och sökte efter positiva lösningar.

– När jag senare fick se den här miljön i verkligheten så kändes den så ovan och främmande. Man tänker inte på de negativa förväntningar som vissa miljöer kan mana fram hos människor. När det blir för intetsägande får man ångest-känslor.

– Om man återknyter till den rädsla för sexuella trakasserier och övergrepp som kvinnor har idag i Sverige, så tror jag helt enkelt inte att planerare av den offentliga miljön tänkte så mycket på detta när den moderna bebyggelsen växte upp. Vi har ju inte haft någon lång tradition av stadsbebyggelse här i landet. Inte heller de "naturliga" förutsättningar för ett utpräglat våld mot kvinnor, som t ex i USA som jag sade tidigare.

Förändrad ideologi i byggandet

– Någoting som jag personligen tycker illa om är den förändrade ideologi som styrt utformningen av offentliga miljöer under de senaste årtiondena. Man gick ifrån det högtidligt stela och monumentala och skulle bygga mer vardagliga miljöer. Ett typexempel på en sådan är en Svensk Arbetsförmedling.

– Det man har förlorat i denna strävan efter det vardag-

liga är överskådligheten och det klara mönstret för hur vi som människor skall bete oss och röra oss i miljön. Jämför t ex Nationalmuseum och Kulturhuset i Stockholm. Närmar man sig Nationalmuseet så finns där en klart markerad ingång. En tydlig trappa leder upp till entrén. Jag behöver inte tveka eller bli villrådig inför vart jag skall gå. Den här typen av entré blir också den miljö där jag vet att jag möter människor.

– Titta sedan på Kulturhuset. Ett gytter av ingångar i olika plan. Vart skall jag gå? Där finns ingen inbyggd naturlig mötesplats för människor.

– Det kanske låter bakåsträvande det här, men i de här vardagliga miljöerna finns en inbyggd villrådighet som kan skapa känslor av otrygghet hos oss.

– En annan sak som vi har missat inom den moderna arkitekturen är närheten mellan bostadshus och gatan. Med den teknikutveckling vi har bryter vi upp gator i olika plan för bilar och gående. Husens ingångar ligger inte längre i direkt anslutning till gatan. Att se gatan man bor vid som "sin" gata, en miljö som man känner igen, vet vilka människor som rör sig där – det tror jag är en viktig sak för att vi skall känna trygghet och säkerhet.

Finns det flera konkreta saker du kan peka på som kan skapa rädsla?

– Belysningen i våra offentliga miljöer är ju viktig. Men den sortens lampor som är vanliga är det nog ingen arkitekt som skulle ha föredragit. Som så mycket annat inom den fysiska utformningen av våra miljöer så är det ju ekonomin som styr. Det är inte arkitekterna utan kommunalpolitikerna som fattar besluten.

– Kvicksilverlampor som

ger ett kallt, vitt, ja nästan violett ljus är vanliga längs våra gator. Nackdelen med dem är att de inte har någon större spridning. När du befinner dig rakt under ljuskällan så blir då bländad.

– Detta medför att du upplever mörkret runtomkring som dubbelt så svart. År sedan också en eller flera lyktor längs gatan korsade, så känns mörkret just där extra hotande.

Vad kan man då göra för att förändra rädslans miljöer? Hur kan man öka den mänskliga tryggheten och skapa en miljö som rymmer överblick och säkerhet? Skall man riva ner de här osäkra miljöerna och bygga upp nya?

– Nej, det är nog inget bra sätt. Finns det någon miljö som är så ångestskapande som just rivningsmiljöer?

* * *

När intervjun med Henrik O Andersson är slut och jag promenerar hemåt i den tidiga skymningen en decembereftermiddag så undrar jag stilla om det överhuvudtaget är möjligt att bygga bort rädslan.

Vad hjälper det om kvicksilverlamporna byts mot ett varmare ljus?

Så länge min blotta närvaro som kvinna nattetid på gatan upplevs som en sexuell invitt? □

Susanne Johansson

USA:

Våldet – städernas gissel

□ Buss- och taxilinjer bara för kvinnor. En vis-signal är ett rop på hjälp. Vanliga hushåll ställer upp som "Shelter Houses" dit en hotad kvinna kan ta sin tillflykt.

I de amerikanska storstäderna är kvinnors rädsla för våld motiverad.

Olika initiativ tas för att öka kvinnornas säkerhet – i väntan på de nödvändiga sociala förändringar som krävs för att också städerna skall tillhöra kvinnorna.

Våren 1982 gjorde jag en månadslång resa i USA, i syfte att intervjua folk som arbetar med planerings- och bostadsfrågor ur kvinnosynvinkel. Jag träffade forskare, arkitekter, politiker, socialarbetare och slutligen kvinnor som på grannskapsnivå arbetar med "alternativ" av olika slag.

För byggforskningsrådets räkning har jag skrivit en

rapport som dels bygger på dessa intervjuer, dels på en litteraturgenomgång. I den första delen behandlar jag framväxten av den amerikanska stadsbygden och de speciella problem den skapar för kvinnorna. Den andra delen ger exempel på hur kvinnor inom olika yrkesgrupper arbetar för förändring.

Rapporten, "Hur stadsplanering och bostadspolitik på-

"I själva verket är de grupper (kvinnor och p

verkat den amerikanska kvinnans situation. En kunskapsöversikt." kommer att finnas tillgänglig via Byggdok, Hålsingegatan 49, 113 31 Stockholm (BFR-anslag 820190-0).

Det utdrag som Vi människor här publicerar föregås av ett kapitel som bl a tar upp de senaste årens tendens till uppvärdering av innerstäderna som boendemiljö i förhållande till villaförorterna och de

Kari Jantzen

och pensionärer) som är mest rädda för våld minndre drabbade än unga män. Men situationen är inte jämförbar..."

problem som detta kan komma att skapa för dem som aldrig hade råd att fly när flykten ut ur innerstäderna var på modet.

Inga-Lisa Sangregorio

De omedvetna, "självklara" kopplingar som människor i ett land gör mellan vissa företeelser säger ibland mer än medvetna analyser.

En sådan självklar koppling finner man i USA mellan "innerstad" och "våld/brottslighet". Den har nått den grad av automatik där den förefaller upplevas som ett naturfenomen i stället för en kulturellt betingad företeelse. Idealet för kvin-

nor skulle vara att bo i stan – om-det-inte-vore-för-våld-och-brottslighet (och-de-dåliga-skolorna, se där en annan självklar koppling). Ungefär så säger många av de kvinnor jag träffar, och tanken att städer inte självklart måste härjas av våld och brott och ha dåliga skolor tycks framstå som väldigt exotisk.

Det här betyder inte att alla jämt går omkring och är rädda. ▢

Men det innebär att man, också på ett självklart sätt, lägger in risken att utsättas för våld som en faktor i vardagens kalkyler: "Jag tar den buss- eller tunnelbanelinjen i stället för den andra som är litet snabbare, så slipper jag gå av vid X (gå igenom Y)." På ett naturligt sätt förklarar vänliga människor för mig i vilka delar av olika städer man kan gå omkring utan risk och vilka man bör undvika. Där ingen gett mig den hjälpen (i New York, framför allt) märker jag det ju själv: plötsligt, från ett kvarter till ett annat längs samma gata, förändras atmosfären. Människorna, och ibland tycker jag till och med husen, utstrålar en desperation så stark att den känns som en fysisk närvaro.

Krypande obehag

Själv råkar jag aldrig ut för några incidenter, men det blir till slut omöjligt att bortse från vad alla berättar, och jag börjar känna ett krypande obehag varje gång jag står och väntar på tåget vid någon nersliten och folktom tunnelbanestation. Helt konkret upplever jag det forskningsrapporterna talar om: hur kvinnors rörlighet och valfrihet minskar, hur delar av staden och trafikapparaten i praktiken blir förbjudet område för kvinnor.

Jag börjar inte själv tala om våld och brottslighet med någon av de kvinnor jag träffar, men ämnet dyker upp hela tiden.

I Brooklyn besöker jag en gammal väninna till min mor, som bor med sin handikappade dotter i en hyreslägenhet i ett en gång säkert fint hus. Taxifärden dit går genom ett ruinlandskap: vartenda hus är tomt och utbränt. Fastighetsägarna lär sätta eld på husen för att få ut försäkringspengarna, och att döma av resultatet bor-

de alla försäkringsbolag vid det här laget vara ruinerade.

Vågar knappt gå ut längre

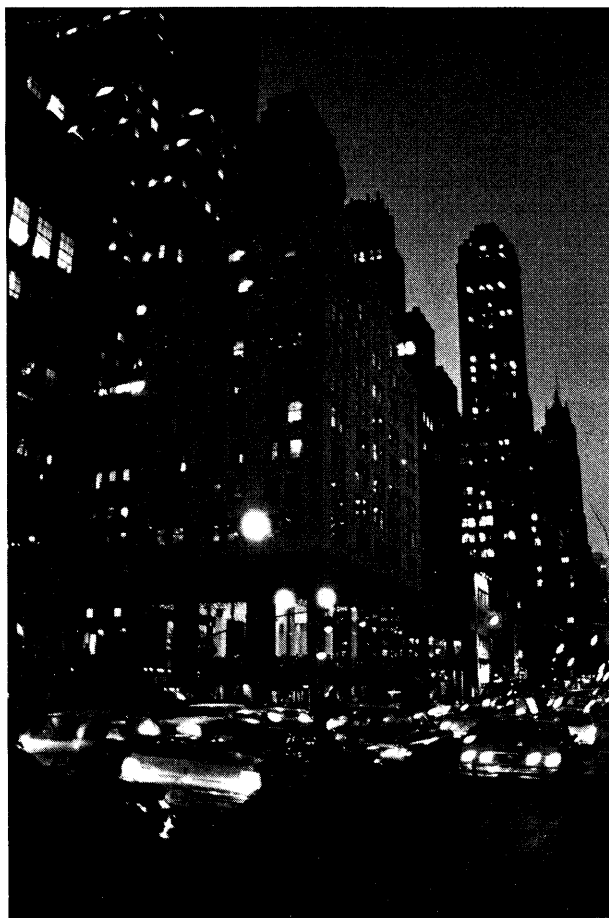
Instängda bakom säkerhetslås och kedjor finner jag de båda kvinnorna, som jag inte sett på mer än trettio år. De vågar numera knappt gå ut efter att ha blivit nerslagna och rånade åtta gånger. Av unga, svarta pojkar. I Sverige skulle jag ha sagt att de var rasister. Men här ser jag hur de lever och hur omöjligt det är för dem att se sammanhangen. Deras lilla värld krymper och hotas: de är faktiskt värnlösa offer för en utveckling som de inte förstår.

I Seattle träffar jag en annan

svenska, arkitekt. Hon talar ganska bruten svenska, och jag skojar lite med henne för att hon bryter. Det visar sig att "brytningen" beror på en hjärnskada sedan hon blivit nerslagen och rånad.

När jag besöker Jacqueline Leavitt, planerare och lärare vid Columbiauniversitetet, råkar jag trots hennes noggranna instruktioner gå av vid fel tunnelbanestation och kommer lite sent till mötet. "Du gick väl inte genom parken!" ropar Jackie. Det hade jag faktiskt gjort och känt den där fasan som strålar från stenar och buskar men avfärdat det som inbillning. Jackie: "Det är det farligaste stället i hela New York!"

"Jag kör dig till hotellet", så-

Ake E:son Lindman/MIRA

"Plötsligt, från ett kvarter till ett annat, längs samma gata, förändras atmosfären."

ger Mui Ho, arkitekt och lärare vid Berkeley. När jag protesterar att det inte är långt och att jag gärna tar en promenad över campusen i den fina kvällen berättar hon att två av hennes närmaste vänner nyligen blivit våldtagna och att en gästprofessor från England blev våldtagen inne på själva universitetssområdet.

En av tre kvinnor blir våldtagen

"Den senaste statistiken från FBI visar att en av tre kvinnor blir våldtagen någon gång i sitt liv", säger Dolores Hayden. "Du borde inte åka tunnelbana ensam på kvällen. Vi är skyldiga oss själva att inte utsätta oss för onödiga risker."

Om det nu är så här – och all statistik tyder på att risken att råka ut för våldtäkt eller rån faktiskt är avsevärd – vad beror det på?

Colette Meunier, psykolog och planerare i Berkeley, säger att hon i dag ser "safety", säkerhet, som den kanske viktigaste kvinnofrågan. Hon menar att den hör nära samman med stadsplanering och bostadspolitik. Att städerna blivit så farliga, främst för kvinnor, hänger samman med medelklassens flykt från dem, men också med hur stadsomvandlingen ("redevelopment") har skötts. I båda fallen har utvecklingen stimulerats med skatte-medel. Det gäller dels de förmånliga egnahemslånen, dels de ekonomiska incitament som ledde till att den tidigare blandade bebyggelsen i innerstäderna revs och ersattes av kontor eller väldiga hyreskaserner.

Avsaknaden av säkerhet i dagens städer hänger också samman med hur rasfrågan har skötts eller snarare missköts i USA, säger Colette. I stor utsträckning är det en fråga om de svartas desperation och hämnd: för att de är fattiga, för

att de är utstötta, för att de är arbetslösa, för att de som män berövats sin mandom i bemärkelsen förmågan att sörja för sina familjer, ja till och med berövats sina familjer. Och detta i ett samhälle där framgång betraktas som vars och ens ensak och allas möjlighet, och där mannen snarare får sin mandom bekräftad via plånbok och makt än via sin sexualitet.

Florence McDonald, medlem av kommuniststyrelsen i Berkeley, har en liknande analys. Hon är nu i pensionsåldern och har varit fackligt och politiskt aktiv sen trettio-talet och kan göra jämförelser med den tiden. "Under depressionen bodde jag i Södern. Då anklagades de svarta männen för att våldta vita kvinnor, och många lynchades för det trots att anklagelserna var falska.

"Ett schizofrent samhälle skapar självhat"

Nu gör de det faktiskt: det är ett tecken på den djupa depression som drabbat många fattiga i det amerikanska samhället. De har förlorat allt hopp: livet är värre än döden. Ett så schizofrent samhälle som det amerikanska leder till självhat hos dem som inte lyckas leva upp till myterna. Myten säger att alla kan klara sig, att det inte är ett klassamhälle, att det beror på dig själv om du lyckas, och den myten är så stark att även de som är dömda att misslyckas tror på den."

Liksom Colette är hon starkt kritisk till den form stadsförnyelsen tagit. "Här är det främst de äldre stadsdelarna, nere vid vattnet, som har drabbats. Det är mest svarta och "chicanos" som bor där. Nu har det blivit sådana protester att rivningarna hejdots, men man har hunnit göra stor skada."

I och med Reaganregeringen

har anslagen till den offentliga sektorn krympt: det enda man satsar på är fångelser, säger Florence McDonald. "Det kostar 15 000 dollar om året att hålla en person i fängelse. Den som är 'fri' men fattig får inte ett öre. Efter ett år förlorar man arbetslöshetsunderstödet, och den som aldrig arbetat får inget understöd alls. Är det så konstigt att det behövs fler och fler fängelseplatser?"

För en utomstående förefaller de här sammanhängen så självklara att det knappast finns anledning att diskutera varför det begås så många stölder och rån. Arbetslösheten överstiger 10 procent och närmar sig hos svarta ungdomar 50 procent. Men i USA får man inte socialhjälp bara för att man är fattig: man måste vara gammal och fattig, ensamstående mor och fattig, handikappad och fattig. En ensam man eller kvinna utan minderåriga barn får inte ett öre. En av de upplevelser som chockerade mig mest var att träffa på kvinnor som kunde ha varit jag själv och som kom fram och bad om pengar: "Jag har inte ätit i dag: du har inte möjligen en dollar?" Inte knarkare eller alkoholister utan helt vanliga kvinnor.

Vad gör en man i samma situation? Ber om en dollar?

Kvinnor drabbas värst

Det mesta tyder alltså på att rädslan för våld är motiverad. Men oberoende av om den är motiverad eller ej förgiftar den livet för många, kvinnor mest, och bidrar antagligen till att göra de farliga ställena farligare än vad de skulle ha varit om inte rädslan fanns.

Att det är kvinnorna som drabbas värst av denna rädsla visar många undersökningar (Rigel & Gordon, 1981). Det innebär inte att kvinnor är mest utsatta för brott: i själva verket är de grupper (kvinnor och

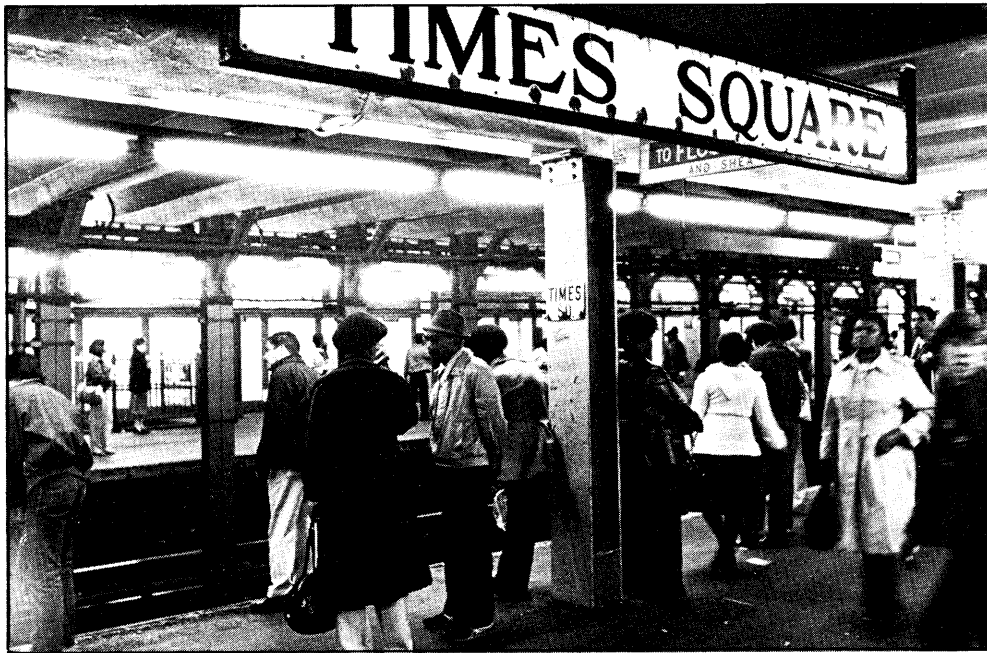

Foto: Tommy Olofsson/MIRA

pensionärer) som är mest rädda för våld mindre drabbade än unga män.

Men situationen är inte jämförbar. För det första finns det ett brott som nästan uteslutande drabbar kvinnor: våldtäkt. Och för det andra är unga män ofta själva aktiva deltagare när det drar ihop sig till bråk, medan kvinnor och gamla nästan alltid är offer för våldet. Och slutligen finns det mycket som tyder på att de grupper som upplever sig som hotade frivilligt beskär sin rörelsefrihet och därmed minskar risken att råka ut för ett brott. De undviker att vistas på platser som de upplever som riskabla, de undviker att gå ut på kvällarna. Delar av staden och delar av dygnet blir i praktiken förbjudna för kvinnor.

Värst drabbas, som vanligt, äldre kvinnor, fattiga kvinnor, svarta kvinnor och kvinnor från etniska minoriteter. De kan inte fly till säkrare områden, som oftast är dyrare områden.

Men i realiteten drabbas alla kvinnor genom att deras valmöjligheter i fråga om arbete, nöjen, bostäder, transportmedel minskar.

Forskning om våld och om rädsla för våld

Margaret Gordon och Stephanie Rigel har forskat om hur våld och rädsla för våld påverkar människors och framför allt kvinnors liv. (Gordon m fl, 1980, Rigel & Gordon, 1981.) Deras empiriska forskning bygger på utfrågning av kvinnor (och en mindre grupp män) i olika delar av San Francisco, Chicago och Philadelphia.

Resultaten bekräftar tidigare undersökningar: kvinnor är mer rädda för våld än män, och kvinnors upplevelse av sårbarhet gör att många drar sig tillbaka och undviker situationer och platser där de kan riskera

att råka ut för våld. Det finns däremot inget klart samband mellan hur farlig en stadsdel faktiskt är (mätt i tex antal våldtäkter per tusen invånare) och invånarnas rädsla.

Ett av de inressantare resultaten är att de flesta av de utfrågade kvinnorna bedömde att de själva var fysiskt svagare inte bara än de flesta män utan också än de flesta kvinnor.

Vad är det, frågar Gordon och Rigel, som får kvinnor att tro att de är så svaga? Vilka faktorer i socialiseringsprocessen skapar en sådan känsla av maktlöshet? Och, framför allt, hur påverkar detta kvinnors tro på sin förmåga inom andra områden i livet?

Gordon och Rigel ansluter sig till de feministiska analyser som ser framför allt våldtäkten som ett instrument för social kontroll av kvinnor, "en medveten skrämselprocess varigenom *alla* män håller *alla* kvinnor i ett tillstånd av rädsla" (Brownmiller, 1975).

"Frukten för våldtäkt", skriver Susan Griffin (1979), "håller kvinnor borta från gatorna på kvällarna. Håller kvinnor hemma. Håller kvinnor passiva och undergivna av frukten för att upplevas som utmanande." Det väsentliga i denna analys är insikten att våldtäkten som fenomen påverkar alla kvinnor, oberoende av om de personligen drabbas eller inte.

Däremot kan man säga att Gordons och Rigels egna resultat i viss mån motsäger tesen om våldtäkten som alla mäns vapen mot alla kvinnor. Det visade sig nämligen att de delar av städerna som även männen upplevde som mest otrygga var de som hade en hög frekvens våldtäkter.

"Hur orsakssammanhangen än ser ut", skriver Gordon och Rigel, "är det oförnekligt att förekomsten av våldtäkt i ett

samhälle försämrar både mäns och kvinnors livskvalitet".

Rädslan för våld ett problem i sig

Eftersom *rädslan* för våld är ett socialt problem i sig, som drastiskt minskar kvinnors valmöjligheter och skapar ett tillstånd av permanent stress, menar Gordon och Rigel att det är viktigt att angripa inte bara det faktiska våldet utan också denna rädslan genom åtgärder för att stärka kvinnors självförtroende.

De ser tex självförsvarskurser som ett sätt att ändra kvinnors syn på sig själva som potentiella offer. Framför allt varnar de för alla försök att minska brottsligheten genom att ytterligare beskära kvinnors rörelsefrihet.

Nästan alla de kvinnor Gordon och Rigel intervjuade tillämpade något slags taktik för att minska risken att råka ut för våld. Somliga gick aldrig ut ensamma, andra tog alltid taxi efter ett visst klockslag, ytterligare andra hade installerat säkerhetslås och larmanordningar i hemmet.

Visselpipor och "Shelter Houses"

Men vid sidan av dessa individuella säkerhetsåtgärder har kvinnor gemensamt försökt angripa problemen. Det sker på två sätt. Dels har kvinnorörelsen skapat egna institutioner för att hjälpa offren för våldtäkt och kvinnomisshandel (Rape Crisis Centers, Homes for Battered Wives), dels har man vidtagit åtgärder för att förhindra våldtäkt och överfall.

Det kanske mest genomarbetade programmet har skapats av en grupp kvinnor i Columbus, Ohio (Women Against Rape in Columbus). Gruppen har existerat sedan 1972 och

har arbetat på flera olika plan: som opinionsbildare, som rådgivare till drabbade kvinnor och med förebyggande verksamhet.

En sådan förebyggande åtgärd var ett "Whistle Alert"-program, som helt enkelt gick ut på att få kvinnor att bära visselpipor och lära människor att reagera på en visselsignal som ett rop på hjälp. En annan åtgärd var att förmå en mängd hushåll att ställa upp som "Shelter Houses", dvs ställen dit en hotad kvinna kunde ta sin tillflykt.

Andra åtgärder var självförsvarskurser och nätverk kvinnor emellan för att bryta deras isolering. Gruppen samarbetade också med det lokala bussbolaget för att få dem att anpassa hållplatsernas läge och utformning för att minska risken för överfall vid eller på väg till busshållplatserna.

I den opublicerade sammanfattning av sin hittillsvarande verksamhet som gruppen gjort (Community Action Strategies to Stop Rape) spårar man emellertid en insikt om att det behövs mycket mer djupgående förändringar för att komma åt

problemen. Risken är, menar gruppen, att de lokala myndigheterna nöjer sig med kosmetika. Gruppen har med tiden blivit allt mer skeptisk till åtgärder som de tidigare själva förespråkade, t ex självförsvarskurser. Det behövs sociala förändringar som inriktar sig på att förbättra kvinnors totala situation, menar de. Annars kommer vi aldrig att upphöra att vara offer.

Buss- och taxilinjer för kvinnor

I avvaktan på sådana större förändringar fortsätter kvinnor att ta initiativ som går ut på att minska riskerna för överfall och framför allt för våldtäkt. Ett av de intressantare projekten är de speciella buss- eller taxilinjer som kvinnogrupper startat bl a i Madison och Milwaukee (Dreis, 1978).

Dessa trafiklinjer kom till för att öka kvinnors säkerhet, framför allt på kvällarna, men det har visat sig att de fyller ett stort behov även som trafikmedel. Svårigheterna har – naturligtvis – främst varit av ekonomisk art.

En något annorlunda vinkling på problemet "säkerhet och allmänna kommunikationer" kom fram vid den stora konferens om "Women's Travel Issues: Research Needs and Priorities" som ordnades av Department of Transportation 1978 (dokumenterad i Women's Travel Issues: Research Needs and Priorities).

Det visade sig att många trafikföretag är allvarligt oroad över att rädslan för överfall gjort att kvinnor åker buss och tunnelbana i mindre utsträckning än tidigare. Det är nämligen av tradition kvinnorna som är dessa företags bästa kunder, eftersom de åker kollektivt betydligt oftare än män.

Det slutliga intrycket är ändå att det som görs för att minska riskerna för överfall och våldtäkter inte kommer åt orsakerna till problemen. Det våld som härjar i de amerikanska städerna är en fruktansvärd men logisk konsekvens av ett socialt system som stänger ute en växande del av befolkningen från de belöningar som enligt samma samhälles officiella mytologi är tillgängliga för alla. □

Tommy Olofsson/MIRA

"Myten säger att alla kan klara sig, att det inte är ett klassamhälle..."

Somliga har inte råd

På papperet råder det ingen bostadsbrist i Sverige längre. 40 000 tomma lägenheter saknar fortfarande hyresgäster.

Ändå är många bostadslösa, särskilt ungdomar. De har inte råd med de dyra hyrorna i nyproducerade hus, eller så trivs de inte i de familjeanpassade områdena i förorterna, utan söker sig till centrum.

Det finns lämpliga lägenheter i gamla hus i städerna. Det står tomta i väntan på rivning, reparation eller på att tomtpriserna skall gå upp. Men de hyrs inte ut.

I Danmark, Storbritannien, Holland och Västtyskland har grupper av ungdomar, (de kallas ju så, fast en del nog är i 35-årsåldern), ockuperat sådana hus, med häftiga sammanstötningar med polis som följd. Men detta har också bidragit till att regeringarna i de olika länderna fått upp ögonen för problemet.

I Sverige har vi inte hört talas om några bostadssockupationer, sedan mullvadarna kastades ut. Men visst finns det ockupanter även här, fast de gör inte så mycket väsen av sig.

Det växer violer på soptippen . . .

□ Det viktigaste är att man håller sig väl med vaktmästare och grannar. De som äger husen behöver man inte vara så rädd för, de är ju nästan aldrig här. I alla fall aldrig efter fyra, eller på helger, när man själv är hemma. Har man inte gardiner eller blommor i fönstren, så märker de inte att man ockuperar.

Ania, 23 år flyttade hemifrån när hon var 15. Hon har aldrig haft en egen lägenhet. De senaste två åren har hon ockuperat lägenheter i rivningshus i Göteborg.

Hon ser yngre ut än sina 23 år. Liten och späd, med kort, rufsigt hår och pigga ögon, sitter hon hopkurad på sängen, med fötterna uppdragna under sig. Golvet är kallt. Hon är född i Norge, och kom till Sverige för fyra år sedan. Hennes svenska sjunger.

– Det är inte för att slippa betala hyra som man ockuperar, säger hon. Här där jag bor nu, betalar jag till exempel 150 kronor varje månad, till en gemensam kassa för oss i huset. Vi har köpt tvättmaskin ihop, målat trappuppgångarna och lagat taket på utedassen för pengarna.

– Nej, hyra vill jag gärna betala, men jag vill kunna välja att bo obekvämt, med kallvatten,

kakelugnar och dass på gården, och så då låg hyra. Men det är ju omöjligt nu för tiden. Här i Haga (stadsdel i Göteborg) finns massor av tomma lägenheter. Men kommunen som äger husen, har inte låtit någon flytta in på flera år. Inte ens på rivningskontrakt.

Många bor "svart"

Nej, fastighetskontoret i Göteborg hyr inte ut några lägenheter i de rivningshotade husen i Haga, även om flera kommer att stå kvar två, tre år till. Det är fortfarande oklart hur många hus, och vilka, som skall bevaras. Riksantikvarieämbetet har ansett 62 hus så kulturhistoriskt värdefulla att man an-

slagit 60 miljoner för att klara dem. Detta beslöts 1979, men efter det har flera av de värdefulla husen rivits, eftersom de förstörs, bland annat av översvämningar från spruckna vattenrör. Rören har spruckit under vintrarna, när husen stått tomma och uppvärmda.

Eftersom inga hyresgäster får flytta in, när någon flyttar ut, har det blivit vanligt att den som flyttar, helt enkelt lämnar över nyckeln till någon kompis som behöver lägenhet. Denne fortsätter att betala hyran i den första hyresgästens namn. Eller så lämnar man nyckeln till någon granne, som får se till att någon flyttar in.

Ungefär hälften av de cirka tusen människor som fortfa-

Foto: Martine Durand

...men det här är blålockor.

rande bor i det gamla Haga, bor "svart" på det här sättet. Många vet inte ens vem den person är som har hyreskontraktet, och i vars namn man varje månad betalar hyran. Det innebär vanligtvis, att när huset skall tömmas för rivning, blir den som bor där utkastad, och den som har kontraktet blir av med sina rättigheter.

Om någon däremot säger upp sin lägenhet, så kommer fastighetskontorets hantlangare och "spikar igen" lägenheten, det vill säga, sätter ett hänglås för dörren. Det är emellertid ingen större konst att bryta upp hänglåset och sätta dit ett eget, som man har nyckel till. Det är vad Ania gjort. Detta är naturligtvis olagligt.

– Jag tycker det är skillnad på olagliga saker och brottsliga. Jag skadar ingen genom att använda den här lägenheten, inte kostar det något för kommunen heller, för elabonemanget har jag tagit i mitt eget namn. Men att låta ett sådant här hus stå och förfalla, det tycker jag är brottsligt. Omoraliskt. Nu hindrar jag i alla fall förfallet en tid, genom att bo här, och hålla lägenheten varm.

Under de åtta år som gått, sedan Ania flyttade hemifrån har hon passerat genom en uppsjö "bostäder". Hon flyttade först från Oslo till Kanada för att gå på college i ett år. Hon bodde på en lantgård, hos en familj som hade nio barn. Det blev inte så mycket skola,

men desto mer fiske och jakt. Därefter flyttade hon till ett kollektiv, som hade byggt ett eget hus av material i omgivningen. Det var ett självbygge av stockar, halm, jord, rivningsvirke och allt möjligt, som kan hittas på en soptipp. Gemytligt men primitivt.

Ania kom tillbaka till Oslo efter ett år, men stannade bara en månad hos föräldrarna. Hon och hennes bror flyttade till en granne och fick bo ovanpå dennes oljepanna i källaren i ett halvår, till Ania bror fick jobb på ett mentalsjukhus. De flyttade in i en personalbostad som låg på vinden i det gamla slott, som förvandlats till sjukhus.

– Jag trivdes där, fast det var lite konstigt med alla förvirrade

människor runtomkring. Ibland väcktes man av skrik på näterna.

Det sista året i Norge fick jag låna en lägenhet av en kompis som var utomlands. Det var det bästa lägenhet jag någonsin bott i. Tre rum och kök, badrum, varmvatten, centralvärme, ja, helt modern, men i ett gammalt hus. Mitt i centrala Oslo låg den också. Gissa vad hyran var! 375 kronor i månaden. Min kompis hade förstås ärvt lägenheten efter en släkting. Sådana lägenheter går inte att få tag i annars, om man inte är miljonär.

Ania försörjde sig genom att ta olika vikariat och tillfälliga jobb. Hon städade, diskade, passade barn och vårdade gamla. När hon stod modell på konstakademien i Oslo, blev hon bekant med en svensk flicka som studerade där. De delade på lägenheten ett tag. När så Anias hyresvärd kom hem från sin utlansvistelse, och behövde lägenheten själv, flyttade Ania med sin svenska väninna till Göteborg.

– Först bode jag med Lena i hennes etta i centrala stan. Jag träffade en kille, blev förälskad och flyttade hem till honom. Det tog slut efter några månader, och jag var bostadslös igen. Jobb hade jag, ett vikariat på Vasa sjukhus, åldringsvården.

”Flytta till ungkarlshotell!”

Jag gjorde mitt första, och hittills enda besök på bostadsförmedlingen. Ett rum på ungkarlshotell var vad de kunde erbjuda mej. De verkade tycka det var konstigt att jag överhuvudtaget kom dit. Någon bostadskö, att ställa sig i fanns det inte, sa de, bara för förtusfall. Vad det var fick jag aldrig riktigt klart för mej, men jag var i alla fall inte något sådant.

Eventuellt skulle jag kunna få en tvåa för 1 800 i månaden i en förort, när den var färdigbyggd, men det var inte alls säkert. Hyresvärldarna brukar vilja att man har fast inkomst, påpekade de.

Ania svarade på annons, och fick hyra en lägenhet i andra hand för sju månader. Den låg i ett unikt område med väldiga trähus vid Linné-platsen i Göteborg. Fantastiska kråkslott, med tinnar och torn, balkonger och vindskupor, fantasifull snickarglädje och syrenbersåer. Inget hus var det andra likt.

En arkitekt vid Chalmers som specialstuderat husen, har räknat ut att om man skulle bygga ett sådant hus nu, skulle det kosta lika mycket som att bygga ett modernt bankpalats. Om det överhuvudtaget skulle gå att bygga det. Så mycket arbete och hantverksskunnande låg i husen. Nu är alla utom ett borta. Det sista skall också rivas.

En perfekt lägenhet stod tom

– I just det hus som står kvar ockuperade jag en lägenhet, när killen jag hyrt av kom tillbaka. Byggnadsföretaget som ägde husen, hade inte låtit någon flytta in på flera år. ”Min” lägenhet hade stått tom i ett och ett halvt år. Det gör den förresten fortfarande, fast det är över ett år sedan jag lämnade den. Det är hemskt att se.

Lägenheten bestod av två rum och kök. Den hade centralvärme, kylskåp, varmvatten och toalett inne. Badrum fanns i källaren. Strömmen var påkopplad, så det var inga problem för Ania att börja leva där.

– När jag blev utkörd, efter ett år, fick jag en elräkning av byggnadsföretaget på 600 kronor. Det var OK. Jag vill ju göra rätt för mej. Grannarna var glada att någon flyttade in. Det

blir otryggt i hus med tomma lägenher.

– Det fanns en äldre man som fungerade som en slags vicevärd. Mot hundra kronor i månaden, skulle han ”vakta” husen. Han tyckte inte riktigt om att jag flyttade in. Han tyckte inte om framfusiga ungdomar, som inte respekterade lag och ordning. Man skulle inte göra intrång i någon annans egendom. Han hade en gammaldags moral, som jag egentligen tycker är riktigt.

– Samtidigt som han ogillade att jag bodde där, så såg han ju att jag ”skötte” mig, att jag arbetade, höll rent, sov ordentligt på näterna och inte hade några vilda fester, så han rapporterade aldrig till värden att jag fanns där. Han tyckte inte heller om att husen tömdes och fick förfalla. Han hade bott där i 47 år. Nu bor han ensam kvar har jag sett.

– Jag inredde så gott jag kunde. En del möbler fanns redan i lägenheten, andra hittade jag på vinden och i skräpkontainrar. Folk slänger mycket användbart. Jag var noga med att inte sätta upp gardiner, eller att ha blommor eller något annat i fönstren, så att det skulle märkas utifrån att lägenheten var bebodd.

Byggbolaget smög omkring

– Att ljuset var tänt i lägenheten på kvällarna, spelade däremot ingen roll. Gubbarna från byggbolaget jobbade ju inte efter fyra, så det var ingen risk att de skulle märka något. Men det hände ibland att de dök upp någon gång mitt på dagen. De stannade aldrig länge, och gick sällan in i husen. Då riskerade de ju att stöta på någon ”riktig” hyresgäst, som kunde klaga på läckande toaletter, trasiga kontakter, eller underhållet av husen överhuvudtaget. Så de

Foto: Martine Durand

smög nästan omkring.

– De var ju faktiskt inte ett dugg intresserade av husen, eller dem som bodde där. De ville hela tiden riva. Det var för marken de hade köpt husen.

Ania bodde ett år i sin ockuperade lägenhet. På sommaren åkte hon till Oslo för två månader, och lånade ut lägenheten till en flickvän. När hon kom hem igen, hade väninnan packat ner alla deras saker för flyttning.

– Hon hade satt gardiner och pelargonier i fönstren. Och odlade gräslök, persilja och timjan i en bakonglåda, utanför. Några dagar innan jag kom tillbaka, hade byggbolagets representant varit där och upptäckt henne. Du får en vecka på dig att flytta, sa han, sen går vi till polisen. Så hon vågade inte annat än att packa ihop. Hon skulle flytta hem till sin mamma.

Där stod jag med mina resväskor, mina flyttlådor och min katt, och hade ingenstans att ta vägen.

De första nätterna sov Ania hos en granne. Det fanns inte längre så många kvar i huset, de flesta hade flyttat. Ania och katten sov hos olika vänner under några veckor, tills hon ockuperade den lägenhet hon fortfarande bor i.

Mycket kan göras utan pengar

Hennes nya bostad ligger i Haga. Lägenheten är på knappt 20 m², helt omodern, ett litet rum, med konstiga vinklar och ett pyttekök. Dass på gården. Fönstren är små, ett vetter åt norr, det andra mot en husvägg, så det kommer sparsamt med ljus in i lägenheten.

Ändå känns den ljus och rymlig. Ania har målat allt vitt, även golvplankorna. Vid fönstren har hon satt upp speglar i olika storlekar och former, som reflekterar ljus utifrån. En spånplatta på några drickabacchar fungerar som säng, soffor och förvaringsmöbel. Ett runt, mörkbetsat, blankpolerat bord

med svarvade ben, en ganska liten, men bullig, fåtölj i röd sammet och en låg röd bokhylla, som är byggd av sockerlådor, är de möbler som finns. Några välskötta gröna växter i stora krukor står på golvet. Innanför kakelugnens mässingsluckor sprakar en brasa. Veden kommer från Hagas redan demolerade hus. Katten har fått fyra ungar, som leker på det vita golvet. Det är en vacker lägenhet.

– Det var ingen som trodde att någon skulle stå ut med att bo här överhuvudtaget. Det var så mörkt och kyffigt. Det hade runnit in vatten genom taket, i rummet. I korkmattan under läckan, hade det vuxit en gigantisk mögelsvamp. Jag rev ut alltihop, och gick upp på taket och fixade tegelpannorna. Vattenledningen hade spruckit, så jag fick byta ut ett rör. Eftersom ingen hade eldat, varken i köksspisnen eller i kakelugnen på länge, var det svårt att få igång dem. En kille i huset hjälpte mig, och när sotaren var

här, sa han att de kommer att fungera ett bra tag till.

Arbetarna avslöjar inget

Varken sotare, elavläsare eller de hantverkare som kommit till huset har reagerat på att Ania bor i lägenheten. Kanske har de inte tänkt på att den tidigare varit igenbommad. Kanske tycker de inte att det är deras jobb att hålla uppsikt. Vicevärden brukar varna Ania, när fastighetskontorets inspektörer är på väg.

– Jag har blivit erbjuden en större lägenhet, en som det fortfarande finns kontrakt på. Killen som hjälpte mig med kachelugnen, skall flytta. Men nu har jag lagt ner så mycket arbete, och mitt hjärta med för den delen, så jag har svårt att tänka mig att lämna den här lägenheten, innan jag blir absolut tvungen. Dessutom har jag och den tjejen, som bor mittemot mig i trappan, börjat laga mat i hop. Vi går ut och in hos varandra, när vi vill, så lägenheten känns inte så liten längre. Vår gemenskap betyder mycket, och därför vill jag inte heller flytta.

– *Känns det inte otryggt att bo i en ockuperad lägenhet? – Du kan ju bli utkastad när som helst, som förra gången. Kanske bli åtalad också.*

– Trygghet tror jag inte man får genom yttre omständigheter. Så länge man inte hotas till livet, alltså. Trygghet är något som måste komma inifrån. Jag känner en trygghet i att veta att jag klarar mig utan en massa av det som andra människor tycker är nödvändigt. Det sista jag ägde, som betydde mycket för mig, var en nalle som jag fick när jag var liten, och några gamla fotografier. I somras gjorde jag mig av med dem. Det verkar kanske dumt, men jag vill vara helt fri från sådana bindningar. Jag menar inte att alla måste göra så, men för mig

är det viktigt.

– Så länge jag själv tycker att jag handlar rätt, så är jag inte rädd för polisen. Men det kanske beror på att jag inte råkat ut för dem än.

– *Vad tror du om framtiden? Skall du leva så här jämt?*

– Det kommer inte att gå att bo som jag gör, för det kommer inte att finnas några gamla hus kvar. Utom de lyxrenoverade. Det blir också strängare kontroll överallt. Redan nu jagar securitetsvakter ockupanter, här i Haga. Hit har de inte kommit än, eftersom större delen av huset är fyllt med folk som har kontrakt på lägenheterna. Men i de hus som bara har några få hyresgäster kvar, stormar de in mitt i nätterna, och kräver att få se kontraktet.

– Jag tror att allting blir sämre. Arbetslösheten kommer att fortsätta att öka. Fler blir utslagna, drogar sig, eller blir kriminella. Våldet ökar. Miljön håller på att förstöras. Jag är säker på att det blir kärnvapenkrig under min livstid. På sätt och vis är mitt sätt att leva, en förberedelse för sämre tider. Jag har inga ambitioner att "bli" något, men jag vill lära mig att klara mig själv så mycket som möjligt!

Ania är misstrogen mot politik och politiker. Hon kan inte heller tänka sig att gå med i en kvinnoorganisation eller någon fredsorganisation, fast hon tycker att kvinnor är förtryckta, och att kärnvapen borde förbjudas.

– "Herrarna" vinner i alla fall. De är för starka. Fast jag kanske vet för lite. Ibland tänker jag att jag borde engagera mig aktivt på något sätt. Det är ju hemskt att säga som jag gör, att allt går åt helvete, och så inte försöka göra något åt det. Men jag tycker det är svårt att övertala andra, och jag vill inte bli övertalad själv heller. När

folk argumenterar, går jag min väg. Jag vill alltid undvika bråk. Det är kanske fegt, men det är så jag fungerar.

– Det låter kanske som en paradox, men jag är ändå optimist. Jag ser verkligen framtiden helt svart, men inom mej är jag förhoppningsfull i alla fall. Det beror på människorna runt omkring. Varje dag blir jag överraskad av att folk är så fina trots allt. Jag råkar hela tiden ut för att människor är hjälpsamma och generösa när jag minst väntar det.

Violer på soptippen

– Egentligen mår jag bäst, när jag inte har ett öre på fickan, och inte vet var jag skall sova på natten. Då händer de mest oväntade saker, människor jag knappt känner hjälper mig, utan att vänta sig något i gengäld. Oftast är det väl sådana som själva varit i samma situation, men också andra. Det finns mer kärlek och solidaritet mellan människor än jag räknade med tidigare, men sånt visar sig inte förrän den verkligen behövs. Det växer violer på soptippen.

Jag frågar om inte hennes föräldrar är oroliga för henne.

– Jo, ibland. Mer förr. De vill gärna att jag skall utbilda mig. Och det kanske jag gör, om jag kommer på vad det skulle vara för utbildning, och om det går. Jag försöker vara öppen mot mina föräldrar, berättar vad jag gör och vad jag tänker. Jag tycker man skall respektera äldre. Jag tror de förstår mig.

– *Vill du själv ha barn, Ania?*

– Inte på länge än i alla fall, skrattar hon. Om det blir en bättre värld för barn, om jag får tid på mig. Det jag har närmast framför mig, är att åka till Lofoten och fiska. I slutet av januari. Jag har redan fått jobb.

Monica Dalin

Foto: Martine Durand

Foto: Martine Durand

Trille: – Hur många skulle läsa min poesi om jag skrev böcker?

□ Den danska vissångerskan Trille – för oss som växte upp med den nya kvinnorörelsen på 70-talet, är hon något alldeles extra. Som ingen annan berättade hon om det mest privata, om rädslor och lycka, om trassliga kärleksrelationer och om den nya kvinnogemenskap som började växa fram. Det privata blev i hennes visor allmängiltigt.

Trille står aldrig stilla, denna envisa anarkistiska vispoet. Från den första LP:n Hej søster, till den senaste Halvmånetid, har hon utvecklats både musikaliskt och textmässigt. Hennes väg har gått från kampandan och optimismen i 70-talets kvinnorörelse, till mer allmänmänniskliga texter.

Musiken på Halvmånetid visar också en annan sida av Trille, som vi inte är vana att höra. En mer orädd, glad och full-ifan-sida. Hon blandar friskt reggae, pop, rock och dansk vistradition. De få sångerskor, som genom åren satsat på kvalitetstexter till sin musik, har genomgått en liknande utveckling: Marie Bergmans tuffa, respektlösa rock, Joan Armatraders nya säkerhet och livsglädje, Py Bäckmans självständiga LP "Sista föreställningen". Alla är de kvinnor med många år bakom sej som

– Jag är så trött på att alltid vara stark.

artister. De stelnar inte i en viss form och upphör aldrig att förvåna sin publik.

Flödande värme

På scen är Trille flödande värme och sensualitet. Lusten att sjunga, nästan erotisk, strömmar från henne till oss, publiken, och vi tar emot.

Lite stressad, med en cigarett i mungipan, stod hon nyss och riggade upp mikrofonerna. Den långa, stripiga luggen föll envist ner i ögonen. Så kränger hon gitarrbandet över huvudet och rättar till mikrofonen. Nånting händer. Trille lyser, hon trivs och ger sig hän åt musiken. Trille är individualisten, som sjunger om det som rör henne djupast, utan sidoblickar. Halvmånetid kan göra kvinnor besvikna, som minns hennes kamplusta på det glada 70-talet. Samtidigt fångar hon in nya lyssnare, som inte hört henne tidigare.

– Jag måste hela tiden vara öppen för nya vägar, säger Trille, när jag träffar henne på ett hotellrum i Stockholm. Hon är vänlig och uppmärksam. Att hon hört frågorna tjugogång tidigare, låtsas hon inte om. Hon lever intensivt och suger i sej allt hon ser om-

Nyss stod hon och riggade upp mikrofonerna.

Martine Durand

kring sej. Som ett barn, trots sina 39 år.

– Det krävs mod att inse att den inslagna vägen kanske inte var den rätta, trots allt, och att då välja en ny väg.

Kvinnospråk

Det som främst utmärker Trille, är hennes djupa känsla för språket. Även om hon inte är feminist, så använder hon sej av ett kvinnospråk. Sällan analyserar hon sina känslor med abstrakta ord, utan låter i stället naturen och tingen omkring henne uttrycka det hon vill förmedla.

”Jag låter bli att tända lyset medan jag klär av mej min kropp, den är som dödad av många skott full av stora hål efter det som jag tyckte jag gav dem ska jag nu fylla ut det blir nästan som att sprätta upp gamla kjolar och sy om dem till nya nästan som att hitta bärnsten utan storm.”

(fritt översatt från ”Naesten som at finde rav”, ur LP:n En lille bunke krummer)

– Jag har aldrig skrivit en dikt. Hur många skulle läsa mi-

na dikter, om jag gav ut böcker i stället för skivor?

Att dikta till musik är ett sätt att nå ut till många fler, menar Trille.

Lika dansk som Tuborg

– För mej är ord och musik ett, det går inte att dela på.

I Danmark är Trille sen ett tiotal år tillbaka, ett begrepp, lika dansk som Tuborg eller rod polse. Innan hon började producera egna skivor, var hon sångerskan med förkärlek för barnvisor och folkmusik.

– Då, när jag började skriva egna låtar, hade jag inget med kvinnorörelsen att göra. Jag var nyskild, hade en liten dotter att ta hand om, och förstod inte vad jag skulle göra av mitt liv. Jag förstod inte ens varför jag blev skild. Min väninna var i samma situation som jag, och tillsammans försökte vi bena upp våra liv. Till slut lyckades jag kravla mej upp på benen igen, och få en överblick. Jag började få en självkänsla. Ett sätt att ta sej själv på allvar, det är att formulera sina tankar i ord. För mej blev det visor.

Gensvaret lät inte vänta på sej. Trille var något helt nytt, hon vågade vad andra gick och

tänkte. Hon blev, och är fortfarande, för många kvinnor en väg till självkänedom och solidaritet kvinnor emellan.

– Att skriva är ett sätt för mej själv att göra mina erfarenheter mer hanterbara.

Hon skriver jämt

Med sej på turnéer har Trille alltid sin lilla anteckningsbok, där tankar och idéer skrivs ner.

– Tankar blir ofta bäst, om man inte går och letar efter den rätta formuleringen, utan skriver ner det direkt.

Trille är aldrig stilla, händerna stryker bort håret, som faller ner i ansiktet stup i ett, eller så tänder hon ännu en cigarett.

– Jag blev faktiskt förvånad att så många kvinnor verkligen tyckte om mina visor. Att jag kunde ge dom nåt...

Många av Trilles visor handlar om hennes dotter Sille, som nu hunnit bli 15 år. Hon blev den fasta punkten, ankaret i Trilles liv. I ”Et lille lys i mørkret” väntar barnet på henne, när hon återigen kommer hem till huset på landet. Ett hus som står så stort och svart. Men där finns värmen och närheten i barnet, som ligger och sover i sin säng.

– Att berätta öppet om mina tankar, medför också att andra tror att jag kan lösa deras problem. De tror att jag har lösningen på allt. Jag är så trött på att alltid vara stark! Och att vara klok!

Det märks också i hennes musik. Lusten att bryta med det invanda, att våga leva fullt ut och att hänge sej, sjunger hon om i ”Halvmånetid” och i kärleksvisan ”Ja, hvis du ikke fandtes”. Trille står aldrig stilla.

**Ann-Christine Janson/
EMMA-Reportage**

Här rymms
inga skuld-
känslor!

ANNA WAHLGREN

Barna boken

• BARNAVÅRD
• BARNUPPFOSTRAN
• 0-16 ÅR

Anna Wahlgren: Barnaboken
Bonniers Juniorförlag
Pris: 150 kr

Håhåjaja.

Det var min första tanke när jag såg den tätskrivna, 763 sidor tjocka Barnaboken av Anna Wahlgren.

Och sedan:

Finns det verkligen en marknad för ytterligare böcker i barnavård? Nyss har socialstyrelsen gett ut ett ambitiöst verk skrivet av barnläkaren Lars Gustafsson. Dessutom finns redan en mängd mindre skrifter och böcker i samma ämne, för att inte tala om nyutgåvan av dr Spock eller standardverket i de flesta barnfamiljer: Barn av Penelope Leach.

Jo, det finns tydligen en marknad – boken har snabbt tagit slut hos bokhandlarna. Nya och ännu billigare upplagor dyker upp i travar i varuhusen (130:– är det billigaste jag har hittat).

Anna Wahlgren är romanförfattare som fått sin största genomslagskraft som samhällsdebattör. Hon är kritisk, och det med besked, både till daghem och tvångsomhändertagande av barn. Åsikter som naturligtvis också slår igenom i Barnaboken.

Trots att jag inte alltid delar Anna Wahlgrens åsikter, och trots att jag i vissa stycken tycker att hon spelar med "radikala" instrument för en bakåträlvande linje, så är Barnaboken en bra bok. En glad och lättläst bok. En kärleksfull, intressant och i vissa stycken "vacker" skildring av livet med barn.

Dess stora tillgång är den totala avsaknaden av skuldkänslor. Hon är rak och konsekvent och vågar lita både till sin egen erfarenhet och sitt omdöme. Och lyckas boken styrka andra föräldrar i samma sak så har boken ett bra syfte att fylla.

Jag känner t ex en alldeles egen lycka och tillfredsställelse av att läsa hennes avlivande av *myten* att spädbarn kan få för mycket mat. Jag önskar att både barnläkare och sköterskor på barnavårdscentraler vågade ta till sig denna enkla, självklara förklaring till olyckliga skrikande små barn.

Nyfödda barn skriker för att överleva. Och nyfödda ska ständigt övertygas, med mat, om att det kommer de att göra. Och skulle de få för mycket – då kommer det ut i endera änden förr eller senare.

När jag fick mitt tredje barn visste jag tillräckligt för att kunna skratta åt barnläkaren som på BB bekymrat sa:

– Hon får nog för mycket mat.

Men det krävdes erfarenheten av två små skrikande liv under

fem veckor på barnklinik, som först efter hemkomsten och mängder med mat äntligen sov lugnt och stilla. Minnet av skriken och den senare insikten om vad som fattades dem väcks till liv när jag åter hör hur "experter" fortsätter att rekommendera mindre mat, istället för tvärtom, till gråtande småbarn.

Det är inte bara dumt, det är grymt.

En av hennes bärande teorier, boken igenom, är att barn ska göras delaktiga i det vuxna livet. Barnet ska tas upp i vuxenvärlden istället för tvärtom (vuxna som ständigt slänger sig ner för att leka med och stimulera barnet i barnets värld).

Barn som får känna sig delaktiga i livet och överlevnadskampen blir nöjda och tillfredsställda människor, säger Anna Wahlgren.

Bl a därför är hon kritisk till daghem. Där hålls barnen undan från det produktiva livet, daghem kan aldrig ge dem det de får av sina egna, familj, släktingar och vänner, menar hon. Själv har Anna Wahlgren uppfostrat åtta barn och utan att behöva använda sig av samhällets barnomsorg. Och hon tycker därför att andra borde kunna göra samma sak.

Det är synd att hon har så dåliga insikter om den ekonomiska verkligheten för de flesta barnfamiljer. Det är också tråkigt att hon helt förnekar de krav och de förväntningar som kvinnor har på sina liv och sin delaktighet i produktionen idag.

Och framför allt är det att blunda för att vi faktiskt lever under vissa samhällsbetingelser, att produktionen faktiskt är beroende av att det finns barnomsorg.

böcker

Istället för att slåss mot Anna Wahlgrens argument önskar jag att vi fick satsa kraft och diskussion på att förändra och förbättra barnomsorgen – utifrån förut-sättningarna att vi faktiskt är be-roende av och vill ha daghem.

Pia Axelsson

Skogsnäs

Stimulerande
och sensuellt
om att
leva kollektivt

Micke Berg, Stefan Lundström:
Skogsnäs
Förlaget Nordan 1983

Dick Urban Vestbro:
*Kollektivhus
från enkökshus
till bogemenskap*
Statens råd för byggforskning
1982

Som kollektivhusbo sedan 18 år har jag alltid mer eller mindre engagerat följt med vad som skrivits om att bo och leva kollektivt. Två böcker, sinsemellan mycket olika, har särskilt fångat mitt intresse. Den första heter SKOGSNÄS och är en bok av Micke Berg och Stefan Lundström. Den skildrar lättillgängligt kollektivet Skogsnäs framväxt och vardag i sensuella bilder och intervjuer.

Den andra boken, skriven av Dick Urban Vestbro, heter KOLLEKTIVHUS FRÅN ENKÖKSHUS TILL BOGEMENSKAP, och är en ambitiös och initierad genomgång av kollektivt boende ur såväl praktisk som ideologisk synvinkel. Från sin något speciella utgångspunkt – inresserad ideolog utan egentlig praktisk erfarenhet – har Dick Urban Vestbro i sin bok ställt de viktiga frågorna om vilka ideal som funnits bakom kollektivhusen och andra kollektiva bostadsformer och hur dessa ideal fått sin praktiska utformning. Han har anlagt ett både historiskt och internationellt perspektiv.

Boken är innehållsrik och stimulerande i sin spegling av diskussioner och praktiska uttryck. Inte oväntat konstaterar han också, att de kollektiva boendeformerna i allmänhet mött sitt huvudsakliga motstånd hos de främsta representanterna för det

etablerade samhället, nämligen hos myndigheter och manligt dominerade organisationer. Som yttersta konsekvens av detta har heller aldrig de kollektiva experimenter getts en rimlig chans.

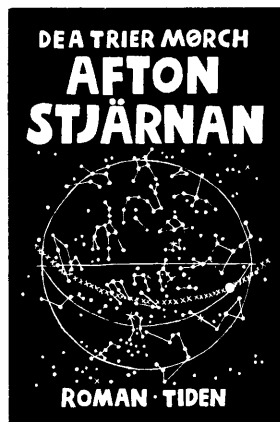
Skogsnäskollektivet är ett talande exempel på ett sådant ständigt hotat boendeeperiment. Motståndet har dock stärkt sammanhållningen mellan dem som bor där och övertygat dem om att de valt rätt. Intervjuerna talar sitt tydliga språk. Lene säger bl a: "Mitt sätt att leva är ett politiskt uttryck..." "Få människor är riktigt nöjda med vad de skapar i sitt jobb. Jag skulle önska att varenda människa fick en annan stolthet och kunde leva ett mer fullt liv. För det är en stor del av glädjen med att bo så här – att få lov att tänka själv."

Dick Urban Vestbro räknar i sin bok upp de viktigaste orsakerna han kan finna till kollektivboendets uteblivna framgång; okunnighet och fördomar, borgerliga värderingar kring kärnfamiljen som ideal, en antikollektiv marknadsekonomi, en arbetsmarknad som är könsssegregerad och kvinnomarginell och ett näringsliv som är präglad av konkurrensmentalitet och individualism. Han avslutar sin bok med att påpeka att det i spåren av boendekollektiven på 60- och 70-talen och av den radikala student- och kvinnorörelsen kommit en omvärdering av kollektivhuset. Dels skedde en omsvängning inom arbetarrörelsen, dels kom krav på nya typer av kollektivhus. Flera experiment startade med de nya målen.

Vad betyder då denna omvärdering? Svaret måste bli vara att samhällets intressen nu i högre grad än tidigare sammanfaller

med enskilda människors behov. När den offentliga sektorn inte längre tillåts växa behövs boendegemenskapen för att utbyta mänskliga omsorger. Och när industrin och energiförbrukningen inte längre får lov att expandera, behövs rent allmänt en resurs-snålare vardag, dvs ett tätare boende. Låter vi oss luras? Är det stordrift och rationalisering av vårt boende som nu sanktioneras? Eller står vi inför en avgörande förändring av vårt samhälle där individernas möjligheter till ansvar och inflytande över sitt boende blir en naturlig förutsättning för ett bra vardagsliv?

Agneta Gustafsson

Bakvänd solskens- historia

*Dea Trier Mørch:
Aftonstjärnan
Tidens Förlag 1983
Pris: ca 25 kr*

Döden, som bekant något av det mest tabubelagda i vårt moderna samhälle. Många gånger helt omöjlig att förstå eller ens prata om. Endast förknippad med lidande och vanmakt. Men döden kan ju också vara lättnad och ibland befrielse. Det kan också vara att bry sig om någon in i det sista, att ta vara på en älskad människas sista önskningar och visa aktning och respekt ända till slutet.

Dea Trier Mørch tar upp ämnet i sin senaste roman Aftonstjärnan. Hon gör det med grundlighet och realism – väjer inte för något hur svårt det än är.

Modern, centralgestalten i en stor familj har cancer, hon vill inte låta sig opereras utan önskar bo kvar hemma. Hon är dock för klen för att bo ensam och flyttar därför hem till sin äldste son, Niels Peter. Han för en ganska osäker tillvaro som översättare och lärare, tillika ensamstående far till två barn.

Mor och son står varandra nära, men trots detta blir det en svår tid för Niels Peter. Han orkar inte med vardagslivet och att dessutom vårda sin mor. Den stundande slutgiltiga separationen från henne väcker också tankar hos honom som gör att hela hans psykiska balans blir satt i gungning. Han grubblar mycket över deras beroendeförhållande.

Det finns både befrielse och smärta i hans tankar över att modern ska dö. Och boken speglar fint den konflikt som kan uppstå när man som vuxen inte riktigt förmår leva sitt eget liv. Men också den konflikt det kan innebära för en mor att vara beroende av sina barn.

Så småningom dör mamman, i

hemmet. Det är en vacker död, alla de nära är med. Bättre än så kan man nog inte avsluta sitt liv. Därefter hyllas den döda med en vacker och trevlig fest.

Det jag har emot den här boken är att den för mig framstår som lite väl tillrättalagd och trygg, något av en bakvänd solskenshistoria.

Det finns inte en irrationell handling i hela boken. Alla personerna är sansade, känsllosa, fulla eller hysteriska på rätta sättet och vid rätt tillfälle.

Vad jag saknar och har svårt att förstå, är att just den vanmakt och ångest som döden ändå är förknippad med och som rubbar de invanda cirklarna inte finns med här, på något sätt är dessa människor lika trygga ändå, vad som än händer, och just det ter sig lite främmande för mig och gör kanske inte berättelsen helt trovärdig.

Ändå tycker jag om den här boken, den har en djup mänsklighet och värme. Den skildrar ett sjukdomsförlopp, på ett vad jag kan förstå, mycket realistiskt sätt. Det är en ömsint skildring av hur en stark och vital människa bryts ner och alltmer försvagas – men med bibehållen mänsklig värdighet.

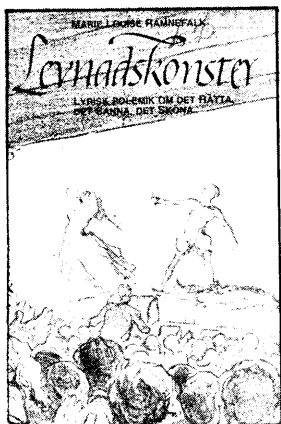
Trots att de anhöriga fortsätter att leva sina vardagsliv med barn, skola och arbete så finns deras känslor med, deras förtvivlan visas utan några stora åthävor. Kanhända lyckas författarinnan här att något avdramatisera döden och låta det bli naturligt att en gammal människa slutar sitt liv.

Dea Trier Mørch har en fantastisk förmåga att skildra en grupp människor i en speciell situation eller inför ett problem.

böcker

Hon lyckas väva samman en rad livsöden och varje person har ett eget värde. Det rör sig ofta om någon form av kollektivt ansvar. Det behöver inte vara släkt, det kan lika gärna vara grannar eller som i romanen Vinterbarn, några kvinnor på en förlossningsavdelning. Jag tror att det är denna kollektiva hänsyn som gör att hennes böcker verkar så levande och kloka.

Marianne Steinsaphir

Välriktade verbala kängor

Marie Louise Ramnefalk:
Levnadskonster
Författarförlaget 1983

Det här förstår ju vi
– är det poesi?

Exempel på en av Marie Louise Ramnefalks fyndiga kortdikter i en diktsamling där långt ifrån allt är det vi vanligen brukar benämna poesi. Tvärtom, den här samlingen innehåller det mesta, och har enligt författarinnans egen baksidestext blivit "diktberättelser, porträtt, repliker, citat, grimaser, aforistik, lärodikter, deklarationer, insikter, utrop, avslöjanden och besvärjelser".

Och det är sant, det har blivit en rolig, slagkraftig och mångsidig diktsamling där M L Ramnefalk med stor språklig finess driver gäck med de flesta samhällliga företeelser. Såväl mansgrisar som velourmänniskor ligger illa till, veckopressen gisslas och likaså hon som belastar en inte alltid så intresserad omgivning med sina kriser i dikten "Först fick hon en liten kris på morron".

Det är rolig och intelligent vers hon skriver, som på många sätt uppmanar oss att se oss lite omkring och inte gå på allt.

Gång på gång fascinerar jag över hur väl M L Ramnefalk behärskar språket, hon är något av en språklig ekvilibrist, både när hon parodierar någon kulturbyråkrats platta klyschor, som i dikten "Kulturen – en nulägesbeskrivning" eller när dikterna handlar om mer existensiella problem. Hon ser och iakttar verkligheten, genomskådar den och omvandlar sina intryck till välriktade verbala kängor.

Nu är dock inte allt kängor i den här boken, och det har gjort den rikare, i annat fall kunde dikterna stelnat i en upprepende attityd.

Några av dikterna gestaltar levnadskonstens villkor, fortfarande med samma tydliga och genomskådande, ibland lite bitt-
ra levnadsvidsom.

Levnadskonst:

livet har bara

att dra åt stryphalsbandet

så blir jag samarbetsvillig:

O

låt mig leva lite till

så skall jag vara

så tacksam så tacksam

Det känns skönt att bland alla rappa och genomskådande sanningar som fyller boksidorna också möta en nära och rak lyrik, ett sökande och en vilja att leva efter sina intentioner, inte låta sig ledas in i en bestämd fälla.

Jag vill inte mogna

jag vill få som jag vill

Från början var jag mest förtjust i den slagkraftiga delen av M L Ramnefalks poesi, men när jag läst om boken så ändrade jag uppfattning och tycker att diktsamlingen är väl avvägd, dvs alla sinnen får sitt och dikterna stelnar aldrig i tomma upprepningar.

Jag tror att den här boken ganska väl ringar in den tid vi lever i, den ger en bild av allt möjligt och omöjligt snömos som hotar från alla håll, inte ens på tunnelbaneperrongen är man säker:

Meddelande i högtalare T-Centralen 2 dagar före

julafton, över perrongen

"På grund av på förekommen anledning

får vi meddela att julgranar

inte får förekomma i tunnelbanevagnarna

utom med inslagna grenar".

Marianne Steinsaphir

SKV fyller 70

– Vi är stolta över vår historia

Vi har kommit fram till 1984. Redan har spaltkilometrar skrivits om detta ödesdigra årtal, som George Orwell satte som titel på sin dystra fram-tidsroman. Mycket av det som Orwell varnade för verkar idag skrämmande nära.

Men för oss i SKV ger 1984 trevligare associationer. Vi firar i år 70-års jubileum, och det är med stolthet som vi ser tillbaka. Sjuttio år är en ansevärd ålder för ett kvinnoförbund, och mycket har hänt sedan läkarna Ada Nilsson och Julia Kinberg tog initiativet till att bilda förbundet, som då fick namnet Föreningen Frisinnade Kvinnor.

Föreningen fick en flygande start. Många av tidens mest kända kvinnor anslöt sig, och snart hade man 700 medlemmar. Elin Wägner, som satt i styrelsen, sa att förbundet "uppstod spontant som en folksång". Parollerna "Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställighet" vann gehör.

När så kvinnorna i Sverige 1921 fick rösta för första gången, invaldes två av föreningens medlemmar i Riksdagen, nämligen Elisabeth Tamm och Kerstin Hesselgren. De var partipolitiskt obundna och samarbetade i många frågor med socialdemokraterna.

Tidningen Tidevarvet var under 13 år 1923–36 förbundets språkrör, och ur denna krets uppstod 1925 den kända Kvinnliga Medborgarskolan på Fogelstad. Skolans verksamhet varade fram till 1954. Här möttes kvinnor från alla partier och samhällsklasser i en miljö som måste ha varit oerhört stimulerande. I en period hade 8 av 18 kvinnliga riksdagsledamöter varit kursdeltagare på Fo-

gelstad. De ledande inom förbundet engagerade sig hela tiden starkt i Kvinnliga Medborgarskolan.

År 1931 ändrade förbundet namn från Frisinnade Kvinnor till Svenska Kvinnors Vänsterförbund. Var det kanske så att man i det självständiga, oberoende kvinnoförbundet inte tyckte om att bli förväxlat med Frisinnade partiet? Vi har ju idag svårt att förklara att vi inte är VPK:s kvinnoförbund p g a att vi har ordet "vänster" gemensamt.

Genom åren har SKV haft en lång rad kampfrågor på programmet. Fredsfrågan har hela tiden varit en hjärtesak, och förbundet antog 1924 ett pacifistiskt fredsprogram. Stöd till ensamma mödrar, sexualupplysning, utbildningsfrågor, likalöns-principen var andra saker som man kämpade för. Allt detta kommer att belysas närmare i den bok som SKV ska utge under jubileumsåret.

Kunskap om vår historia är viktigt, det kan ge inspiration till dagens kamp. SKV är nämligen fortfarande en kamporganisation. Idag gäller det att slå tillbaka mot den sociala nedrustningen som främst drabbar kvinnor och barn. Det gäller allas rätt till meningsfullt arbete, sex timmars arbetsdag, daghemsplatser till alla barn osv. Vi har det bra i Sverige fortfarande, men våra förmåner har inte kommit som en skänk från ovan. Vi har måst kämpa för vartenda framsteg, varenda rättighet, och vi vet att i dåliga tider är det vi kvinnor som förväntas ta steget tillbaka till ekonomiskt och emotionellt beroende. Därför går kampen vidare.

SKV fyller 70. Vi är stolta över vår historia, och ser med förväntan och optimism mot framtiden. SKV är en viktig del av dagens svenska samhälle.

Aase Bang

Kvinnors framtidsvisioner

Kvinnors framtidsvisioner var titeln på ett seminarium som hölls i Stockholm den 29 oktober. Gruppen som ordnade seminariet har nära anknytning till SKV. Här presenterar de sitt arbete och seminariet.

Kvinnorörelsen har stagnerat!

Etablissemangen kväver jämställdhetsdebatten i sin breda famn! Kvinnofientliga påståenden hörs allt oftare och förblir obemötta! Polariseringen av mans- och kvinnovärlden fortsätter oförtrutet!

Vart har vi kommit de senaste tjugo åren?

Vi behöver en politisk analys! Vi behöver nya strategier!

Vi måste analysera vilka hindren är idag och föra kvinnokampen på nya vägar!

Det här uppropet från Eva Ekelöf och Kerstin Juneberg om bildandet av en diskussionsgrupp gick till kvinnor som var aktiva inom olika delar av kvinnorörelsen plus några kvinnliga vänner som var allmänt intresserade av kvinnofrågor.

Gruppen kom efter ett par sammankomster att bestå av ca sju kvinnor med nära anknytning till SKV.

Vi har i gruppen diskuterat och analyserat kvinnorörelsen ur ett historiskt och nutida perspektiv. Dessa diskussioner ledde fram till en idé om att hålla ett kunskapsseminarium. Ett seminarium som skulle behandla olika delar av en kvinnlig verklighet: språk – arbete – familj – politik – kvinnorörelsen. Ett seminarium som skulle handla om Kvinnors framtidsvisioner.

Det mesta som skrivits, sagts

och debatterats har varit analyser av kvinnans historiska och nutida problem. Forskningen kring kvinnor har varit oerhört viktig, vi har fått ett perspektiv bakåt och varför inte använda den kunskapen i en diskussion om kvinnors framtid? Vi behöver både vetenskap och visioner för att komma vidare.

Kvinnligt språk

Seminariet, som hölls den 29/20 i Stockholm inleddes av Ingela Josefsson, verksam vid Arbetslivscentrum, som talade om "Tar vi reda på kvinnors språk i teknisk utveckling".

Ingela Josefsson gjorde en exposé över den forskning som gjorts kring kvinnligt och manligt språk, där forskningen har konstaterat att det rör sig om två helt olika begreppsvärldar. En manlig språkvärld där den torra sakprosan är dominerande, en kvinnlig där det personliga språket är det centrala. Ingela Josefsson framhöll att vi behöver bägge dessa språk, men med den tekniska utvecklingen så kommer det kvinnliga språket att gå förlorat.

Ingela Josefsson har forskat kring datoriseringen av försäkringskassan och där kunant se hur kvinnors sociala kompetens kommer i kläm i ett datoriserat språk. Den personliga erfarenhet som försäkringskassans personal har av att lösa försäkringsärenden med intuition och fantasi försvann.

Istället sitter kassans personal vid en dataterminal och kodar klienten, som nu inte längre är en person med problem, utan ett problem att koda rätt. Datoriseringen av försäkringskassan innebär en kvalitetsförsämring för alla klienter och ett minskat socialt välbefinnande för samhället. Ingela Josefsson kommer att fortsätta och forska kring vad som händer när sjukvården datoriseras.

Nästa föreläsare var Gunilla Bjerén, antropolog och verksam vid

Arbetslivscentrum. "Vad betyder familjeupplösningen för kvinnor" var titeln på föredraget.

Den gruppering som vi i allmänhet tänker på när vi hör ordet familj är mamma, pappa och barn, en sammanboende enhet med gemensamma vardagsfunktioner. Den familjen finns numera bara i en statistikers huvud.

Dagens minsta enhet är enligt Gunilla Bjerén en matricell morbarn. Man kan säga att den nuvarande familjen består av en matricell med en anknuten man. Omloppstiden för den här familjen är kort, vilket gör att vi fått vandrande pappor och vandrande barn som går från den ena matricellen till den andra matricellen.

Familjeupplösningen har betytt att det idag är kvinnorna som utgör en stor andel av dem som har det ekonomiska huvudansvaret. Mannens lösa anknytning ger ju inte bara ett ekonomiskt ansvar utan även ett känslomässigt huvudansvar och en följdfråga till detta blir: vad innebär den nya familjen känslomässigt att leva i och vad innebär dessa förhållanden på sikt för kvinnan?

6-timmarsdagen

Den föredragshållare som tilldrog sig det största intresset var Anna Christensen genom att i sin föreläsning om "6-timmarsdagen" verkligen ha visioner kring framtiden.

Anna Christensen inledde sin föreläsning med att säga "6-timmarsdagen är som jag ser det den enda politiska reform om vilken man kan säga dels att den faktiskt är möjlig idag, dels att den skulle innebära en verkligt grundläggande förändring av själva samhällsformen".

Lönarbetet är enligt Anna Christensen samhällets dominerande struktur. Lönarbetet med sin centrala planering, underordning och arbetsdelning. En arbetsform som utvecklats inom industrisektorn och helt utan

kritik har övertagits av den of-
fentliga sektorn i organiseringen
av vård, omsorg etc.

Lönearbetet är också fördel-
ningsnyckel av resurser i vårt
samhälle.

Lönearbetet är den domine-
rande ideologin både på det per-
sonliga planet och det samhälleli-
ga planet. Särskilt tydligt tycker
Anna Christensen att detta är när
det gäller kvinnor, som gått från
den ena institutionen familjen till
den andra lönearbetet. För fem-
tio år sedan skulle kvinnorna för-
verkliga sig själva och finna livets
mening i familjen och idag ska
kvinnorna finna detsamma i lö-
nearbetet.

På det samhälleliga planet är
den övergripande ideologien den
fulla sysselsättningen=lönearbe-
te. Numera producerar vi för att
sysselsätta oss. Talar man om
sysselsättning så menas lönearbe-
te som social ordning, talar man
om arbete menas produktion.

Konflikter

Anna Christensen menar att det
är väldigt svårt att leva i ett sam-
hälle och förstå vad som händer.
En möjlighet är att se till interna
paradoxer t.ex. i fackföreningsrö-
relsen, kvinnorörelsen.

En tydlig konflikt är konflik-
ten mellan teknisk utveckling
och lönearbete speciellt för kvin-
norna. Konflikten gör att vi får
ett vacklande system, å ena sidan
arbetsbesparande teknik å andra
sidan sysselsättningsskapande
åtgärder. Idén med den tekniska
utvecklingen är att spara mänsk-
ligt arbete men förr eller senare
kommer den att äta upp sin egen
skapelse: lönearbetet.

En annan konflikt är den mel-
lan lönearbetet och självorgani-
serat arbete, t ex föräldrar som
arbetar på dagis, hyresgäster som
reparerar sin bostad etc. Det som
hotar är inte arbetet i sig utan ar-
betet: som organisationsform.

Konflikterna i lönearbetet
syns även i kvinnorörelsen. Kon-
flikten mellan jämställdhets-
forskning och kvinnoforskning,

där jämställdhetsforskningen är
mycket starkt inriktad på att in-
socialisera kvinnor i lönearbetet.
Medan kvinnoforskningen inte
utgår från lönearbetet som den
helt dominerande strukturen ut-
an tar fasta på andra delar av
kvinnors liv.

Man kan se konflikten på det
sättet att de kvinnor som har det
tunga underordnade arbetet
överhuvudtaget inte är intresse-
rade av den delen av kvinnorörel-
sen som idealiserar lönearbetet.

6-timmars dagen är revolutio-
när på det sättet att den ifrågasät-
ter den rådande ordningen. 6-
timmars dagen är den politiska
reform som innebär öppningar
mot den samhällsform som förr
eller senare kommer att efterträ-
da lönearbetet.

Kvinnorörelsen

Dagens sista föreläsning hölls av
Eva Gunnarsson, Arbetslivscent-
rum, och hade titeln "Kvinnorö-
relsen och politiken i framtiden".

Eva Gunnarsson gjorde en be-
skrivning av kvinnorörelsen som
från att i början av 1970-talet va-
rit tydlig, avgränsad och mycket
synlig till att idag vara bredare,
mindre isolerad och inte heller
tilldra sig något större mediain-
tresse. Kvinnorörelsens betydel-
se under 1970-talet har varit att
ifrågasätta givna strukturer och
genom detta har en mängd attity-
der förändrats. Man kan i princip
indela utvecklingen i tre faser.

Den första fasen var alla elän-
desbeskrivningar om hur kvin-
nor hade det. Fas två den femi-
nistiska fasen och nu är vi inne i
fas tre som är en mycket mera
komplex bild av kvinnors verk-
lighet.

Det som Eva Gunnarsson
framhöll som oerhört viktigt in-
för framtiden är att vi måste för-
ankra de segrar som vi vunnit,
för vi ska inte tro att vi för alltid
säkrat de rättigheter vi idag har.

Den efterföljande diskussio-
nen mellan föreläsare och publik
kom att till största delen handla

om Anna Christensens föredrag
som upplevts som visionärt och
provocerande.

Rätten till arbete har varit och
är ett av kvinnorörelsens starkas-
te krav. Anna Christensen blev
tillfrågad hur hon såg på "rätt till
arbete". Hon definierade rätt till
arbete genom att säga att det ut-
vecklande, stimulerande arbetet
är något vi konkurrerar om. Vem
har rätt att bli läkare! Rätten till
arbete menar Anna Christensen
gäller inte det tunga okvalificera-
de arbetet, som istället bör vara
plikten att arbeta. Vad vi istället
har rätt till som samhällsmedbor-
gare är att få del av samhällets
samlade resurser.

Övriga föreläsare och publik
var inte helt överens när det gäl-
ler det okvalificerade arbetet.
Rutinarbete kan ha ett värde i
sig. Vad är ett rutinarbete? Åter
framhölls vikten av att hålla fast
vid det gamla kravet rätt till
arbete.

Detta var fragment av en dis-
kussion som innehöll många
tänkvärda frågor och svar. Semi-
nariet som besöktes av ett 100-tal
kvinnor och tre män var ju tänkt
att handla om kvinnors framtids-
visioner och en viss besvikelse
över att det funnits så lite av just
visioner framskyttade. Anna
Christensen varnade för att vi-
sioner i sig kan bli ett ideologiskt
förtryck och menade att en ny
samhällsform bara kan växa fram
i praktiken.

Till seminariet hade inbjudits
kvinnoorganisationer, kvinno-
tidningar- och tidskrifter och
fackförbund. Det är viktigt att
påpeka att vi i kvinnooffensiven
inte ser oss som någon ny kvin-
nogrupp. Vad vi vill är att vara
ett nätverk för både organiserade
och oorganiserade kvinnor för
att höja vår beredskap inför
framtiden. Kvinnorörelsen ska
återta sin roll som pådrivare och
upplysare från början av 1970-
talet. Seminariet var början på
den nya kvinnooffensiven.

Gun Hedbom

Vietnam

Målet är uppfyllt men vi fortsätter!

Som en av de första organisationerna i Sverige har SKV ända sedan i början av 60-talet, moraliskt och ekonomiskt stöttat kvinnor och barn i Vietnam, med Valborg Svensson som initiativtagare och drivande kraft.

Genom åren har SKV-medlemmar, energiskt och troget bidragit med stora och små summor, som till sist blivit en ordentlig slant.

Pengarna gick under kriget till de mest trängande behoven bland kvinnorna och barnen. Senare inriktades insamlingen på att stötta ett kvinnocenter i Hanoi och när det stod färdigt, har SKV:s Vietnam-insamling inriktats på att utrusta kvinnokliniker på landsbygden i Vietnam.

1980 fick SKV bidrag från SIDA och vi satte målet att inom loppet av ett par år utrusta minst åtta, men helst tio kliniker i norra Vietnam där många kliniker förstörts i gränsstridigheter.

SKV-medlemmar och Vi

Mänskors prenumeranter har under de senaste tre åren fortsatt att sända in sina bidrag och pengarna har omsatts i gynekologbord, förlossningsbord, blodtrycksapparater, pengar, pincetter, saxar, suturnålar, sonder, speglar, pannlampor, m.m. som sänts med båt från Stockholm via Malmö till Vietnam.

I Haiphong har det vietnamesiska kvinnoförbundet tagit hand om lasten och transporterat den vidare till olika provinser, bl.a till Lan Son vid gränsen till Kina.

I allt har åtta set gått iväg. Vart och ett har innehållit alla instrument som behövs för en allmän hälsoundersökning förutom de instrument som används till gynekologiska undersökningar och vid förlossningar.

Vi har alltså nått vårt mål. Åtta set, till ett sammanlagt värde av 400.000 kronor, har tack vare SKV:s medlemmar kunnat sändas till Vietnam.

Det är inte någon dålig prestation och alla som bidragit till att vi har lyckats kan känna sig glada och nöjda.

Men frågan är om vi skall stanna här?

Vietnam är fortfarande ett land under uppbyggnad. Den nästan totala ödeläggelse av landet som USA orsakade har ännu inte reparerats. Med andra ord, Vietnams kvinnor och barn behöver fortfarande vårt stöd och våra bidrag.

Vi hade ett ursprungsmål – att utrusta tio kvinnokliniker. Vi har klarat av åtta – och har alltså två kvar!

Inklusive frakt kommer det att kosta ca. 35.000 kronor. Räkna vi med bidrag från SIDA blir vårt eget åtagande ca. 27.000 kronor.

Låter det mycket?

Det är det inte!

Om alla SKV-medlemmar och alla Vi Mänskors' prenumeranter bidrar med 5 kronor per år, når vi den summan på två år.

Låt oss tillsammans bidra till dessa två kliniker. Vietnams kvinnor och barn behöver dem!

Bodil Österlund

Nicaragua

Hjälp till att bygga "mönsterdaghem"

Trots att USA på alla upptänkliga sätt försöker förhindra Nicaraguas utveckling i frihet arbetar det nicaraguanska folket vidare på att förverkliga sina drömmar. Om än i långsammare takt på senare tid, eftersom så mycket av landets resurser nu måste läggas på försvaret.

Den allra viktigaste drömmen är förstås att barnen ska få växa upp i trygghet till en framtid i frihet. Därför har Nicaraguas kvinnoförbund, AMNLAE, ända sedan segern mot diktatorn Somoza i juli 1979 satsat på att

inrätta daghem runt om i landet. Så får barnen mat och omvårdnad, medan deras föräldrar arbetar och deltar i landets försvar.

Tyvärr har man hittills inte lyckats inrätta mer än ett femtital daghem. Landets resurser går, som sagt, i första hand till försvaret och man måste därför förlita sig till den internationella solidariteten när det gäller att bygga daghem.

Eftersom barnens rättigheter och den internationella solidariteten är två av huvudpunkterna i SKV:s handlingsprogram var det ganska givet att SKV:s förbundsstyrelse vid sitt möte den 19 och 20 november beslutade att de

pengar vi får in i vår insamling till Nicaraguas kvinnor och barn ska gå till att starta ett daghem.

Hur mycket pengar det rör sig om?

Ja, det beror på vilken typ av daghem det gäller. Det allra enklaste kostar ca 60 000 kr att bygga och driva under ett år och är då tänkt för ca 200 barn. De så kallade "Center för barns utveckling", som står som mönster för hur man vill att samtliga daghem så småningom ska se ut och fungera, kosta uppåt en 200 000 kr. (Uppgifterna från AMNLAE.)

Trots att vi lever i ekonomiskt svåra tider har förbundsstyrelsen

ändå vågat sig på beslutet att vi ska stödja tillkomsten av ett "mönsterdaghem". Vi vill ju att alla barn ska ha det så bra som möjligt, eller hur? Och vi vet att just SKV:s medlemmar kan få ihop de pengarna.

Jag ska så småningom återkomma med tips och idéer på hur Ni kan göra för att få vänner, arbetskamrater och andra att bidra till vår insamling.

Just nu brevväxlar jag med AMNLAE och olika myndigheter i Nicaragua, för att få besked om deras daghemsplanering. Så fort jag har besked får Ni veta mer.

Till dess vill jag bara å förbundsstyrelsens vägnar tacka Er alla som har gett bidrag. Det är inte alltid så lätt att avstå när ens kassa ständigt tryter. Men hur litet bidrag Ni än ger, ska Ni veta att många bäckar små gör en stor å! Och vårt stöd till barnen och deras mödrar i Nicaragua är ett

stöd till deras kamp för frihet och oberoende!

PG: 475 37 19-6.

Vi har skickat klänningar och tröjor

För ett par veckor sedan fick vi erbjudande att köpa ett parti klänningar och tröjor, som låg på en expedition i Göteborg. En svensk importör hade nekats ta in dem i Sverige på grund av importbestämmelserna och ville nu bli av med dem. Vi skulle få kläderna, nära ett ton, för 5 000 kr. Vi sa ja och nu är kläderna på väg till vårt systerförbund i Nicaragua, AMNLAE.

Vi bestämde oss för Nicaragua, eftersom de behöver varje form av stöd i försvaret mot de USA-stödda angripna. Alla konsumtionsvaror är nu också mycket dyra i landet, eftersom USAs krigshandlingar mot Nicaragua har tvingat regeringen att

styra över stora resurser från produktionen till försvaret.

Vi väddar nu till Er runt om i landet att hjälpa till att betala kläderna. 1 000 kr har vi redan slagit ur SKVs insamling till kvinnor och barn i Nicaragua, resten – 4 000 kr – hoppas vi att Ni kan hjälpa till med.

Det kan Ni göra genom att sätta in ett bidrag på Nicaragua-insamlingens postgirokonto: 475 37 19-6.

Märk talongen "kläder till Nicaragua".

Tack på förhand.

**Lisbet Schulz,
ansvarig för
Nicaragua-insamlingen**

El Salvador

Stöd kvinnoklinik i befriat område

SKV har under hösten kontaktats av representanter för två kvinnoorganisationer i El Salvador.

Den ena organisationen är AMES (El Salvadors kvinnoförbund). Deras representant i Europa, stationerad i Paris, har varit i Sverige för att bl a få ekonomiskt stöd till en kvinnoklinik i ett av de befriade områdena i El Salvador.

Vid ett offentligt möte i Stockholm med AMES-representanter, där SKV var medarrangör, beslutade ett flertal organisationer att stödja den insamling till den här kvinnokliniken, som Centralamerikagruppen i Stockholm nu startat. Vill du stödja

tillkomsten av den här kvinnokliniken?

Ge då ett bidrag till AMES-insamlingen på PG 34 08 51-5 och skriv "Kvinnokliniken" på talongen.

40 000 kr är vad som behövs.

"Bataljon Silvia" behöver också pengar

Den andra kvinnoorganisationen i El Salvador, som SKV fått kontakt med är AMPES – Salvadors progressiva kvinnoförbundet, som nu har en stödgrupp i Stockholm.

AMPES är medlem av KDV – kvinnornas demokratiska världsförbund.

En grupp kvinnor ur AMPES bildade 1980 den första kvinnliga

bataljonen, "Bataljon Silvia", inom El Salvadors befrielsefront FMLN-FDR. Stödgruppen i Stockholm samlar nu in medel till AMPES, som behöver pengar till skor, kläder, läkemedel, tamponger, bindor etc.

Vill Du stödja deras insamling?

Sätt då in Ditt bidrag på PG 98 97 87-7 och skriv AMPES som mottagare.

Lisbet Schulz

Grattis Eva!

Den 11 februari fyller Eva Palmaer 80 år. Eva som är fil. lic. och lektor i kemi, är en av stöttepelarna i SKV.

1964 efterträdde hon med. dr Andrea Andreen som ordförande i förbundet. Hon avgick som ordförande 1979.

Göteborgs första kvinnokafé har öppnat!!!

Äntligen har vi fått ett ställe där kvinnor kan träffas, ta en fika eller läsa en tidning i lugn och ro. Vi tänker anordna speciella sång och musikkvällar och givetvis ha spännande och intressanta temakvällar. Kom och gör Violetta Skymningar till ditt eget stamcafé!

Öppettider:

Tisdag	18.00–22.00
Onsdag	18.00–22.00
Torsdag	18.00–22.00
Fredag	19.00–23.30
Söndag	13.00–17.00

Violetta Skymningar ligger på Första Långgatan 27, vid Masthuggstorget.

Alla kvinnor är välkomna!!!

Holländska kvinnor gillar kaféliv

I Holland finns det kvinnokaféer i varenda stad. Är staden liten fungerar ett vanligt kafé som kvinnokafé en eller två dagar i veckan. Är den större, finns det alltid ett riktigt kvinnokafé som är öppet varje dag och kväll. I somras besökte jag två av dem.

På Westersingel 27 i Rotterdam, inte långt från stationen ligger kafé Dotolozo. Ovanpå finns en bokhandel, Emma. Tjejerna hyr huset av kommunen men har själva inrett lokalerna. På baksidan finns en liten trädgård, om man vill sitta ute. Det går bra ihop ekonomiskt berättade Marieke, som stod i baren när jag var där. Inredningen är ljus och läcker. Kvinnohuset i staden finns på Van Vollenhovenstraat 62.

Kafé Saarein ligger i arbetarstadsdelen Jordaan i Amsterdam, på Elandstraat 119. Det är ett härligt, "brunt" gammalt kafé med mässingsdisk och urgamla tappkranar. Man kan gå en halvtrappa upp till en läktare, eller en trappa ner till ett undre rum. När jag var där firade kaféet 10-årsjubileum. Det finns fler kvinno-

kaféer i Amsterdam och kvinnohus på Nieuwe Herengracht 95.

Vårt eget kvinnokafé i Stockholm på Snickarbacken 10 har blivit ombyggt och ommålat till oigenkännlighet. Mycket trevligt. Varför inte fika där? Öppettider: ti, ons, fre, lö 15–22, to 17–20.

Text och bild: Eva Ekelöf

Sextimmarsdagen

På våra villkor

- Det måste bli mer tryck bakom kravet på sex timmars arbetsdag från den kvinnliga opinionen. Annars finns det risk för att en arbetstidsförkortning kommer att införas, men inte på våra villkor. Kvinnoorganisationerna är en enorm kraft i opinionsmässigt.

Detta säger Maeg Selder, aktiv i 6-timmarskommittén i Stockholm och ombudskvinna i Statstjänstemannaförbundet.

- På senare tid har arbetstidsförkortning diskuterats mer och mer på arbetsgivarnas och männens villkor. Som skiftarbete, så att maskiner och utrustning kan hållas igång 12 timmar om dygnet och som 30-timmarsvecka, där arbetstiden kan förläggas till två och en halv dag per vecka (12+12+6 tim). De kvinnliga synpunkterna, om delat ansvar hemma och lika arbetstid på jobbet, har kommit bort. Nu behövs trycket från kvinnoorganisationerna.

I Stockholm finns en grupp

om sex kvinnor som arbetar som informationscentral och pådrivningsgrupp för 6-timmarskommittéer i övriga Sverige. De efterlyser **kontaktpersoner**, studiegrupper och andra som arbetar med 6-timmarsdagen i Sverige, utöver dem som redan finns med i nätverket. (Se nedan.)

Om ni finns, hör av er till Stockholms-gruppen! För att kunna fungera som informationscentral behöver de också hjälp med att sprida informationen. I Luleå finns sedan länge en informationscentral för kvinnoinformation. Den har ca 300-400 adresser. Centralen skall nu flyttas till Stockholm och kombineras med 6-timmarsinformation. Tjejerna i Luleå har inte tid längre. Därför behövs en grupp i Stockholm, som kan ta sig an detta. Ring Inger Aurell 0920-147 34 om du vill veta vad arbetet innebär och kontakta kommittén om du är intresserad. Arbetet är inte alltför betungande, lovar hon.

- Tyvärr är det så i fackförbunden, att 6-timmarskravet inte drivs, trots att det finns en klar majoritet för frågan, särskilt i de kvinnodominerade förbunden. De manliga representanterna driver lönefrågan i stället, säger Maeg.

Vill du vara med och trycka på

är det bra att börja med en studiecirkel. Nu finns en godkänd studiecirkel för 6-timmarsdagen. Den drivs genom TBV på riksnivå och i ABF:s regi i Stockholm. Syftet med cirkeln är att ta reda på fakta och att sätta press på fackförbund, politiska partier, och massmedia, så att besluten och uttalandena skall förverkligas. Och att fler lokala 6-timmarskommittéer bildas.

Eva Ekelöf

Kontaktpersoner Stockholm:

6-timmarskommittén
c/o ST, AB-dsitricket
Kungsholmsgatan 21
112 27 Stockholm

Göteborg:

Zaida Hagman
Regnvädersgatan 4
413 33 Göteborg

Örebro:

Annika Lyttbacka
Kumminvägen 110
702 18 Örebro

Umeå:

Ingegerd Lundström
Rödhakevägen 57
902 37 Umeå

Kupong

☐ Jag vill veta mer om SKV

☐ Jag vill bli medlem i SKV. Närmaste avdelning för mig är

Namn:

Adress:

Tel nr

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Barnängsg. 23, 116 41 Stockholm
Postgiro 50 50 95-0 Insamlingskonto 5 13 23-4
Tel: 40 92 05

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck.

Förbundets målsättning är att verka för jämlikhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet, samt att verka för ett socialt och ekonomiskt rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete.

● Att verka för ett samhälle där alla barn och ungdomar kan känna trygghet och har lika värde, och där de tillförsäkras fysisk och psykisk hälsa och ges samma utbildningsmöjligheter.

● Att verka för fred, allt framtidsarbets grundval – mot krig och imperialism, krigens främsta orsak. Förbundet vill verka för allmän och total nedrustning.

● Att verka för skydd av vår egen och framtida generationers miljö, för ett resursbevarande samhälle som tar hänsyn till människors verkliga behov och sambanden i naturen.

● Att verka för solidaritet mellan folken, för folkens nationella oberoende, för de förtrycktas befrielsekamp, för en värld fri från varje form av ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt förtryck, mot fascism och rasism. Att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.

SKV har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund (Swedish Women's Left Federation) till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund, KDV, (Women's International Democratic Federation, WIDF).

KDV har 129 anslutna organisationer i 114 länder med flera hundra miljoner medlemmar. KDV har tillerkänts konsultativ status hos FN:s ekonomiska och sociala råd samt hos UNESCO. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och att framlägga egna förslag muntligen eller skriftligen.

SKV-avdelningar

Arvika
Brita Tener
Högåsvägen 4
671 00 Arvika

Ambjörby
Ellen Eriksson
Box 414
680 52 Ambjörby
Tel 0563/802 32

Båtskärsnäs
Lilly Johansson
Box 203
950 54 Båtskärsnäs

Deje-Förshaga
Monica Ranung
Bokliden 20
667 00 Förshaga
Tel. 054/705 34

Finspång
Anna-Lisa Göransson
Grytgölsvägen 24
612 00 Finspång

Gotland
Gunilla Manneke
S:t Klemensgatan 3
621 00 Visby

Göteborgsdistriktet
Zaida Hagman
Regnvädersgatan 4
417 32 Göteborg
Tel. 031/54 19 94

Västra Göteborg
Ingela Goksör
Violgatan 7
421 68 Göteborg
Tel. 031/29 68 90

Östra Göteborg
Erni Friholt
Hornsgatan 7
415 02 Göteborg
Tel. 031/21 24 86

Mölnadal
Astrid Gustafsson
Knarrhögsgatan 8A
431 30 Mölnadal
Tel. 031/27 18 17

SKV:s lokal i Göteborg i Victoria-skolan är öppen:
onsdagar 10–13
torsdagar 17–19
Adr. Linnég. 21
Tel. 031/14 40 28

Huskvarna
Ingrid Nilsson
Munkgatan 5
561 00 Huskvarna
Tel. 036/13 74 55

Karlshamn
Sonia Karlsson
PI 1049
290 72 Åsarum
Tel. 0454/291 60

Karlstad
Inger Karlsson
Bergslagsgatan 4
652 22 Karlstad
Tel. 054/15 72 35

Katrineholm
Inger Andersson
Djulögatan 35–37 C
641 30 Katrineholm

Linköping
Else-Marie Hedberg
Rydsvägen 382 B
582 30 Linköping

Ljungby
Elsmari Edström
Olofsgatan 26 B
341 00 Ljungby

Luleå
Agnes Wennberg
Krongårdsringen 30
951 00 Luleå
Tel. 0920/195 34

Lund
Astrida Svensson
SKV-Lund
Box 1208
221 05 Lund
Tel. 046/14 94 04

Malmberget
Siv Lundberg
Grevgatan 13
971 00 Malmberget
Tel. 0970/218 26

Motala
Agneta Engren
Sundlingväg 17
590 30 Borensberg

Piteå-Munksund
Siri Aldrin
Strandvägen 5
941 00 Piteå
Tel. 0911/372 76

Sala
Ann Genell
Rosenbergsgatan 20
733 00 Sala
Tel. 0224/137 76

Skellefteå
Christina Nystrom
Bölevägen 54
931 42 Skellefteå
Tel. 0910/758 09

Skövde
Karin Sandelin
Mariestadsvägen 75
541 00 Skövde

Stockholmsdistriktet
Britta Ring
Råggatan 8
116 59 Stockholm
Tel. 08/43 16 36

Stockholms södra förorter
Lilly Guilotte
Paternostervägen 36
121 49 Johanneshov
Tel. 08/59 88 92

Stockholms innerstad och norra förorter
Eva Ekelöf
Valhallavägen 14
114 22 Stockholm
Tel. 08/15 33 08

Bromma
Ida Höglund
Grundläggärvägen 9 B
161 46 Bromma
Tel. 08/26 02 06

Spånga
Kerstin Juneberg
Cervins väg 19C
163 58 Spånga
Tel: 08-760 11 72

Södertälje
Maud Sedemark
Floraborgsvägen 12
151 51 Södertälje

Uppsala
Erda Åkerlund
Linnégatan 11 C
753 32 Uppsala
Tel. 018/10 48 72

Örebro
Katarina Sandström
Sturegatan 10
702 14 Örebro

KVINNOKONST KALENDERN 1984

Temat för Kvinnokonstkalendern 1984 är blomstermotiv. Kalendern innehåller målade och textila bilder av kvinnliga konstnärer från 1800- och 1900-talen. De medverkande konstnärerna är Agnes Velander, Anna Munthe-Norstedt, Tora Vega Holmström, Märta Rudbeck, Lotta Hagerman, Ingalill Sjöblom, Asa Bengtsson, Elsa Giöbel-Oyler, Berit Lange, Anna Berg, Helene Schjerfbeck och Ann-Mari Forsberg.

Konstverken presenteras i fyrfärgstryck, format 24x16,5 cm. Pris 25 kronor (porto tillkommer).

Kvinnoförlaget
Östra Vallgatan 25, 223 61 Lund
tel 046/13 74 70

PRENUMERERA PÅ vi människor

Att tidningar går dåligt är inget nytt i dessa tider. Nu måste vi hjälpas åt att förbättra Vi mänskors ekonomi.

Vi har höjt prenumerationsavgiften med en femma och infört en stödprenumeration för en hundring.

Vad **du** kan göra är att bli prenumerant. **Vi** behöver dig!

☐ Jag vill prenumerera på Vi människor.

Pris: 80 kr. Stödprenumeration: 100 kr.

(Skicka inga pengar nu. Vi skickar inbetalningskort)

Namn:

Adress:

Postadress:

Porto

Vi människor

Solidaritetsrörelsens hus

**Barnängsg 23
116 41 Stockholm**

1984

blir inte som du fruktar, lamslagen av Orwells skräckvisioner.

Åtminstone inte i Vi Mänskor.

1984 med tidningen blir ett år fyllt av äventyr, positiva impulser, nya kunskaper och en och annan kick i ändan att ta saker i egna händer.

Som enda (?) tidning i Sverige har vi för året utrustat oss med en egen djungelexpedition i Amazonas. Den kvinnliga fotografen Kari Jantzen åker dit med en fransk vetenskaplig expedition i mitten av januari. I sexton månader skall hon vara på resande fot. Kari kommer att låta oss följa med på äventyren – i bilder och resebrev.

Mer äventyr blir det i första numret för året: den förhoppningsvis späckade tidningen kommer att fyllas med kvinnliga äventyrerskor och hjältinnor genom historien. Vad gör en hjältinna till en hjältinna?

Har du själv varit med om något äventyr, har upptäckarlustan fört dig till platser och lokat in dig i händelser som du vill berätta om? Skriv till oss då, med en gång! Adressen hittar du på omslagets insida.